

Ára 40 dinár

Poštárina plaćena u gotovu

HID

IRODALOM ★ MŰVÉSZET ★ KRITIKA

XVI. ÉVF. ★

OKTÓBER

★ 1952

Jó könyvet az olvasónak!

Legújabb kiadványaink

Olcsó kisregénytár

D I N.

Móricz Zsigmond: Pacsirtaszó	—	—	—	40.—
Mikszáth Kálmán: A beszélő köntös	—	—	—	50.—
Mikszáth Kálmán: Két koldusdiák	—	—	—	190.—
Babits Mihály: Hatholdas Rózsakert	—	—	—	25.—
Szabó Dezső: Feltámadás Makucskán	—	—	—	13.—

A mi irodalmunk új művei

Majtényi Mihály: Garabonciás, humoros regény	72.—
Szírmái Károly: Viharban, novellák	— — 150.—
Latak István: Nyugtalan álmok	— — 95.—
Debreceni József: Vacsoracsillag	— — 60.—

A jugoszláv irodalom remekei

Iván Gorán Kovacsics: Jama, művészi illusztrációkkal	— — — — — 60.—
Jása Ignátovics: Respektus Vásza, regény	— 80.—
Miroszláv Krlezsa: Magyar királyi honvédek	— — — — — 150.—

M e g j e l e n t

Zilahy Lajos: Ararát	— — — — — 450.—
Vladimir Dedijer Napló-ja } magyar fordításban }	Ára füzve 180.— kötve 240.—

A fenti könyvek kaphatók és megrendelhetők minden
könyvkereskedésben
akvizítőreinknél
eladási osztályunkon

TESTVÉRISÉG-EGYSÉG

könyvkiadó, Noviszád, Nyegos utca 2.I.

Eladási osztály: Noviszád, Duna utca 10. szám

Herceg János

A művészet alkotó szabadságáról

Jugoszlávia íróinak harmadik kongresszusát szenvedélyes viták előzték meg s a kívülállónak a szemlélőnek már-már úgy tűnt, hogy a szembenálló csoportok között áthidalhatatlanok az ellentétek, hogy itt, ebben az engesztelhetetlen vitában a nyugati dekadencia hatása birkózik a szocialista realizmus képviselőivel. A lehangosabban két belgrádi irodalmi lap, a „Szvedocsansztva“ és a „Knyizsevne Novine“ között folyt a szócsata, a végén már személyes élel, sorok közé bujtatott gyanúsításokkal s a fogalmak tisztázásának, a megértésnek minden reménye nélkül. Pedig ez a vita jószándékú emberek között folyt, akiknek mai társadalmi szerepe, világnézete országunk jövőjét illetőleg föltétlenül becsületos elképzelésből eredt, akiknek politikai, sőt pártfunkciója is egyenlő szinten mozgott, az irodalom részletkérdéseiben mégis olyan ellentétek támadtak közöttük, melyek kétségessé tették politikai felfogásuk és szocialista meggyőződésük azonosságát.

A vitába végül hivatalos részről is beleszóltak, először Mitra Mitrovics, aztán Milován Gyilász, akik főleg a nyugati hatás ellen foglaltak állást, bár a szocialista realizmus képviselőinek merev álláspontjára is világosan rámutattak. Ez az állásfoglalás a Knyizsevne Novinében kapta meg a maga fix pontját, a vitákat berekesztő hivatalos hozzászólás is ott hangzott el, de mindjárt utána a lap szerkesztősége bejelentette a „Knyizsevne Novine“ megszűnését, azzal az indokolással, hogy a lap irodalmunk fejlődésében túlélte jelenlegi formáját.

Mindezek után jött a kongresszus s az ember azt hitte, hogy itt majd nemcsak az ellentétek tisztázódnak, de világosan megmutatkozik az az út is, melyen az új jugoszláv irodalomnak haladnia kell. A kongresszus napirendjén Miroszláv Krlezsa előadása szerepelt „A művészi alkotás szabadságáról“, tehát szellemi életünknek legidősebb és legizgatóbb kérdéséről. Ezt a témát ilyen előzmények után Krlezsán kívül talán nem is tárgyalhatta volna elfogulatlanabban és fölényesebben senki más. Krlezsa nem tartozott egyik táborhoz sem, távol él Belgrádtól s távol az irodalmi vitáktól is. Tekintélye, kulturáltsága, európai attitűdje mindenképpen alkalmassá tették arra, hogy ezt a nyugtalanító kérdést éppen ő vesse fel, az a Krlezsa, aki egyrészt még évtizedekkel ezelőtt vitta meg a maga vitáit, s aki azokban az időkben is ki tudta harcolni alkotó szabadságát.

A kongresszus rendezői tehát nem engedtek szabad folyást és egyéni kezdeményezést a vitában, hanem azt Krlezsa előadásával akar-

ták közös mederbe terelni. S ha van valaki, aki úgy képzelte, hogy az ilyen kongresszus megfelelő hely és alkalom az eszmei, esztétikai, politikai vagy szervezeti kérdések rendszertelen taglalására, javaslatok és indítványok elmondására a hat köztársaság különféle kérdéseinek tisztázására, egyéni panaszok és sérelmek kihordására, úgy természetesen csalódnia kellett. A kongresszus rendezői helyesen ismerték fel az egyetlen és minden íróat érintő, nyugtalanító és lényegbevágó kérdést, a művészi alkotás szabadságának igazán akut kérdését, amely nélkül az irodalomnak és művészetnek légszomjban kellene elpusztulnia. A rendezőség éppen az alkotó szabadság kérdésének felvetésével járt el valóban demokratikusan, amikor nem várta a részletkérdések rapszódikus felbukkanását, hanem erre a kapitális, minden író szempontjából elsőrendű fontosságú kérdésre irányította a figyelmet. Enélkül talán elsikkadt volna, mellékmondatok hamis zörejeiben, szubjektív fejtegetések ködképeiben merült volna fel a művészi alkotás legfőbb feltételének, a szabadság kérdésének taglalása. Mintha a rendezőség éppen a hónapokon át tartó heves és nem sok eredménnyel járt vitának akarta volna kihúzni a méregfogát Krlezsza előadásával, mintha ezt a szerteágazó, a forma és a tartalom útvesztőiben bukdácsoló, gyakran személyes és szélsőséges vádaskodásokban kimerülő, már-már unalmassá vált tollharcot elemelve megtalálta volna minden ellentét eredőjét, a szabad alkotásról formált helytelen, sokszor önkényes, sokszor mereven orthodox fel fogások megnyilatkozásaiban.

Azok az írók, akik erre a kongresszusra úgy készültek, mint valami egyesületi közgyűlésre vagy szakszervezeti megbeszélésre, amelyen majd felolvassák jelentéseiket az elért eredményekről, akik a kongresszusban csak szervezeti és nem eszmei fórumot látnak, talán idegenkedve fogadták a rendezőségnek ezt az irányító törekvését, csakhamar be kellett azonban látniuk, hogy a felvetett téma minden más kérdést hátrébe szorít s tulajdonképpen ebben van a magja, a lehetősége nemcsak irodalmunk, hanem íróink egyéni fejlődésének és kibontakozásának is.

Azok is csalódtak, akik konkrétumot vártak Krlezsától, akik úgy képzelték, hogy ennek vagy annak a tábornak ad majd igazat, s végül egyszerűen és félreérthetetlenül megszabja az irodalom további fejlődésének útját.

Krlezsza előadása azonban nem a vitákról és nem a vitatkozókról szólt. Nem egyes alkotásokról és nem is kizárólag a jugoszláv irodalomról, hanem általában a szabadság kérdéséről a művészi alkotó munkában. Előadását így kezdte:

„Négy esztendő mult el azóta, hogy hazánk megtagadta az engedelmességet a sztalinai erőszakkal szemben és megszakított minden kapcsolatot avval a szervezeti fórummal, amely a Harmadik Internacionálénak holmi informatív közlési tényezője lett. Az a körülmény, hogy az SzKP(b) központi vezetésének leveleit a Kommunista Kialtvány századik évfordulóján adták ki, s hogy a nemzetközi proletariátus kommunista szervezetei ezt az évfordulót legfőbb utasításra ilyen logikátlan és értelmetlen módon ünnepelték az SzKP(b) központi vezetősége parancsnoksága alatt, ez a nemzetközi proletármozgalmat rettenetes erkölcsi és értelmi válságát bizonyítja ebben a történelmi időszakban. Kiválva abból a nemzetközi szervezetből, amelynek keretében több mint harminc esztendőn át harcoltunk és kommunista mozgalmunkat kifejlesztettük, már négy éve egyedül hajózunk tovább. A szél egyre hangosabban súvít bárkánk körül s éppen ez a drámai hajózás jellemzi helyzetünket a nagyvilágban és nálunk, ahol ilyen drámai módon folyik az élet

századok óta már. Irodalmunk tragikus viharok között született és civilizációkkal együtt egész sereg katasztrófát ért meg, civilizációknak azonban mégsem sülyedt el s éppen ezért a százados tapasztalatok alapján logikus, hogy minden oka megvan hinni zászlaja további szerencséjében. Ez a dráma bennünket ebben a pillanatban csak mint témánk tárgya érdekel, hogy megvizsgáljuk: vajjon él-e a mi irodalmunk s élő szervezetként reagál-e azokra a sorsdöntő mozzanatokra, melyek számos európai nemzedékkel együtt a mi nemzeti, állami és társadalmi, ennélfogva művészi és irodalmi létünket is feltételezik?“

Ez a bevezetés már meghatározza különleges helyzetünket a világban, nemcsak politikai és gazdasági téren, de a művészet és az irodalom dolgaiban is. Igen, egyedül hajózunk Európa viharos tengerén, óvatosan kerülgetjük a zátonyokat és sziklahegyeket, melyek hol az egyik, hol a másik oldalról merednek felénk. Nem tartozunk sem ide, sem oda: sem a nyugati kapitalista világhoz, sem a délkelet európai bürokratikus diktatúrához, egyedül hajózunk s iránytűnket a történelmi szükség és lehetőség mozgatja. És ha már politikai és gazdasági téren a magunk útját járjuk, vajjon szellemileg: irodalomban és művészetben fordulhatunk-e idegen példák felé? Mérhetjük-e a magunk alkotásait idegen mércékkel? Megrajzolhatjuk-e a mi embereink sorsát akár a nyugati világban már kialakult és sok tekintetben túlélte vagy a Szovjetunió által hivatalosan előírt módszerek szerint?

Nem, semmi esetre sem! Pedig a művészi kifejezés sajátos formáinak keresése nálunk a felszabadulás óta tart. Voltak akik riadtan kapták el a fejüket az alakuló új valóság felől s azt mondták, hogy még nincsen meg a kellő távlatunk a körülöttünk folyó élet művészi megrajzolásához, s voltak mások, akik kész formák után nyultak, lelkesedtek és lirizáltak, bágyadtan tűnődtek, megtanultak Majakovszki modorában írni, jelszavakat tördeltek türelmes verssorokba vagy egyszerűen azt mondták, hogy nem lehet írni, mert nincs meg hozzá a szükséges szabadságunk. S amíg az író így tépelődött és önmagát vagy a világot vádolta passzivitása miatt vagy amíg nyersen, minden művészi igény nélkül vetítette ki megfigyeléseit nem önmagának, hanem a követelményeknek eleget téve, addig irodalmunknak megvoltak a maga szorgalmas bábái, akik megfellebbezhetetlen biztonsággal adtak tanácsokat az alkotás mikéntjéről formában és tartalomban egyaránt.

“Irodalmunkban és művészetünkben, — mondja Krlezsa — mint a világ valamennyi más művészi életében, gyakori az idegen irodalmi modellek felhasználása. De lehet-e nekünk ma bármilyen idegen irodalmi sablont használni, ha egyszer az a mi problematikánknak egyáltalán nem felel meg? Hol kaphatnánk mi irodalmi, lírai, epikai vagy szcenikai ihletet saját problémáink feldolgozásához, (mert ebben a pillanatban csak ez érdekelhet bennünket) ha egyszer ezek a problémák a mi távlatunkból nézve semilyen más irodalomban fel nem lelhetők?“

Világos, hogy nem lehet. A l'art pour l'art, mely Krlezsa történelmi visszapillantása szerint a maga idejében forradalmat jelentett a művészetben, mivel megtagadta az egyház kiszolgálását, ma éppen olyan anakronizmus, mint a szocialista realizmus, amelyet az irodalom szovjet szakértői oly szégyenletesen kompromittáltak. Nekünk nem a büntető-törvénykönyv árnyékában megfogalmazott szocialista realizmus módszerei szerint kell írunk, hanem szocialista irodalmat adnunk az egyéni és általános alkotó szabadság teljes felhasználásával.

Nemcsak akkor adod fel szabadságodat, ha külső parancsra írsz, hanem akkor is, ha kész formák alá rendeled magad. Aki Sartre-t utánozza

vagy Hemingway-t, Camus-t vagy Faulknert épgúgy nem szabad alkotó, mint ha mondjuk Révai József vagy Zogovics utasításai szerint ír. Alkotása nem lehet adekvát értékű azzal a tartalommal, melyet a környező világból, tehát a szocialista társadalomtól merített. Feszengenie kell az idegen forma Prokruszesz ágyában, meg kell hamisítania a tartalmat, az élmény szabadon lángoló tüzei helyett görögtüzeket kell lobbantania s ilyen minisztrális szerepben tetszelgő vagy az epigonizmus jármában nyögő írónak okvetlenül el kell távolodnia a valóságtól, a közösségi eszméktől és elefántcsonttoronyba zárkózni, lélekben, szellemben és felfogásban emigrálnia környezetéből és hazájából.

Krlezsa a művészi alkotó szabadság önkényes és önkénytelen feladásának ezt a kis népeknél oly gyakori jelenségét a történelem prizmáján át s inkább a képzőművészet fejlődéséből merített példák szerint tárgyalja. Leszögezi, hogy nem Courbet volt a forradalom festője, hanem Manet, pedig Courbet volt a communard, Manet csak citoyen volt s a kifejezésnek inkább festői, mint tartalmi formái érdekelték.

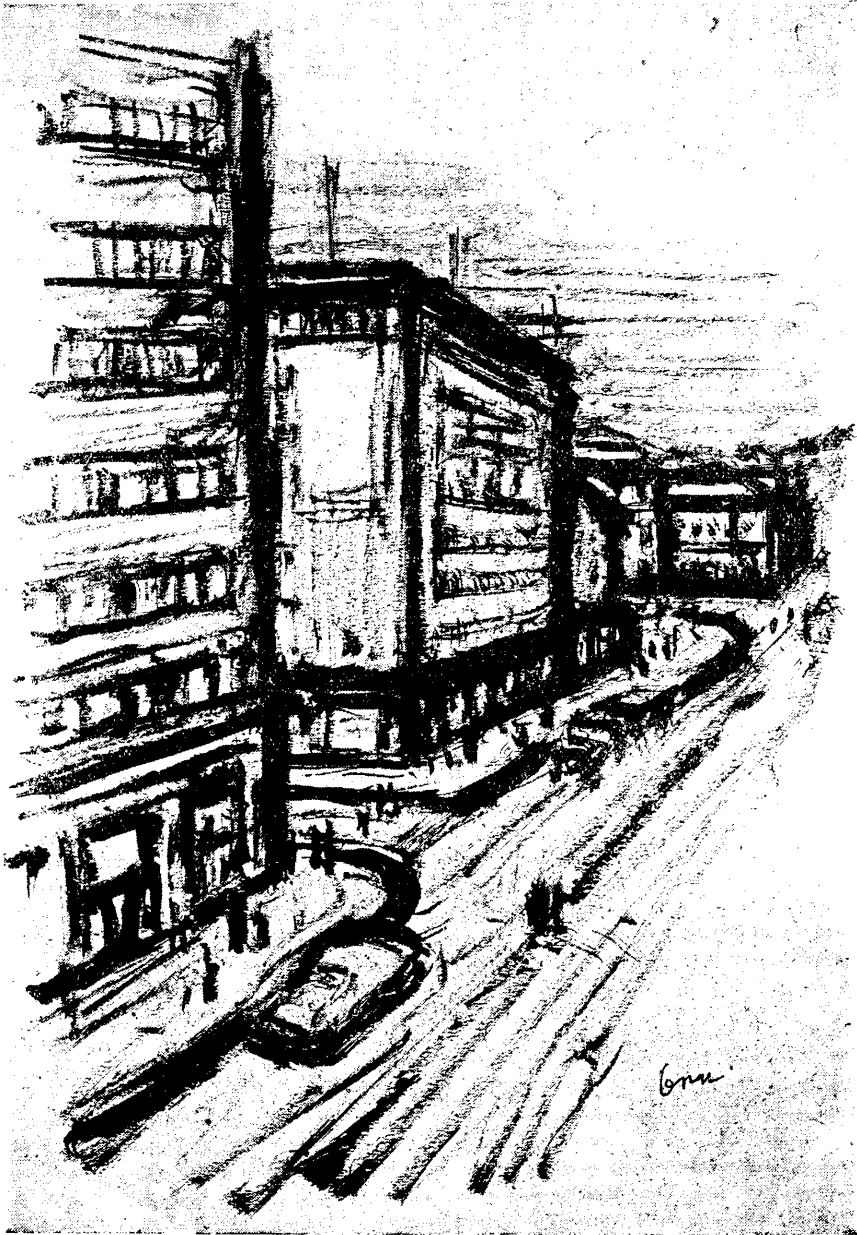
Kitől kaphatja meg tehát alkotó szabadságát a művész? Önmagától. Lehetnek felszabadító háborúk és forradalmak, karddal és fegyverrel felszabadíthatók népek és országok, a művész szabadságát, a kifejezés kötetlenségét, az alkotás eredetiségét a művésznak magának kell kivívnia.

Nagyjából ez volt Krlezsa terjedelmes előadásának lényege. Nem mondta meg, hogyan kell írni, miként alkotson a művész, mint ahogyan az alkotó művészetnek nem is lehetnek tankönyvei. Nem adott választ, hogy ebben vagy abban a vitában kinek volt igaza, mert igaza csak a szabad embernek lehet, igaza csak egy szabad közösség szabad művészeinek lehet. S nálunk megvannak a társadalmi és egyéni szabadság szocialista feltételei, megvan a szabad fejlődés lehetősége is, ha pedig az író, a művész megtalálja majd ebben a szabad társadalomban a maga független, a környezetéből és annak hagyományaiból kinőtt, a tartalomnak és eszmeiségnek egyedül megfelelő közlési és kifejezési formáját, akkor megszületett a szocialista irodalom és művészet is Jugoszláviában.

Krlezsa a jugoszláv szellemi élet fejlődéséről és feladatairól, a jugoszláv irodalomról és művészetről beszélt és nem külön szerb, horvát, szlovén vagy makedón irodalomról, amelyek nyelvben, színben, a hagyományok tükrözésében, a tájhangulat sajátosságaiban különbözhetnek egymástól, döntő tényezőikben; a szocialista valóság feltárásában, a közös jövő építésében egységesek s fejlődési lehetőségükben egyformák.

A jugoszláv szellemi életnek egy része a vajdasági magyar irodalom is. A vajdasági magyarok történelmükben, kultúráis és népi hagyományaikban talán jobban elűtnek Jugoszlávia népeitől, mint azok külön-külön egymástól, de a magyar dolgozó törekvései ugyanazok, mint a szerb, a horvát vagy a szlovén dolgozó törekvései s ennél fogva a magyar íróra ezen a tájon ugyanazok a feladatok várnak, mint minden más jugoszláv íróra. Egy kisebb nyelvi egységnek, egy kisebb kultúrális közösségnek vagyunk írástudói, népi és társadalmi egyenjogúságunk alapján azonban az egésznek szerves alkotóelemei. A vajdasági magyar írónak is meg kell találni művészi alkotásához a szabad és független közlési formát, mert csak így érheti el népe érdeklődését s csak így biztosíthatja fennmaradását.

Erre figyelmeztetett bennünket magyarokat is a jugoszláv írók harmadik kongresszusán Miroszláv Krlezsa.

B. Szabó György: Lyublyanai utca

MAJTÉNYI MIHÁLY:

A harmadik írókongresszus

— Előadás a Magyar Irodalmi Társaságban —

Talán a legfurcsább hivatás az írói. Benépesíteni számtalan könyv lapjait emberi léttel, benépesíteni a színpadokat, papírravetni az emberi lélek rezdüléseit — egész korszakok vagy éppen napok és szűkre szabott percek rajzát, érzésvilágát, leheletét adni, felvonultatni: megrikkatni és megnevetetni az embereket, ítélni minden dolguk, az emberek minden dolga felett... bizony furcsa, nagyon furcsa mesterség. Gar madával citálhatnám éppen maguknak az íróknak kétkedéseit és vergődéseit, amikor hivatásuk felett medítálnak. Horatiustól Arany Jánosig, Goethétől Ady Endréig százan és sokan igyekeztek megformálni a választ arra a kérdésre: mi az írás, az irodalmi írás és milyen legyen.

Nem lángból füstöt, sőt füstból hozni ki lángot

mondja Horatius a Pisciakhoz intézett verses levelében, ebben a különös írásban, amelyet Ars Poetikává ütöttek.

Évezredes ez a kérdés-felelet játék: írni, de hogyan? Goethe így mondatja el a Fauszt-ban

So braucht sie denn, die schönen Kraefte
Und treibt die dichterischen Geschaefte

— — — — —
Greift nur hinen, ins volle Menschenleben
Ein jeder lebts, nicht vielen ists bekannt
Und wo Ihr's packt, da ist's interessant.

S ki nem emlékeznék Vojtina Ars poetikájára Arany Jánosnak erre a keserűen bölcs versére, amely az alkotás és — az alkotói vergődés igazságát egyaránt hirdeti?

S mi magyarok büszkék lehetünk, hogy volt egy József Attilánk, aki a zseni lelkével lövelt reflektorfényt az alkotás folyamatának irdatlan mélységébe, aki kimondta a Hat Parancsot. A hat lángot, tüzet, fagyot, örömet és szenvedést, az élet hat mélységét. S ahhoz hogy íróvá válj, a hat mellé — a hetedik te magad légy!

Ha költenél s van rá költség
azt a verset heten költsék,
egy ki márványból rak falut,
egy ki mikor szülték, aludt,

egy ki eget mér és bölint,
egy kit a szó nevéen szólít
egy ki lelkét üti nyélbe,
egy ki patkányt boncol élve.
Kettő vitéz és tudós négy, —
a hetedik te magad légy.*

★

Kicsit úgy mentünk most Lyublyanába, Jugoszlávia minden népének írói. úgy mentünk erre a háromnapos kongresszusunkra, hogy valami csoda csak születik majd ott, valami szikra csak fellobban, amelynek tüzet mécsesként felemelhetjük és világíthatunk vele.

Csodák persze, jól tudjuk, nincsenek és igazi választ, teljesértékű választ arra a kérdésre: hogyan írjunk — sohasem kaphatunk. Nem is lenne jó — mint ahogy az irodalom csúfos bukása és megszegyenítése a zsdanovi irányító tétel. Persze kudarccá lehet az az anarchikus, szélsőséges álláspont is, amely az önmagáért való betűre esküszik s a művészet tetszetős szóhalmazát, vagy ember-hökkenítő szóhegye mögé bujtatja — a semmit.

Választ nem kaptunk a kérdésre, mert nincs rá válasz, de azért írásművészet mégis van: valami lélekbeágyazott norma ez, valami, ami ha megindul és hömpölyögni kezd, mindig megtalálja a helyeset, az emberit. S ha vezére az emberi haladás mellett az emberi humánium — az egészséges és teljes humánium, nem pedig álhumanista okoskodás — ha emberformáló ereje nem vitatható, ha sodor és ragad, visz előre — akkor nemes, érték és maradandó. S az a társadalom, amelynek szándékai azonosak vele — a maga javára fordíthatja az írást és ezt az irodalmat.

Krlezsa referátumából ezt éreztem ki, ezt a gondolatmenetet. (Referátum: milyen száraz és üres szó, mikor százszor több volt annál... tanulmány, de valahol a Goethe-i és József Attila-i, költői utkeresés határán). Mondom, a közel háromórás előadáson úgy éreztem ezt a gondolatmenetet végigvonulni, mint a cölöpverő pörölycsapásait, aki hidat ver és hidat terít elénk. Csak rá kellett lépni erre a hídra és velemenni tovább, hogy széles művészethistóriai kirándulás után ismét partot érjünk a mában. Peregték a korszakok — érdekes, hogy hasonlatait éppen a szemléltetőbb festészetből és szobrászatból kölcsönözte — s odaérve ismét a ma határához tisztán és világosan hallhattuk: ahogy megtaláltuk a magunk életének formáját — haladó és baloldali formáját — egészen biztosan rátapintunk és rátalálunk művészi kifejezésének erre a módjára és formáira is!

Azt mondd, hogy ez jóslat csak? Nem, ez az az optimizmus, amely erősen és mélységesen hisz népeink életerejében — s ebben az életerőben a művészi alkotás is benne foglaltatik.

★

Krlezsa referátumáról eddig a szubjektív benyomások hangján szóltam. Lássuk most objektíven, egészen közletről a gondolatmenetét.

Négy év telt el, amióta megszakítottuk kapcsolatainkat azzal a szervezeti fórummal, amely mint a Harmadik Internacionálé publicisztikai és informatív surrogátuma, pótszere megmaradt. Krlezsa hangoztatja: az a körülmény, hogy az SzKP(b) központi bizottságának hirhedt rezolúciója éppen a Kommunista Kiáltvány megjelenésének százéves évfordulóján látott napvilágot s hogy a proletáriátus nemzetközi fórumai

éppen ilyen logikátlan és megnemértő módon ünnepelték ezt az évfordulót — mint ahogy az SzKP(b) vezénylete alatt történt — mindez bizonyítja azt a hatalmas intellektuális és morális válságot, melybe a proletáriátus nemzetközi mozgalma került. Kiközösítve a nemzetközi szervezetből (azokból a keretekből amelyekben mint kommunista mozgalom több mint három évtizeden át harcoltunk és fejlődtünk) négy éve úszik a hajónk — egyedül. S a vihar a tűzhelyünk körül egyre hangosabb a világban odakünt és ezen földön, ahol már évtizedek óta drámai az életmód.

Krlezsa beszél az évszázados megpróbáltatásokról majd így folytatja:

Ebben a pillanatban ez a dráma bennünket kizárólag a felvetett téte-
lünk szempontjából érdekkel: vajjon irodalmunk élő valami-e, hogy
mint élő szervezet, reagál-e azokra a kétségtelenül sorsdöntő momentu-
mokra, amelyek okozati kapcsolatban állnak egész európai nemzedékek
sorsával, befolyásolják egész nemzeti, állami és szociális existenciánkat
s ennekfolytán, logikusan: irodalmunkat és művészetünket is.

Vajjon az irodalmunk magaslatán áll-e azoknak a politikai koncepcióknak illetve szubsztanciális megvalósításuknak — amelyek megvalósítása klasszikus antitézisét alkotja a tizenkilencedik század kisvárosi és kispolgári korszakának, egész tudományos, irodalmi vagy művészeti romantikus sematizmusának? Mivel foglalkozik jelenleg ez az irodalom, mi az ami túlteng benne, melyek a példái, eszményei, mit akar elérni izlés és divatos áramlat terén, mivel akar hatni s ha passzív — miért az? Honnan ez a passzivitása, érdektelensége az aktuális kérdésekben és az aktuális kérdések egész komplexuma iránt. S honnan ered az utóbbi időben a szinte ideges lelkesedése a századvég, a fin de siècle egyes irodalmi eszmény-áramlatai iránt?

Krlezsa szerint irodalmunk sokszor a nyugati példák hiánya miatt nem képes ilyen esztétikai reagálásra. Azért, mert ott az ilyen problémáinkat esztétikailag és művészileg senki sem dolgozta fel. S nálunk is, mint mindenütt a művészetben és az irodalomban, sokszor a külföldi példák szolgálnak modellként. S hogyan utánozhatnánk egyes beletrisztikai prototípusokat, ha ezek a problémák ott nem léteznek?

Foglalkozva az irodalmi áramlatok alakulásával nálunk, a háborúelőtti időszakban, Krlezsa rátér a párt szerepére a helyzet tisztázásában s a háború alatti és háború utáni helyzetre.

A polgári osztály — mondja, s itt ennek az osztálynak intellektuális csatlósaira gondolt — alávetette magát az 1945. év forradalmi imperatívuszának, a nem politikai, filozófiai, materialista és dialektikai imperatívuszának, mint olyan dolognak, amely a felsőbb erők sorába tartozik, amelyekről tehát nem vitatkozunk. „Amíg mi élünk, ez most már mindig így lesz“ — hajtogatták és kultúrális arénánkban aránylag harmónikus, passzív csönd, mondhatni: szolidaritás állott be. 1948 óta azonban leállt a vis major mágnese és a helyzet megváltozott. S a rezignációból — lírai pianóval — kikelt az új kantiléna: Nézd csak, nézd! Semmi sem örök ebben az életben, minden megváltozik. Vagy: a forradalom, lám, elmegy, a líra megmarad. Különösen a líra, a tömegek fölötti líra, az örök líra, az önmagáért való líra.

Analizálva a mai helyzetet a világban, amikor a polgári gazdaság strukturális krízise elvegyül a sztalinizmus krízisével és a háborús veszély varriánsával — az intellektuális felülépítményünk, amely még mindig a polgári értelmiségünk kultúrális és nemzeti, konzervatív formuláin nyugszik, szintén krízisbe került. A rosszul megemésztett, esztétikai és formalisztikus baloldaliság után az intellektuális fölülépítmény

ismét a jobboldali tisztátalanság és letérés, a jobboldali regeneráció jeleit mutatja, azt a sötét ballasztot, amely ezt az országot egyszer már a katasztrófa tűzébe vitte. S a sok nyomtatott betűben, amely ebben a szocialista országban irodalom vagy tudomány címen megjelennek, egyre hangosabban hallani hangokat „a két világról“ a „faji és politikai diszkriminációról“ ennek vagy annak a típusnak „szuperioritásáról“ a Keletről és Nyugatról, a Balkánról és Nyugat-Európáról stb. A materialista és idealista krízisről, a jobboldali és baloldali szélsőségek hullámzásáról stb. Szinte neuralgikus formái születtek az igennek és a nemnek, amelyek sokszor a passzivitásig vezettek. S mindezek szkeptikus lírává dagadtak, jobbra és balra.

Krlezsa egyenes példáit mutatja a formalisztikus felaprózásnak az esszé műfajában, a tanszékeken, a szépirodalomban stb. Kiemeli, hogy a sorok között megjelennek halott dolgok és halott fogalmak. Az ilyen „szkeptikus“ szövegek átvizsgálása bárkit meggyőz, hogy irodalmi értelmiségünk egyrésze, amely aktívan résztvesz a szocialista felépítményben a történelmi materialista módszert idealisztikus félrevezetésnek tekint. S új elméletek leple alatt megjelenik a lejárt frázisok egész repertoire-ja, hogy: szellem és test, tér és idő, szabad és szükséges, szervi és szervetlen, egyszóval mindazok a fogalmak, „mélységes rejtélyek, amelyeket soha felfedni nem fogunk“. Hogy nem intelligens módszer a lelki fogalmát az anyag minőségének színvonalára süllyeszteni s hogy csak egy evidens, és pedig az anyag a lélek minősége.

Szkeptikusnak lenni a történelmi materializmus módszereivel szemben, tagadólag integetni, kételkedni a tudományos módszerekben, ez annyit jelent, mint helyeselni a jobboldali politikát.

— Te azt hiszed, hogy helyesen gondolkozol, ha azt hiszed, hogy megváltoztatod az emberi világot, ha megváltoztatod a viszonyt a munkaerő és a pénz között. Ha én be tudom bizonyítani neked, hogy gondolkodásod nem materialista, hogy nem gondolkozol sem logikusan, sem helyesen, hanem hogy bizonyos intellektuális kompiliációk alapján ábrándozol s hogy áldozata lettél saját tudatlanságodnak, romantikus idealizmusnak és gondolatbeli felfuvalkodottságnak: ha be tudom bizonyítani, hogy nem gondolkozol, hanem álmodozol, misztifikálsz és becsapod önmagad, akkor azt is bebizonyítottam, hogy feltételezéseid hibásak s ennél fogva hibásak a következtetéseid is.

Irodalom-esztétikai, mondhatnám baloldali változatában ez a tétel így hangzik: Azt hiszed, hogy esztéta vagy és művészileg hatsz a világra, ha azt gondold, hogy a szocialista realizmusról vallott tétéleiddel bármilyen értelemben hathatsz az irodalmi gondolkodás fejlődésére. Én viszont be tudom bizonyítani neked, hogy valamiféle rendőrségi előírások alapján fantáziálsz, valamely intellektuális diktatúrád alapján s hogy erőszakot követsz el a szabad szellem és gondolat ellen s így be tudom bizonyítani, hogy merő doktriner vagy s nem költő és esztéta.

Krlezsa utána rátér Aragon kísérleteire, amelyekkel ez igazolni igyekezett a szovjet művészetet, majd beszélt a sztaliní frázisról, a lélek mérnökeiről. Elmarasztaló ítéletében feltárja ennek a pohárköszöntőnek szánt szövirágnak a materializmussal való ellentmondását — már maga a fogalom is ellentmondás — s fogalomból mégis új esztétikai hízkegyet, valóságos kaligulizmust formáltak.

Nem kétséges — mondja — hogy az európai művészetnek ebben a korszakában, amelyben most élünk, a vallási és lélekmérnökök ingeriózis falanxtereiben alkotott golgotai motívumok — amelyek mint a

vallásos nézetek propagandistái századok óta mindig hatottak a világra — s maga az a körülmény, hogy az emberek még mindig ott térdelnek a kálváriás motívumok előtt s hogy ezeket a motívumokat saját szenvedéseik szimbólumának tekintik (igen, az is, hogy ezek a motívumok közvetlenségükben az élet erejével hatnak) mondom, mindez csak azt bizonyítja, hogy az emberiség történelmének első fázisában vagyunk még mindig. Egészen a kezdetén. Mert, hogy lenne elképzelhető, hogy egy európai anya térdeljen ilyen festmény előtt — ha nem lenne élő asszony, aki halott fiát így tartja ölében. Minden második szezonban húszmillió Krisztus! Vagy hogyan sírnának az asszonyok Mária törrel áttört szíve előtt (mint a szenvedés szimbóluma előtt) ha szívük nem történelmi valóság kesével lenne átszűrva?

Kérdezzük, mit tehetnek ebben a sajnos még mindig élő valóságként ható misztikumban a sztalinai lélekmérnökök, ha mindenekelőtt tagadniok kellene filozófiai alapon a lelket, mint idealisztikus fogalmat. Aztán: hogyan lehet a lélek, mint legmagasabb metafizikai kifejező erő, programparola — szinte tudományos definíció — egy olyan technikai iakultúson, mint a sztalinai és zsdanovi szocialista realizmus irodalmi, dialektikai tanszéke, amelynek logikusnak és materialistának kellene lennie?

Hogy az önmagáért való művészet elgondolása eszmenélküli, ezt a jelszót a reakciós polgári művészet apologetikusai vetették fel, azért, mert a l'art pour l'art-isták a maguk csendéletével nem szolgálták a templomi kultuszt és az államalkotó pátoszt a gyarmatok meghódításánál. Ez a paradox komédia egészen a mai napig tart — a tehetetlenségi törvénytől fogva — és átcúsúzott a szocialista platformra is. Vajjon az „eszmenélküli“ európai művészet hetven-nyolcvan éve valóban negációját jelenti ennek a sedáni, verduni, belforti, st. quintini, kálváriai, gyarmati, imperialista államalkotó pátosznak — amikor egyetlen geraszimovi gesztus mint ellenforradalmi és tárgyitalant — sutbavetette? S vajjon a hivatalos, nyugateurópai, programszerű, tendenciózus polgári művészet — a nagyhatalmak, az államérdekek és háborúk fogalmának apologetája — művészileg valóban igaz úton járt, amikor destruktívnek bélyegezte ezt az eszmenélküli festészetet, amely a maga romantikus és atheista elzárkózottságában — s mindenesetre materialista szolipszizmusaiban — nem akarta felismerni és elismerni a cezaromanikus, vallási és tendenciózus valóságból mást, mint néhány holt tárgyat a műtérben?

Krlezsa, folytatva a párhuzamot, rámutat a l'art pour l'art idealista negációjának okaira szovjet részről és materialista bírálatát adja ennek a művészetnek térben és időben, amelyben született, majd így folytatja:

A nyugateurópai képzőművészeti és művészeti hisztéria jelenségei, dekadens és morális zürzavara, a tudás, tudomány és technika hulláma olyan problémák, amelyek ellen a szocialista ideológusnak mindenképpen állást kell foglalni. A nyugateurópai civilizációt a progresszió vagy reakció szemszögéből vizsgálva, a materialista ideológusnak ítéletében tárgyilagosságnak kell lennie, ennél fogva logikusnak. Nem szabad a tényeket a régi, lejárt szecessziós plakátok szemszögéből mellőzni, amelyeken rosszul másolt aktfényképek a megláncolt emberiséget jelképezik: láncaiban még, de már hajnalodik Ázsia végtelen síkságain... A korszerű szocialista esztétának nincs joga tagadni Dakly „Égő zsiráf“-ját mint szürrealista értelmetlenséget s ugyanakkor propagálni Picassot és Paul Eluard-t. Ez nem logikus. Nem tagadhatja az impresszionizmust a palettán vagy a versben s nem hirdetheti provinciális, régimódi karrika-

turáját az akadémiizmusnak, amelynek a szimbolizmus már nyolcvan év előtt vagy még régebben kicsavarta a nyakát és amelynek ugyan az a l'art pour l'art-izmus felsőbbes, művészi negációja volt. Mint ahogy nem likvidálhatja a lengyel-mészárlást Bor-Komarovszkival, Markoszt Jaltával, sem Triesztet az irredentizmussal. Ez lehet egy hatalom nézete, egy nagyhatalom véleménye — in artibus et in politicis — azonban nem szocializmus. Ukázokkal és ultimátumokkal lehet emberek fejét venni, azonban nem lehet művészetet teremteni. Azzal, hogy kiátkozásokkal ki-mondjuk, hogy a l'art pour l'art-izmus kozmopolita söpredék terméke, azzal hogy Titót gyilkosnak, gyujtogatónak és a kapitalizmus agent-provokátorjének mondjuk, azzal, hogy tegnap Rajkot, tegnapelőtt Buharint felakasztottuk és holnap felakasztjuk Svermovot, Gemulkát és Szlanszkit azzal a nyugati művészet lehet, hogy holnap fegyelmezettebb lesz. Aragon megír néhány művészi direktívát, Picasso megiszik még egy poharat drága tintanedűjéből, a Generalisszimus egészségére — azonban ez filozófiai változást nem jelent. S mindezek a dolgok a banalis, mindennapi peszimista litánia zümmögését jelentik, hogy tudniillik a világ lényegében nem változik meg.

A pénz és munkaerő drámai küzdelmében egyre többször hallani (a kapitalista jelszó egyre hangosabb), hogy ebben az összecsapásban voltaképpen Európa és Ázsia összeütközéséről van szó, a Nyugat és a Kelet, az etikai idealizmus és a barbár ázsiai materializmus összeütközéséről. Európa — eszerint a propaganda-séma szerint — a nyugati materiális-kulturális gazdagsága, a polgári és feudális iparosítás prosperitása a civilizáció gazdag hagyományával — vallási, művészi és erkölcsi értelemben. Szabad erkölcsi meggyőződéssel, a demokratikus parlamentarizmus kényelmével, az individuális kereset előnyeivel — saját kezdeményezés alapján — individuális polgári szabadsággal függetlenséggel stb. Ázsia: az a kulturálatlan szocializmus, elmaradt agrár-bázisokkal, mongol önkényuralommal, cinikus, istentelen negációjával minden erkölcsi elvnek, történelmi-materialista világszemlélettel, amely tagadja a logika összes nyugateurópai elveit, életstandardját, művészetét és polgári szabadságát.

E propagandista zajban hol a marxi igazság?

Az igazság abban van, hogy a leninizmus, mint Marx tételeinek logikus alkalmazása százszázalékos nyugateurópai doktrína, amelyet a mi nyugateurópai népünk mint ilyet fogadott el programatikusan és a szocialista forradalom alapján meg is valósított, szocialista alkotmány formájában. A leninizmus a forradalmi arcvonalon megkezdte a harcot az orosz szektoron a marxista tételek megvalósítására, nemzetközi méretekben s ennél Nyugat-Európa politikai inzolvenciája negatív történelmi szerepet játszott, már harminc év előtt. Nálunk délszláv viszonylatban a nemzetközi bolsevik szolidaritás méreteiben a harc harminc évig tartott, hogy aztán speciális körülmények között felkeléssé, forradalomná fokozódjék és hogy a második világháború után teljes politikai győzelemmel végződjön. A polgári Európa passzivitása saját harcunk esetében a demokrácia megvalósításért 1918—1941 között az ellenforradalmi Jugoszláviát tartotta fenn, egészen annak haláláig.

Harcolni az erőnek Európára ma végzetes eltévelygései ellen — folytatja később Krlezsa — harcolni ez ellen csak a szocialista elvek alapján lehet s nem Mária mennybemenetele badarságának dogmává változásával, ami persze nem sokkal unintelligensebb a szinkópikus zene és az impresszionizmus zsdanovi kiátkozásánál. Nincs tehát szó Európa és Ázsia, Nyugat és Kelet, materializmus és idealizmus összeütközéséről,

hanem arról, hogy Moszkva ma, fasiszta beszennyeződése miatt, eszmei síkon provinciálisan zavaros. Az eszmei dezagregáció jelei esztétikai kérdésekben már évekkal ezelőtt nyilvánvalóan mutatkoztak és ez biztos jele volt a megbetegedésnek különböző területeken, elsősorban a filozófiában. Senki sem gondol arra, hogy a szocializmus a nagyhatalmak és nagy öldöklések világában humanista fecsegők énekpara legyen — mint a puritánok és a tiszta szeretet prófétái, a vallásközösségek tagjai, akiket „keresztényi szeretet“ kapcsol össze és akik Marx kezdeti kora óta keresztényi szeretetről prédikálnak és nem szocializmusról. Azonban, hogy a szocializmus államönkényében nem kezelheti polgárait rab-szolgaként — s mint VIII. Henrik, nem bélyegezheti őket árúnak, csavargóknak, lázadóknak — azt felesleges bizonyítani. Ha az emberi gondolkodás anyagi érdekekből született is, az állam zsebének logikája — még ha szocialista is — nem lehet egyedüli kompasz nemzetközi viszonylatban az egyes szocialista államok között.

Rámutatva Sztalin istenítésének antimarxista szocialista-ellenes elemeire Krlezsa így folytatja:

Szocialista irodalmunknak védeni kell a jugoszláv szocialista Status-quot, mert azzal védi szocialista — s így logikusan népi és kulturális — fennmaradását. Szocialista irodalmunknak, mint művészi propagandának a külföld előtt (amelynek irodalmunkról és művészetünkéről fogalma sincs) művek sorozatával kell bebizonyítani, hogy amióta csak vagyunk, mindig harcoltunk a szabad művészi kifejezésért, a stílusok sokféleségéért, a gondolatok szabad kifejezéséért saját politikai meggyőződés formájában. És abban a tragikus dilemmában, amikor ideálunk részéről nyilvánvaló gyilkossággal fenyegetnek, a polgári nyugat részéről pedig gyanús szimpátiák szele kél — békét hirdetni, könyveket írni és fegyverkezni: olyan feladatok ezek, amelyekre nem lenne képes egyetlen nyugateurópai irodalom és művészet. A nyugateurópai civilizációk békésen, régi tradíciók hajlékaiban növekedtek, azokat nem tépte évszázados előátkozottság vihara, mint az nálunk történt. Nagyszámú nyugati szimpatizőrünk véleménye szerint saját illuzióinkban hajókázunk és sokan közülük már álmodoznak a politikai peccenyéről, amelynek elemei: a naftánk, alluminiumunk, tölgyfánk, uránércünk részvényosztaléka; munkaerőnk és húsunk mint ágyútöltelék.

Kulturális tudatunk történelmi-materialista koncepciói, egyes elemeinek irodalmi és művészeti tolmácsolása képezik ma az alapvető kérdést. Történelmünk leghatalmasabb tömegmozgalma keretében, amely forradalmi harccal megvalósította a szocializmus elveit, a ma most tudományos, irodalmi, művészeti és eszmei megvalósítást követel tőlünk, intellektuális alapon. Ezt a kérdést fejtegetve, Krlezsa így folytatja: A saját szocialista irodalom és művészet jelszava ne maradjon jelszó — mint ahogy a politikai tervünk megvalósítása sem program már, hanem állami politikával megvalósított gazdasági és szocialista valóság. Ezt a valóságot a szocialista kultúra minden területén élővé kell tenni, különösen pedig az irodalomban, hiszen ez a szocialista kulturális öntudat kiépítésének is alapja. Irodalmunk és irodalmi kritikánk ne tekintse feladatának általános vonalon egyes materialista és metódusbeli elveket megvédeni (grosse modo) hanem az analitikus módszer alkalmazásával belemenni a részletekbe, kivizsgálni a konzervatív konstellációkat azok minden formájában és árnyalatában, összes megnyilvánuló trükkjeikben és kinyilvánulásukban.

Vitát kell teremteni — folytatja később Krlezsa — az értékek téves felértékeléséről, az előítéletekről, a meghasadásról, a regionalista rész-

letek elhagyolásáról és az alapvető történelmi materialista koncepció hiányáról, stb. Még mindig mandarinok módján adminisztrálunk egy holttest körül és a halott dolgoknak ezt a kultuszát továbbra az irodalom és a szépirodalom nevében üzik egyesek s ma azt is megéltük már, hogy felröpített töltött galambok — bizonyos fiktív esztétikai elvek alapján — azt bizonyítják, hogy egy politikai propaganda nevében rendőrségi visszaélést üzünk, amely állítólag akadályozza a szabad művészi alkotást. Különös figyelmet kellene szentelni civilizációnk, irodalmunk és művészetünk történelmi elemeinek stb.

Fejtegetve a marxi tételt a felépítményről kifejti, hogy bizonyos jelenségeket ebben a felépítményben maga Marx is állandóan a dialektikus fluktuációval kísért. Irodalmunknak — folytatja — az intellektuális forrongás változatait legszélesebb vonatkozásaiban, teljes partitúrájában kellene kísérnie, hogy már egyszer megállapítsuk: mi hangzik hamisan, idealisztikusan, üresen és reakciósan ebben a hangszerelésben, mi a disszonáns szellemünkben és szellemi kultúránknak ebben a kakofóniájában, ahol ezek a disszonáns elemek még mindig szép számban előfordulnak.

A szellemiekben és szellemi értékek terén nem lehet semmilyen normát szabni, szinkronikus példák nélkül anélkül a valami nélkül amit tertium comporationisnak, harmadik tényezőnek nevezünk. Egyedül ilyen exakt metódus zárja ki a helyi értékek kultuszát regionális perspektívából, ezeket a regionalizmusokat nálunk elvileg már századok óta üzik, nem alkalmazva semmilyen irányzatot, intenzivitásuk csökkenésére.

Történelmünk utolsó évtizedei nem mint bizonyos nyugateurópai mozgalmak utánzásai jelentkeznek, mivel mi vagyunk a Balkánon és a Dunán az egyedüli szocialista ország, amely saját erejéből tört saját szocialista politikai arculata kiformalásáig, saját történelmi fejlődésének törvénye alapján. Irodalmunk éppen ezért ne legyen a nyugateurópainak imitációja, mert ez az irodalom ma, mint alkotás, nem az idegen példák másolataként jelentkezik s mert hallatnia kell végre a saját hangját.

A nyugateurópai civilizált népek úgynevezett nemzeti szellemüket univerzális formulák alapján alakították ki, két alapvető periódusból: a feudalizmusból és a polgári prosperitásból. Ez a politikai és gazdasági prosperitás (amelyet egész sor expansiók törekvés és gyarmati hódítás hívott életre) az úgynevezett nemzeti génuszban szimbolizálódik, mint szintetikus formulája saját alkotó, eszmei és művészi szellemének. S ezt az eszmebeli prepotenciát rákényszeríthette minden ellentétes (barbár) törekvéssel szemben. Ez a nyugateurópai nemzeti génusz amelyet igen sokszor cinikus fegyvercsörgés és egész európai tartományok kifosztása kísért diadalra, megszólal egész sor műalkotásban. (Krlzeza egész sorát vonultatja fel ennek a példának.)

Ha nyugati vagy keleti programról beszélhetünk — fejezi be — mi tendenciózan ezeknek a művészi objektivizációknak baloldali megvalósítása mellett vagyunk. Hogy ez nem történhet a zsáner-festészet példáján, a tizenkilencedik század második szakaszának izlése szerint, sem a dilettáns, quasi program-líra eszközeivel — amelyet Tihonov vagy Rilszki művelnek — az nem kétséges, mint ahogy nem valósítható meg a konstruktív-immaginális festészet vagy a köldökbámuló költészet eszközeivel sem, amelyet a nyugat több mint ötven esztendeje művel. Hogy nekünk a jobboldali, képzőművészeti-ellenforradalmi, geraszimovizmus vagy zsdanovizmus, Todor Pavlov idealista ismeret elméleti tö-

rekvéseivel, nem lehet hasznunkra, az is kétségen felül áll. Abban a pillanatban, ha jelentkeznek majd nálunk művészek, akik a maguk tehetőségével, tudásával és ízlésével képesek lesznek baloldali valóságunk objektív momentumait szubjektíven kifejezni, meg fog születni nálunk a baloldali művészet. Amennyiben kialakul majd szocialista-kultúránk sugárköve, — tudatában gazdag multjának és tudatában kulturküldetésének a mai európai térségben és időben — baloldali művészetünk is kétségtelenül jelentkezni fog.

Ezek voltak nagyjából — ha nem is teljes egészében, teljes terjedelmében és szösz szerint — a III. írókongresszus gerincét alkotó referátum szavai. S ami tanulságot nekünk magyaroknak, magyar íróknak le kell vonnunk a referátum és általában a kongresszus eszmei anyagából: **az egészséges útkeresés tétele.** A megtisztított kultúrhagyományok fejlesztése, a ma ábrázolása s a megtisztított multé — szem előtt tartva azonban mindig, hogy a káros partikularizmust és a regionalizmust mellőzni kell, ki kell küszöbölni. Nem azt a regionalizmust, amelyet nekünk a Vajdaság jelent — hiszen ezen keresztül hazánk az új Jugoszlávia — hanem azt, amely ék lehet köztünk és velünk élő más népek között.

Hogyan? — kérded talán csodálkozva. — Lehet egy aránylag szűk területen élő, más nyelvet beszélő kisebbség irodalma és művészete nem regionalista?

Lehet, ha szem előtt tartja, hogy a nyelvi különállásunk és másfajta hagyományaink ellenére hazánkhoz fűznek bennünket mindennél erősebben népi forradalmunk vívmányai. S a feladatunk most — részben már meg is valósítottuk őket — megtalálni mindazt, rámutatni mindarra, ami Jugoszlávia népeivel közös, mindazt ami általános emberi és általános kultúrérték. A mi kapcsolatunk nem nyelvi — lényegében azonban erősebb a nyelvi kapcsolatoknál. A közös életen, a közös érdeken, a közös eszményeken, a szocializmus megvalósításán alapszik.

Négy éve úszik hajónk a népek tengerén, egyedül — idézte Krlezsza beszámolója. S mi ennek a hajónak nem utasai, útitársai vagyunk, nem azok akarunk lenni, hanem matrózok és kormányosok, akik vállaljuk a vihart és a vést is, a napsütés és az eredményekben való részesedés mellé. Mindezt sorsunk irányításának tudatos felelősségével tesszük. Ami tanulságot levonhattunk Krlezsza szavaiból, azt levonjuk, azzal a fogadalommal, nem leszünk alábbvalók a többiekénél, a velünk élő többi népeknél.

*De szép erőkkal hasznosat végezz
S úgy láss a költőmesterséghez.

Markolj az ember-életnek teljébe
Átélté mind, kevés ismerte fel
S bárhol fogod, mindenkit érdekel.

MIROSZLÁV KRLEZSA:

Alkonyatkor

A KÉKSÉG távol függőnye fölött
vén templomtorony — bölcsfényű fárosz,

est-hullámok görcse, halálos,
út vonaglik, sír a sovány rozs,

a rét víg ösvényt lobogtat, szalaszt,
ballag a föld, a mogorva paraszt,

míg rézkupolán bűg a szél
s táncoltat szélkakast.

A FÖLD ledől a torony lábánál, ásít.

Fák gyökere valami mély tudásig
mélyebbre mászik,
ahol álmodnak sápadt arcok
ezer szent égi galambot.

A folyón a szél, mint hirtalan hárfán harsog
és szétosztja magát,
kapnak belőle galambok, füstkarikák,
ó, füledt, bűzös pocsolyák,
a szél ma este megmutatja magát;

jelzi, hogy van, hogy mámor, tavaszi vád,
s úsznak vele vitorlák, kompok, csónakok,
s penészes léghajóként az üres templomok.

A SZÉTÖMLÖTT víz kivirágzik,
villámhárítón szél danázik.

A nap tűt szúr lombok kontya hegyébe,
a kék táj távol függönyébe.

Fojtja a földet hullámok kéke,
és már nem tudni: föld-e, ég-e.

Folyik az idő számtalan képe,
vele a dolgok alkonyi menetelése.

Láthatár szélén az öreg torony
teteje csillog az alkonyaton,
ez a távol tükrös viszfénye.

Az ég kavarja patakok sötét habját,
a fák csepegnek, gyerekek almát ráznak.

Az almák úgy gurulnak, mint piros gumilabdák,
illatos hús friss illatokat áztat.

Malmok a szélben, messze ugatás,
csend folyik a toronyról. Babonás
ének félhangon gurguláz
és könnyű fecske szórja füttyeit.

A kékség zeng, a csendben tovaring.
A szélben nyírfa rezzen,
jegenye susog, nyár nyújtja ágát,
akác lóbálja füstölő virágát,
hársból méz buggyan bő cseppekben.

Lombhimes, mélyülő ligetben
levél, fényben lágyan feresztve,
a torony alatt nyíl a nyári este.

A TORONYRÓL mint az idő néz szét a távol.

A jegenye szinte költők szaván szól,
a dolgok titkosak s némák a torony magasából.

Legyűrve fekszenek torony alatt a tárgyak,
a föld leveti súlyát, lebeg, mint könnyű látszat,
és Neked, Égi Herceg,
ékíti koronádat!

A pillantás, mint hal hányja magát,
s míg lent zajongnak ludak és kacsák,
s vén háztetőkön cicák surrannak át,
a tekintet a toronyról messze úszik.

Hegyeket, erdő-hullámok kaptatóit,
mind elnyeli az úszó Értelem,
a kis emberi mozdulásokat
s a makacs kocsizörgést odalenn.

A TORONY alatt temető: koponyák beszélgetése.
Szomorúfűz halott vitéz felett,
ki ajkán kedvese nevével elesett,
és ágyudörejjel volt hangos temetése.

Torony alatt émelygő suttogás, rothadt galyak,
itt lányok asznak s lusta agarak:

így suttog a száraz, erjedő, őszi ág,
és esti várakozások és leány-imák.

A TORONY alatt özléptek kultusza dívik,
a bús fasor alatt reménytelen a sírig.

Itt óra kongat, világít a hold,
az élet, mint vén emlékkönyv, lakatolt,

mint gyermek értelmetlen motyogása,
a dolgok édesfájó megfogása,

kiáltás részeg összerogyása,
és köszálás és örök félrelépés,

éj-posztó előtt szomorú kérdés,
és örökös, néma, nagy menekülés,
csillagpályán céltalan szembeszegülés.

A TORONY alatt tücsök zenéje,
őszi színek halnak a nő ölébe,

vér, amennyit csak a részeg szív kibír,
templom alatt szerelmi idill:

hattyúnyak puha íve,
kis rezdülések titkos míve.

Füstös edényből tömjén-karikák,
orgona-sípon hangos trombiták,

füst-ecset után hátrahagyott nyom,
a tűzhelyen láng, szeder a dombon,

meleg szobáért sírás a ködből,
befeléfordult állapot,
mikor az álom izzásba fog,

és mikor viharos éjjel
óraütések folynak széjjel.

A TORONY körül áhít az erdő. A magosba.

Minden ág egy-egy kapaszkodása
sötét ereknek napra, fényre.
A domb sötétkék tetejére
törzsek ülnek, sok néma pózna.

Sápadt emberek, akár a mérgegombák
kússzák az erdőt, állatüvöltés
az emberek hangja, akik az erdőt bontják,
hogyanomorukon fogyjon a sok búsra nőtt rés.

Vágnak az emberek tönköt, küszöböt, ládát,
hullának, hozománynak, lakomáknak cirádát.

Acél kés a törzsekbe vájva vág
bitót és furulyát.

ERDŐ és ember fölött ór a torony,
és ősi dalt dudol a bronzharangokon:

hogyan folyunk mi is és folyik miértünk minden elem,
a nagy szétszakadásban mi sem maradunk épen.
Növények, kövek, állatok megkavart tengerében
kivirágzik ma is a végtelen.

Mi virágunk és miértünk színek virágzanak
s hervadnak hangok és forrás reped,
iszik véres és forró sziveket

az isten tornya alatt,
hol az ég csillag-pókhálója rezeg.

És nagy halotti mise az este,
és minden az Isteni Testnek Teste.

A TORONY örökös, mint borostyánnal befutott bástya,
ügyel a furulyákra, a vízcsobogásra..

A torony örökös, mint fehér barok figura.
Erdőhullám felett kátrányos felhő gomolya:
sűrű és sötét és villamos a borúja.

De egy sakkozó Ismeretlen Valaki
a barok bástyát gyárkéménnyel üti.

A KÉMÉNY kék hullám felett mint gőzhajó pipál,
sziréna szól, szíj csattog, zúg a gyár.

A táj felett a kémény mint óriás tapos,
s az Úr Szeme a tornyon merev és fagyos.
római karddal, százados halott órhelyen.

Milyen új bűnök nőnek, milyen új gyöttelek,
az emberek lépte miatt oly tört-alázatos?

Szántóföldek és furulyaszó felett
a kémény zúg fel magából éneket.

Köves boltíven, öreg tornyon át
kémény dalolja a lángok dalát.

BENNÜNK mint véres forrás fő a láva,
az ember meleg állat az ég alatt.
Tenyerünkön a kenyér bimbóba fakad,

s a vérünk csillagos a langyos éjszakákba.
És a mi húsvánk üstökös-virágú,
az ember láva, nem viszbábú.

Az emberben harminchárom íjj feszül,
a keze könnyű, szinte elrepül,
s hajóval teli kikötő vagyunk mi legbelül.

HÜMMÖG a vén torony s gyújt fénynek nedves faggyut,
s füstfelhő gyűl, gépeknek zúg a hangjuk.

Az égen is csalóka képekből elég:
ujjak, szívek és lelkek szégyenéből,
elég, elég a mindenség énekéből!

Már új vitorla nő és új evezés készül;
bennünket láz visz, bennünket mámor fészül.

s füsttel akarunk állni az út jeléül:
nem lesz itt oltáron méla váza,
se apokalipszis, se angyalsisak villanása.

MINDENNAPOS a gépek mozdulása:
úgy lát a gép mindent, amilyen.
A gép a tornyot döngeti, rázza
és egyre húny a fény a gyertyák szemiben.

Elég a szentek vére, a katakomba, hal,
a gép szelet már más arcokon kavar,

ó, elég a sár, a döglődés, a kátyú,
már jár a szív s a vér friss buzogású,
mint hajó indul üvegpartra,
hogy örüljön a test s az emebr gyötrött arca.

A GYÁRKÉMÉNYEK úsznak, mint hajók alkonyatkor,
és gomolyog a füst és riadt szikrákat szór.

Völgyek, mezők, bús emberek fölött
a kémény ég, mint fénytorny és sziréna hörög.

A gépdübürgés alvó tetőkön kapar,
s új jelnél kettéválik a jobb meg a bal.

DALOL a kémény kormosan, ólmosan, barnán,
az alkony szürke, felhős, langyos halmán,

mikor a tornyok zengnek hamvas szonettekét,
füstfelhő füstviharral fenyeget.

És míg a torony őriz csontvázakat,
a füst fölötte foszlánnyá szakad,

bosszul, mint láng és gleccser-áradat.
Dalol a kémény séták avaros magányán,
az intim mérleg minden csepp mozdulásán,

fából baragott szentek csillogó vértjén,
az átszúrt szívek számtalan miértjén,

féreg-félelmen, harang-éneken,
ködök szürkéjén és pléhistenen:

üvegházba ülteti át a földet.

HOGY a föld húga fényes meteoroknak,
és hogy lebeg az égen, mint egy kigyulladt csillag.

Csillagos körök mozgó hullám-rajában,
égő éonok arany pókhálójában,

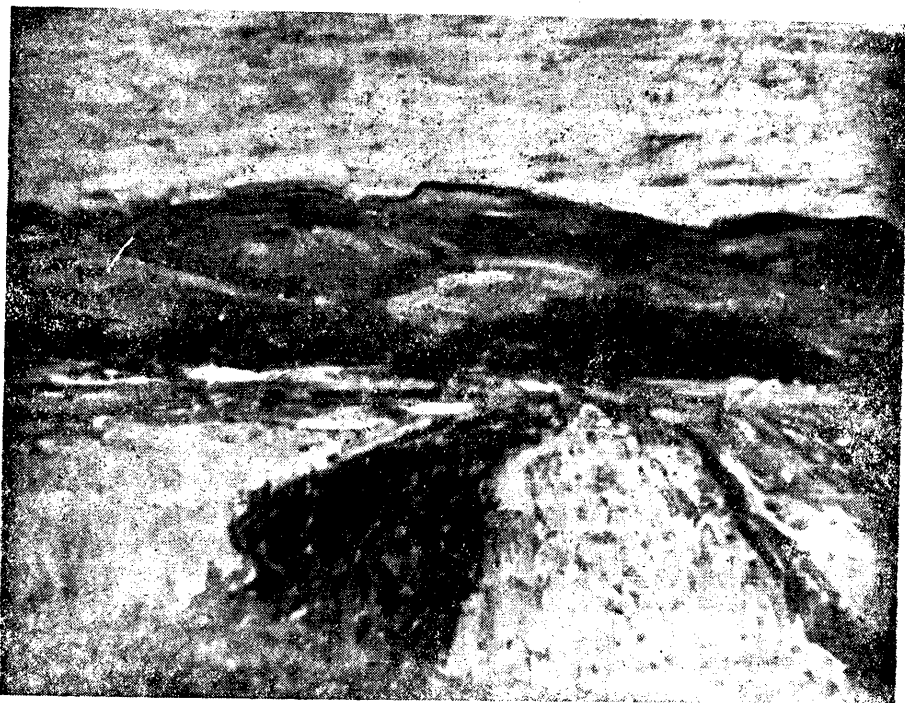
ahol úszik a Rák, az Iker és a Mérleg,
a Föld diadalt zeng a saját erejének.

Mint fény a hazugság és halál éjjelében,
a csillagos föld fürdik hűen és fehéren.

Az ég azúros kristály és kék tenger az est,
benne mint égő gleccser a föld szikrát fereszt.

És kialszik a nap
a foszforos, néma űr alatt.

Fordította: Ács Károly

A. Opresnik : Tájkép

HERCEG JÁNOS:

Örökösök

Azt hiszem minden családban, ha még olyan szegény is, mindig akad valaki, közeli vagy távolabbi rokon, akinek sikerült vagyont vagy tekintélyt szerezni és fölébe emelkedni a többieknek. A gazdag nagybácsi, akire az inség napjaiban oly sok reménnyel gondol az ember, minden családban felfedezhető. Néha itt van a közelünkben, gyakran láthatjuk, köszönhetjük a névnapján, néha viszont messze idegenben él, talán a tengeren túl, ez azonban semmit se változtat a dolog lényegén. Sőt, sokszor még érdekesebb, ha a jómódú rokont csak fényképről ismerjük, mely háza kertjében ábrázolja, amint pirosposzsgásan, pocakosan gépkocsijának támaszkodva áll. Ilyenkor az embernek okvetlenül éreznie kell, hogy nincs egyedül a világon s talán egyszer, ha igazán nagy bajban lesz, feléje nyúl a nagybácsi segítő keze. Mindenki hallott már olyan csodálatos esetekről, hogy valaki örök szegénységben, kínlódva, mindennapi gondokkal küszködve élt s aztán egyszerre hatalmas örökség szállt rá, mert valahol meghalt egy rokona, nagynénje vagy nagybátyja — hiszen egészen egyremegy! — s az a szegény megörökölte a vagyonát.

Hát a mi nagybácsink, — legyen néki könnyű az anyaföld! — nem élt ugyan Amerikában, gépkocsija se volt, de egyébként minden tekintetben megérdemelte a hozzáfűzött reményeket. Mesebeli gazdaságról szó se lehetett nála, tekintélyét is inkább puritán életmódjával biztosította magának, de az ilyen szegény családnak, mint amilyen a miénk volt, nem is lehetek túlzott reményei. Mert ha valaki suszter volt a mi családunkban, hát annak nem volt üzlete a főutcán, nem füttyürészték segédek a műhelyben, miközben szabályos fogakat rádliztak a cipőtalp szélébe, hanem maga verte a foltot otthon a konyhában ülve a csámpás bakancsokra. Még örülnie kellett, ha az asszony segített néki olykor megtűzni a feslett fölsőrészt. A szabóknál az asszony vasalt és liferálta haza a ruhákat. S a borbélyoknál is jól jött a feleség. Szombat esténként szappanozhatta a vendégeket és pikáns vicceket súghatott a fülükbe, mert az ilyesmi nagyban hozzájárult a bolt forgalmának emeléséhez. S amerre fordult az ember, csupa suszter, snajder meg szakállkaparó volt a mi családunkban. Dehát mit csináljunk, ha egyszer így volt.

Ezért is néztünk mi olyan tisztelettel a nagybácsinkra. Mert ő nem volt se szabó, se cipész, se fodrász, hanem iktató volt a városházán, ennél fogva magas keménygallért viselt, melynek kihajtott sarkai között szigorúan csücsült csontos ádámcsutkája s hosszú, vékony alakján úgy állt az acélszürke öltöny, — mert mindig egyforma ruhában járt, — mintha éppen akkor hozták volna kivasalva a pucérájából. Na és a cipője! Hát a cipőjéről külön lehetne mesélni. Hogy az milyen egy fényes cipő

volt, soha egy porszem rajta, mintha vattás felhőkön járt volna és nem azon a cuppogó, latyakos flaszteren, mely városunkban régente oly általános volt.

Mégis leginkább érdes mély hangjára emlékszem és kurta, pattogó beszédére, ahogyan bölcs tanácsokat adott nekünk az élethez, ha évente egyszer kimosakodva elmentünk kezecskölni néki a névnapján. Ott állt előttünk, mintka kihallgatáson fogadott volna bennünket, keményen és szigorúan, mint valami hüvelyéből kihúzott és magasbalőköt kard. Még most is magam előtt látom keskeny arcát, melyről kétoldalt gondosan ápolat pófaszakáll futott alá, nagy, előreugró orrát, mely fölött a rügös csiptető villogó üvege mögül élesen és szürkén vágott felénk a tekintete.

— Legfontosabb a becsület. Igen! A becsületes embert soha sem érheti baj. Azt védi a törvény és az Isten és szeretik felebarátai. Igen! A becsület a legszebb erény, ezt ne felejtsetek el soha. Igen!

A szónoklat végén mindegyikünk kapott egy koronát, kis ideig még szótlánul nézegetett bennünket, miközben magába molydva stuccolt bajuszát keféltette azzal az ezüsthátú kis kefével, melyet a mellényzsebéből oly gyakran húzott elő, aztán elmehettünk, hogy a következő esztendőben újra meglátogassuk.

Az én gyerekkoromban szép pénz volt egy korona, napokig lehetett rajta medvecukrot enni, mi azonban nemcsak azért a koronáért tiszteltük őt. Nekünk már az a tudat is elég volt, hogy ő a nagybácsink. Szóval büszkék voltunk rá, mint az egyetlen úriemberre a családban s tiszteltük, mint eszményképünket, mint a megtestesült becsületet, a spártai jellem mintaképét. Én amikor felnöttem s társaságokban kezdtem forgolódni, ahol bizony megnézik, hogy ki kicsoda és merre van a hazája, gyakran hivatkoztam rá. — Lomparics Ferenc a nagybátyám, mondtam s erre egyszerre megenyhültek az arcok, szívesek lettek hozzám az emberek, azok is, akik addig sanda szemmel néztek rám, a jöttment senkiházira. Lomparics Ferenc neve fogalom volt, akinek ő volt a nagybátyja az maga se lehetett akárki.

Nekem még a neve is tetszett. Ferenc! Kemény név, csupa férfiaság, nem olyan álmosan mosolygó, pufókarcú név, mint János, vagyis ahogy engem hívnak. Hiszen az ő nevét is lehetett gyengéden és hízlekedve kimondani, ahogyan a felesége szokta, — isten nyugosztalja, mert ő is meghalt már! — de ezt a mi nagybácsink különben se szerette. Ha a felesége olykor kedveskedve szólította, hogy a szeretettől szinte inszelkedve cincogott az a „c” betű a neve végén, ahogy nénénk párnás szájából a levegőbe eresztette, nagybátyánk rögtön felkapta a fejét és feddőleg nézett a feleségére. Nem tűrte a bizalmaskodást! Talán ezért is nem voltak barátai, ezért került a társaságot, mert nem akarta közel engedni magához az embereket. Elment ő a Kaszinóba délutánonként, el is beszélgetett kicsit az emberekkel, az urakkal, de csupa komoly dologról csupán, s amint egy vastagabb szó szállt el önfeledten, ahogyan ez már a kaszinóban szokás, amikor az urak nem éreznek nót a közepükben, a mi nagybátyánk rögtön felállt és ajánlotta magát.

Persze, az iktató sohse volt valami nagy úr, fizetéséből nem futotta volna sevrócipőre, abból nem lehetett volna vadászatra járni és arany-szálú purzicsánt tekerni a vastag tulaezüst szelencéből. De a mi nagybácsink gazdagon nősült, egy szappanfőző özvegyét vette feleségül, aki harminc lánca földet hozott és szép házat a belvárosban. S mivel nem volt gyerekük, mint jövendőbeli örökösöktől még több tiszteletet várhattólunk. Nahiszen ebben nem is volt hiba! Annyira tiszteltük mi ezt

a minden tekintetben kifogástalan úriembert, hogy amikor felnőtünk, önként mentünk el hozzá intelmekkel teli, feddő szavait meghallgatni, mint valami penitenciát. Legénykoromban volt nekem egy szép szeretőm, kalaposlány volt, szőkehajú, kékszemű, táncoslábú, ringócsipejű, festeni se lehetett volna szebbet. Azt a lányt én el akartam venni feleségül. Nagyon bele voltam háborodva! De még mielőtt otthon szóltam volna, már ahogy illik, elmentem a nagybácsinkhoz, hogy először neki mondjam el életbevágó elhatározásomat.

— Mije van annak a leánynak? — csapott le rám nagybátyám a kérdésével, mint valami vércse, ha a magasból hirtelen lebukik és én nem tudtam mindjárt megfelelni neki. Mit mondhattam volna? Hogy van neki két erős, ölelő karja és olyan kifestett piros szája, mint a rózsza? Nem erre volt ő kíváncsi, hanem hogy mennyi hozomány áll a házhoz.

— Nincs neki semmije, — feleltem büntudattal és lehajtottam a fejemet, — szegény szülőktől való, akárcsak én is.

— Hát akkor mire nősülnél, — dörgött a hangja — szerelemre? Egy koldusból kettőt akarsz csinálni? Igen! A házasság szentsége komoly, nagy dolog, avval nem lehet játszani. Igen! Az nem elég, hogy neked valaki szerelmes szavakat csicseregjen a füledbe, mert a szerelem egyszer elmúlik, de az asszony megmarad és akkor mit csinálsz vele? Verd ki a fejedből ezt a bolondságot!

S mit tehettem volna? Otthagytam a leányt. De akkor én úgy szenvedtem, mint a kutya, akit kikergettek a havas téli éjszakába. Hónapokon át sóhajtoztam az én szép szeretőm után, aki sohse lesz már az enyém. De mit csináljak, ha egyszer úgy belénknevelték a tiszteletet a nagybácsink iránt. Talán az isten parancsára se hallgattunk volna úgy, mint az övére.

És miért, kérdem én, miért? Azért, mert úriember volt, mert gazdag volt, mert neki sikerült fölének emelkedni? Mert olyan törvénytisztelő, erkölcsös ember volt? Nono! Úgy halt meg ő is, mint akárki más és mondhatom, a halálából nem volt köszönet. Legalább minékünk nem! De ki tudta volna azt előre...

Mikor vízibajban ágynak esett, akkor mi már kezdtük számolgatni, hogy mi is marad majd ránk. Volt neki a város szélén egy majorja, azt én szerettem volna megörökölni. Majd a haszonélvezetet pénzben fizetem a nagynénéknak, gondoltam, csak legyen már egyszer az enyém az a major. Akkor már házas voltam, családos, három pulya kapaszkodott az én szegény Malvinom szoknyájába. Hogy gazdagon nősültem, azt hiszik? Ördögöt! Az asszony családjánál is csak kilátásban volt a vagyon, mire meg kellett volna kapni, hült helye volt. Nagy lutri a házasság, én mondom!

Szóval jól jött volna nekem az a kis major. Az embernek sok minden megterem benne, ha kicsit okosan gazdálkodik. Aztán meg gondolni kell az öregségre is. Ha nagyon szorítja az embert a cipő, eladja azt a majort és kimászik a bajból.

Végül hosszú szenvedés után meghalt a nagybácsink. Ez most volt tíz év előtt, nyáron. Mikor feketébe öltözve föl sorakoztunk a virágos udvaron, ahol a muskátlik és verbénák között színes üveggolyók voltak karóra tűzve, tele volt velünk a ház. Egyenként mentünk be a ravatalhoz, ahol a nagybácsink feküdt lecsukott szemmel, kiterítve.

Koporsója egyik oldalán az özvegye állt, a nagynénénk, a másik oldalon egy magas, rettenetesen sovány, nagyorrú, szögletesvállú, harmincöt év körüli nőszemély. Ez a nő ugyancsak feketébe volt öltözve, az arca dagadt és piros volt a sirástól, s ez mindjárt szemet szúrt nekem.

Nem is nagyon ájtatoskodtam én ott a nagybácsink lelkiüdvéért, mert nem hagyott nyugton a kérdés, hogy ki lehet ez a nő. Úgy viselkedett, mint valami egészen közeli hozzátartozó. Pedig én sohse láttam ezelőtt.

Megyünk ki a virágos udvarra, azt mondja nekem az unokatestvérem:

— Te Jani, hogyan engedheted, hogy az az idegen ott a rokont játssza? Hát való dolog ez, hogy akárki odatolakodjon gyászolni? Talán mink volnánk itt előbbre valók...

— Csak haggyad, — mondom — nem az a fontos, hogy a koporsónál ki áll, hanem, hogy az életben ki volt a rokon. Ez csak törölgesse a könnyeit, ha már olyan nagy fájdalmat érez.

Mert mi nem sírtunk. Tudja az isten, hogyan van az ember az ilyen nagybácsival, akinek az ember csak a kezét jár csókolgatni meg a prédikációit hallgatni, akit annyira tisztel és akitől annyira fél, mint ahogy any mi féltünk tőle, az ilyen nagybácsit talán nem is szereti az ember.

Jön ki később a nagynénénk, mert valami dolga volt, ott kellett néki hagyni egy percre a halottat és az én unokatestvérem mindjárt megállítja, mert nagyon fúrta az oldalát a dolog és megkérdezi:

— Mondja csak. Minka néni, ki az a hölgy a ravatalnál?

Nahiszen, hölgy! Látszott rajta, hogy magunkfajta, nem volt az úridáma.

— Jaj, gyerekek, — feleli nénénk és rá se néz az unokatestvéremre csak elfogja megint a sírás, — majd a temetés után mindent megtudtok.

Hát ez aztán végleg nem tetszett nekem. Mért nem lehet azt megmondani mindjárt? Nem titok talán? Ez meg ez, és kész! Attól még nem támadt volna föl a mi nagybácsink.

Másnap eltemettük. Nagy temetése volt, minden jobb ember ott volt és mink, a rokonok. A sírjánál egy úr, valami hivatalnok még beszédet is mondott, hogy micsoda egy kiváló, korrekt, tiszteletreméltó ember volt Lomparics Ferenc, vagyis a nagybátyánk. Büszkék lehettünk rá megint, utoljára.

A temetés utáni napon elmentünk a nagynénénkhez mind az egész retye-rutya. Hát nem ott ül még mindig, mint a faszent az ebédlöben az asztalnál megözvegyült nénénk mellett az a bizonyos.

— Üljetek le, gyerekek, — mondja a nagynénénk — hozzá csak be még széket, Krisztina.

Szóval Krisztinának hívták, de ettől nem lettünk okosabbak. Letelepítettünk. S aztán úgy néztünk a nagynénénkre szótlanul, hogy muszáj volt néki beszélni és akkor mindjárt ki is derült minden.

— Egy vallomással tartozom nektek, azt mondja, egy titkot tárok föl, ami most már nem kell, hogy titok legyen. Ez a leány boldogult Ferenc bátyátok gyermeke...

S a nagyorrú nőszemély, a Krisztina, erre zsebkendőjébe temette az arcát és zokogott, mink meg majd leestük a székről. Nem mertünk egymásra nézni. Mintha ránkszakadt volna az ég, olyan magunkbaroskadva ültünk. De én most, tíz évvel a halála után is, megesküszök akár mire, hogy nem a major miatt voltam annyira elkeseredve, hogy az most már nem lesz az enyém, hiszen itt van a lánya, hanem azért, mert a bolondját járatta velünk. Amióta az eszemet tudom, mindig tiszteltük, büszkék voltunk rá, mint a becsületesség mintaképe, mint az egyetlen rokonra, akinek sikerült az élete, aki nem maradt szegény, aki nem lett se borbély, se suszter, se szabó, hanem iktató lett a város-

házán, szóval úriember és jómódot, gazdagságot teremtett maga körül... Aki úgy élt, mint valami pap vagy katona vagy bíró vagy mit tudom én micsoda és most kiderül róla, hogy zabigyereke volt.

— De verje meg a hét a nyolcat, — kiáltottam haragosan és fölálltam, mert ülve nem bírtam volna ki, olyan mérges voltam — hát hol volt ez az asszonyág harminc évig?

— Nem asszony, csak leány — felelte nagynénénk és egy gyengéd pillantást vetett Krisztinára, aki még hevesebben zokogott — az édesanyja nevelte. De most majd itt marad velem. Eredj csak egy pillanatra a másik szobába, Krisztina. Majd én szólok, ha bejöhetsz.

A zörgőcsontú árva aggszűz zokogva kitámolygott.

— Mielőtt nagybátyátok megkérte a kezemet — kezdte nagynénénk és szemérmesen lesütötte a tekintetét — egy szót se szólt nekem ifjúkori botlásáról, hogy kétéves kislánya van s a bíróság rendes havi tartásdíjra kötelezte. Csak később, amikor már a felesége voltam, akkor vallotta be a dolgot. S én szerettem a ti Ferenc bátyákat, hiszen olyan kiváló ember volt szegény — s nagynénénk könnyezni kezdett — és vele öriztem tovább a titkát. Krisztina vidéken élt, anyja férjhez is ment egy jóra való kovácmesterhez, aki nem hánytorgatta fel az asszony bűnét. Csak én sírtam sokáig mivel nekünk nem lehetett gyerekünk. Később már szívesen láttam volna nálunk a kislányt és esküszöm, úgy szerettem volna, mint a magamét, de Ferenc bátyátok előtt még a nevét se volt szabad kiejteni. Ő maga soha se látta gyermekét. Én mentem el egyszer tíz év előtt még Krisztinának falujába, mert nagyon kíváncsi voltam rá. Attól kezdve gyakran küldözgettem ajándékokat néki, s elhatároztam, ha meghal az uram, magamhoz veszem. Hát most itt van...

Mi rokonok, kinullázott örökösök nem tehattünk mást, mint hogy szedtük a sátorfánkat és elhagytuk megboldogult nagybátyánk hajlékát. Ez volt a könnyebb dolog, a csalódást kiheverni sokkal nehezebb volt. Hogyne, hiszen eszmélkedésünk óta úgy néztünk rá, mint valami szentre. Csak most láttuk, hogy köszívű, önző ember volt, aki csupán a látszatnak élt.

Mondtam is a testvéreimnek és a többi csalódott rokonnak:

— Most tanultatok! Hát ezután már a magatok feje után menjetek. Elég szégyen, hogy így neveltek bennünket. De nekem már papolhatnak az ilyen urak többé nem hiszek nekik. És más halálára spekulálni egy életen át, lesni, hogy mikor örökölhetjük a majorját vagy mit tudom én micsodáját, hát az igazán nem tisztességes dolog. Azért van az embernek ereje és esze, hogy maga küzdjön a jósorsért, akkor ha valamit megszerzett, legalább nyugodtan alhat.

Most már, tíz évvel a halála után, csak mosolyogni tudok az egészen. Mert most is vannak még olyanok, akik álmaik mélyén ilyen gondolatokat melengetnek a boldogulásról, csak persze jóval kevesebben, mint az én fiatakoromban, mivel a gazdag és erényes nagybácsik száma alaposan megfogyatkozott azóta. Hát csak reménykedjen, aki ostoba.

Az egészről csak azt a szép kalaposlányt sajnálom, Lidit vagy minek hívták. Hogy tudtam én azt elszalasztani, dehát így jár az ember, ha másra hallgat és nem a dobogó szívére.

Csak annyit még, hogy Krisztina ma is ott él abban a virágos házban s mivel meghízott egy kicsit, nem is olyan csunya már. Férjhez is ment, két gyereke van és vasárnap délutánonként kijár a temetőbe és megöntözi a rózsabokrot nagybácsink sírhalmán.

REMÉNYI JÓZSEF:

Bujdosó szegénylegény éneke a huszadik században.

Mint hajdani szegénylegény,
zsoldos is volt, mégis kemény,
jobbágy is volt, mégis ember,
csermelye sem, mégis tenger,
ha futott is, inkább támadt,
nem vállott be rossz szolgának,
búval, bajjal nem lehetett
jó szolga sem, a népeket
alázókat sohsem bírta,
magyar nevét rongyra irta;

ilyen voltam régente én,
nem volt lovam, nem volt mentém,
csak prédája úrigógnak,
az voltam, a vak időknek
látója, sors bojtorjána,
s ha rám nézett birónk lánya,
tán a szemem mélyét nézte,
tán a jövőm megigézte,
ám elmentem, messze mentem,
rég otthagytam a nemzetem.

Messze mentem, elbujdostam,
gyári füstben arcom mostam,
bánya légben a tüdőmet,
sohsem mondtak könyörgőnek,
messze mentem, éltem, fogytam,
néha, néha majd lerogytam,
téptem szirmot, téptem szívet,
ösi falum nem is sziget,
elveszett a bűn vérében,
tán az ördög tenyerében,
se a fegyver, se a bánat
nem adja vissza hazámat.

LÉVAY ENDRE:

Virradat Bánátban

(Részlet egy riportregényből)

I.

Egy költő a tiszamenti falvakat csöndfaluknak nevezte el, mert vagy két évtizeddel ezelőtt szülőföldjén amikor s amerre járt, sánta lábával bandukolva a fasorok alatt, mindenütt a vattás csönd nyelte el a botja kopogását. Talán a kora őszi néptelen utcák, a zárt ablakok és zajtalan, udvaros házak lopták be költői képzeletébe ezt az elnevezést, de ez csak látszat volt, pillanatnyi impresszió egy lírai lélek számára, messze, távol a mindennapi valóságtól.

Akkor ismerkedtem Tiszamentével.

Bódi...

Mert így hívták a földvári költőt, aki diákkorom feledhetetlen kalauza volt ezen a tájon... Bódi reménytelen szerelmese volt a tiszamenti falvaknak és azért volt reménytelen szerelmese, mert poéta lelke mindig álomban látta őket, álmát borral, rámpással, pálinkával újította meg nap-nap után, csakhogy ne engedje a bácskai és bánáti hétköznapi zajától magáraébreszteni a valóságot. Bódinak nagyon jó szíve volt, nem egy versében meg is siratta a látástól-vakulásig dolgozó bácskai parasztot, de ez inkább csak amolyan költői érzékenyülés volt nála, egy kicsit önmaga siratása is, mert hangja a panasznál följebb nem igen emelkedett és soha nem gyújtottak tüzet nála a belső lázadás titkolt paraszai, hogy annyi szenvedés után testestől-lelkestől belevesse magát a forradalomba. Szólt ő néha keményebb hangon is, de nem azokhoz, akiknél e hangnak visszhangja támadt, — hanem kábán és gyakran mámorosan a széplelkeket kereste s tőlük egy kis erősítésnek jólesett az elismerés.

Pár esztendővel később, amikor már magam is jártam a Tiszamentét, a túlsó oldalon Bánát szirtes partjait, rádöbbsentem arra, hogy bizony sokmindenben nem volt igaza a földvári poétának.

Engem Bánátban nem a vattás csönd fogadott s nem is a csöndfalú alvó élete. Rajongás és mámor nem ülte meg a szívem, s épp akkór, nem volt bennem semmi, ami valóságlátásom fékezte volna. Kora őszi hajnalon magambaszívtam a banyakemencékben ropogó kukoricaszár füstjének édeskés illatát és csak néztem, néztem, hogy zörögnek végig a nagyúton a parasztszekerek. Elöl nem is ülésen, hanem szalmán ült a bocskoros paraszt, mutatóujját a jobbkezében szorongatott ustorral együtt süvege karimájához emelte, — így köszöntöttük egymást némán — s úgy hajtott tovább, mint hogyha egy útmenti sürgönykaró mellett hajtott volna el. Én azt hittem, föltűnik neki idegenségem, hisz a falu-

ban majd mindenki mindenkit ismer, lehet, hogy látta is, hogy idegen vagyok, de ez nem indította őt semmi egyébire. Mögötte zörgött a saroglyában az eke, meg a többi szerszáma, amit emennek a tetejébe hányt, a sovány étellel megrakott kiskosár ide-oda táncolt a kocsiderekben, a takarmány meg a szalma tetején s hiába táncolt megint maga mögé, a rázóástól a kosár kibújt újra s megmutatta a kíváncsiszkodónak szegényes, kendőbe csavart tartalmát.

Hagyma és kenyér.

Ez volt egész napra minden eledele akkor a földhözragadt parasztnak.

Közel húsz esztendővel ezelőtt... Nem győzöm számolni magamban, hogy a szinte hihetlenség meg ne ejtsen, — mint akkor és annyiszor Bódi barátomat —, és el ne sodorja előlem a valóságot... Igen, — a valóság az volt, hogy azon az őszön egy kiló vöröshagymáért 15—20 parát fizettek Csókán. Egy lánc föld jóformán annyit se hozott ezen az áron amennyit a ló oda-vissza útjában megzabált. De az idegenből ide-özönlött kereskedők még sem voltak hajlandók egy parát se emelni. Inkább megitták meg elrakták valahová, hogy sokasodjon: gyűljön össze belőle új ház új kerítéssel, fényes ablakkal, nagy kerek udvar-jószághizlalásra, azután meg újabb meg megint újabb darakba föld, szőlőskertek a város alján s ki tudja még mi minden lappangott abban a vágyban, hogy szerezzenek, és mindezt egy-két őszi vásár alatt a tizenötparás hagymáért „fizetségül“ kihúzták a rongyos paraszt lába alól.

De ezeknél a piaci keselyűknél nem volt jobb a kastély földbirtokos nagyura sem. Épp annyit fizetett, mint az idegenből érkezett kereskedők, sőt, sokszor maga is a kereskedőkkel vásároltatta meg a szegény-paraszság termését, tán hogy megőrizze a látszólagos rokonszenvüket. Mert iszonyúan tisztelték benne a tízezer holdon fölülű vagyont, azt sem tudták, hogy süvegeljék, csak hallgattak nagyokat s ha néha — csupán kedvtelésből kinézett a kastély terrasszos erkélyén —, a parasztnak csak gyűrték, gyűrték előtte ripacsos tenyerükkel a zsíros kalapot hallgatagon.

Mondtam is Bódinak nagy keserőséggel: nem találtam én akkor Csókán egyetlen parasztnak se, akinek mosolyra derült volna az arca, ha idegent látott. (Talán esetleg a gyerekre mosolygott néha egyet, erőltetetten, — de én azt sem láttam, mert eltakarta előlem a Léderer-kastély faluravetődő hűvös, sűrű árnyéka. Mert magam is csodáltam ennek a kastélynak a nagyságát, a düh csak azután fogott el s csak azután fojtotta el bennem a megilletődést, amikor már megszámláltam a nagy, szárnyas ablakokat s arra gondoltam, hogy a földesúr miként is jár-kele oda fönn az egymásbanyúló lakosztályokon és a finommetszésű ablaküvegeken át miként szemléli a feneketlen sárba vesző falusi házakat és lakóit.

Azon az emlékezetes napon már a kora reggeli órákban megeredt az eső, de olyan egyenletes szitálásal, mintha soha nem akarna végeszakkadni. A parasztnak azért rendületlenül ott ácsorogtak a piacon és pokrócok alá vagy a szegényebbje szárkévék alá takarva árulták az öklömfűszékű szép, sárga vöröshagymát.

Lassankint szállingóztak, sokasodtak az idegen kereskedők, de ők nem a piacon ácsorogtak, nem verte őket az eső, hanem bent a vendéglőben pálinkáztak, vagy boroztak bőséges reggeli után, trágár viceket meséltek egymásnak, röhögtek rajta nagyokat és hagyták a parasztnak künn várakozni: „...csak hogy puhuljon, — könnyebb lesz veled megalkudni“. Ők már ismerték a módját, tudták, hogy kell egy horoggal

egyszerre két halat is fogni s épp ezért nagy nyugalommal, kényelemmel és széles, hahotázó kedéllyel terpeszkedtek el az Arkádia asztalai mellett.

Időközben szakadatlanul zuhogott az eső.

A parasztok már izegtek-mozogtak. Meg is indultak. Az egyik, a fiatalabb és kissé merészebb közülök bepislantott a vendéglőbe s azt találta kérdezni:

— Hajják, tekintetes úr, — há nem kék a hajma?...

Ezek fölnéztek s intettek neki, hogy mehet, majd mindjárt jönnek utána a piacra. Az egyik még annyit hozzáfűzött, hogy: „...jó lesz, ha nem türelmetlenkednek. Hisz van az embernek más dolga is...“

A hagyma kellett, a csókai áru jó áru. Csakhamar megjelentek a piacon. Mindjárt a kocsihoz léptek, fölhajtották a pokrócot:

— Hogy kilója?

— Hát — no csak, — hogy is mondjam má'... húsz para, no!...

— Ördögöt!... Ez nem ér annyit!... Elég lesz kevesebb is...

Tizenöt!

A paraszt mégegyszer mondta a huszat, azután nem szólt semmit.

De ha erre a zord piaci jelenetre visszagondolok, megáll az eszem. Tizenöt parájával, pár dinárért kap egy egész kocsiravalót.

Makogott valamit, amikor látta, hogy készülődnek a kereskedők és a többi kocsi felé pillantanak, jelezve, hogy rajta kívül van itt még más is! Fogai között rágta, köpte ki a szavakat:

— Atyaúristen!

— Ne káromkodjál Mihály, — szólt halkan az asszony —, há' most ennyié szedik... Maj' csak megsegít bennünket az isten...

A paraszt, akiről csak annyit tudtam, hogy Mihálynak hívják, némán hallgatott s kezében egyre gyűrögette a kalapot. Mígnem a kereskedő a kezébe nyomott egy cédulát, hogy azzal jelentkezzen délután a vasúton, majd ott lesz, aki átveszi tőle az árut és „készpénzben“ kifizeti az árát.

— Há', ha má' az egyik is úgy akarja, meg a másik is, isten neki fakörösz.

Így alkudtak meg a többivel is. Tán egy volt közöttük, aki tizennyolc parát kapott, mert válogatott árut kozott a piacra. Igaz, ő harmincat remélt érte. de azt már nem kaphatta meg.

Azután nem láttam őket. Még délután az átadásnál sem. Ami megmaradt belőlük, azok a borostás arcok, meg annak az egy csókai parasztnak a neve, — Mihály, akit reggel ott láttam a Léderer-kastély árnyékában elhajtani, később az Arkádia előtt, ahol köpcös kereskedők tanyáztak háromdecis fröccsök mellett, mert ha történetesen csak kétdecis pohárból ivott, akkor vigyáznia kellett, hogy a nyitott torkán át a kortyogó bor után le ne szaladjon a pohár is.

Ahogy akkor szétnéztem és néhány szót váltottak az odavalósiakkal, megtelt jegyzetekkel a noteszom. Az egész falu nem más, mint egyetlen kórus-szólammá sűrűsödött panasz. Panasz mindenütt minden és mindenki ellen! Kevés a kenyérgabona, nincs lábbeli, az orvos meg patika olyan méregdrága, hogy a legnehezebb betegségeket is a faluvégi mélykúti vízzel gógyítják. A szegényebbjeinek rongyosak és szutykosak voltak a gyerekeik, és kiebrudaltak, mert az otthoni kuckón kívül nem volt sehol helyük...

És mit ígért nekik a holnap?

A Léderer-uradalom terebélyesedett, esztendőről-esztendőre gyarapodott a parasztok alól meg szép lassacskán kicsúszott a föld. Mi ma-

radt más kiút: elmenni oda cselédnek, béresnek, pásztornak vagy nap-számosnak annyiért, amennyit adnak.

Nem sokkal később megint a Tiszamentét jártam. Már kitavaszdóban volt de a csókai emlék még nem merült el bennem. Találkoztam Bódival és rendre elmondtam neki, hogy mit láttam Csókán és hogy milyen „paradicsomélet“ élet folyik az ő tiszamenti „csöndfalvaiban“. Alig akart hitelt adni a szavamnak, azt mondta, hogy mindez csak „nekem szúr szemet, mert idegen vagyok“. Ha nem lennék idegen, észre se venném az ilyen gondokat, mert „minden megszokottá válna előttem, tudván azt, hogy az emberek között vannak jók és gonoszok. Hát itt is úgy van. A jók húzzák az igát, a gonoszok pedig élnek az igavonók terhére“. Ez a végzetük!

Hiába magyaráztam én Bódinak, hogy a helyzet voltaképp nem úgy van s ha történetesen úgy is lenne, az ő költői véleménye nem változtat rajta semmit sem. Ő csak hallgatott és nagyon lehangoltan nézett rám, mint aki nem tudja s nem is sejtí, merre van a kiút. De ő maga, mint népe szava, nem is kereste, inkább borba fojtotta bánatát és érzelmes strófákban megírta az új „Bácskai stanzákat“.

Azután letette a tollat és hosszú időre elhallgatott.

Egy-két esztendővel később Algirből kaptam levelet. Kíváncsian bontottam föl: Bódi írta. Hogy nem, — a botjára támaszkodva kísántikált Afrikába. Végigjárta Algir francia negyedét, a nagyvonalú belvárost, az afrikai benszülöttek lebujokkal teli negyedét: a Casbah-ot és barátságot kötött a mulatók magyar származású táncosnőivel. Mindössze ennyit írt az afrikai életéről és élményeiről s a majd tizennyolc oldalas levél többi része a „csöndfaluk“ életével foglalkozik. A levél első olvasásakor nem tudtam eldönteni, hogy honvágy ez, vagy pusztán kíváncsiság, ami papírra róttá a szinte végeleáthatatlan sorokat, — vagy föl-támadt benne az öntudat s már többé nem azon emésztí magát, hogy sánta és semmiben sincs sikere, hanem mindezeket túl fölfedezett volna egy ígéretesebb világot? . . . Szóval levele további részében arról írt, hogy Algirban megismerkedett egy fiatal marseillesi francia leánnyal, aki egészen különös teremtés és lángoló szavakkal tud beszélni az agrórszakadtak millióiról. . . Sokszor találkoztak és nagyon sokat beszélgettek. Egy alkalommal voltak együtt a Casbah-ban is s csak napfölkeltkor tértek vissza Algirba. Ezt az éjszakai kirándulást soha nem tudja elfelejteni. És ezek után már érzi, — ha nem is tudja —, hogy hol lenne a helye a csöndfaluban. . .

Pár esztendő múlva, — ha jól emlékszem, a harmincas évek vége felé —, olvastam megint valahol, valamelyik vidéki lapban a Bácskai stanzákat. Ebben a költeményében is felhőtöl terhes égbolt nehezedett a búzatáblákra, a vetést járó paraszt arca is borus volt, olyan sötét, mint fölötte az égbolt, de „dühös markával a kalászkok közé kapott s kitépett onnan egy vörösen égő pipacsot“.

II.

Most megint, hogy kinyílt az idő, a Tiszamentét járom. Csókán baktatok a téglás gyalogjárón, de egész más érzéssel, mint két évtizeddel ezelött. Ahogy a vasútállomástól kissé följebb elkanyarodtam a templom felé, tüstént elébem tárult az új falu képe. Most is kora reggel volt, de az utcák nem voltak néptelenek. Előbb egy, majd mindjárt utána még két vadonatúj kamion vágatott el az orrom előtt, nagy zajjal berregtek a traktorok a gépállomás tágas udvarán s a majorok felöl már

hozta a szél a távoli társzekerek mindegyre közeledő zörgését. Ahogy azok a puha nyári útról fölkapaszkodtak a falu kövesútjára, már föl is hangzott a szó. Az érkező kocsis az utca egyik feléről kiáltott át a másik oldalon haladó brigád-csoportvezetőnek:

— Délig aztán kész legyen velem, mer' köll a traktor a Széki matorba is!

Emez mosolyogva intett, de az ott a bakon nem hagyta annyiban.

— De úgy legyen ám, mer ha nem, akkó én biz nem tudom: mit szól maj a Mihály?!...

A beszélgetésre én is fölfigyeltem, arra, hogy milyen közvetlenül szól egyik a másikához, a munkás a csoportvezetőhöz, de a név, a név, ... Mihály... a régi emlék körvanalait hozta megint elém.

Mégegyszer feléjük néztem, ők megálltak beszélgetni, én tovább mentem, mert tovább vitt az utam. Hogy rövidebbre fogjam az utat, átvágtam az utca másik felére s csak amikor az út közepén föltekinttem, akkor meredt rám teljes nagyságában a csókai kastély-palota. Az emeleti ablakait a déli oldalon zsaluk takarták el, de keletrenyíló ablak-szárnyai már tárva voltak és szólt bent a rádió. És valami mindjárt az első pillanatra föltűnt nekem: ez a kastély már nem olyan magasról néz le rám. Mintha „lejjebb, vagy alább adta volna“. Megszelidültek a falai, hatalmas, rácsos kapui tárva és íme, már kora reggelen, vidám kacagással járnak ki-be rajta az emberek. A szövetkezetiek meg az „állami birtokosok“. De az apraja is megy, járja a kastély lépcsőit a tejeskannával, nemcsak a véne —, úgy járnak-kelnek ott, mintha csak az övéké lenne a vigyorgó, kövér Léderer György minden hagyatéka.

...Mintha csak az övéké lenne...!?

Ni csak! Ezen aztán elgondolkozom. Ez a gondolat úgy szökött az agyamba, mint ahogy futnak azok az apró lábacsók fölfelé a hófehér márványlépcsőn az irodába, a titkárhoz vagy le a szuterénbe a „menzás-nénihöz“, aki jóságos arccal méri ki nekik a frissen fejt s forralt meleg tejet. De mindegy, akár hová is mennek. Egyik se kérdés. Sehol se kell alázatosan kopogni, csak rányitni az ajtót és ott, az íróasztal vagy a menzai pult mögött mosolygó arc fogadja a gyereket.

A szekerek se bandukolnak, hanem vágatnak kifelé, a messzi szántók felé; a kocsis csak úgy tréfából suhogtatja az ustort a lovak fölött, tán emlékeztetőül, — mintha mondaná: „Ugye kese, mennyivel jobb most, hogy az ostorhegye nem csipi a hátad... Ládd, ha még félig-meddig csikó is vagy, meg aztán csak úgy, a magunk módján ostorhegyes is vagy —, mer' nálunk má' négy lovat nem fognak egy kocsiba, mint ahogy az embör nem tesz a fejire két vagy három kalpagot, csak egyet —, de olyan má' a becsületed, akár a rudasnak.“ „Parádés aztán má' köztetek se, egyetlen egy sincs, hogy csak kényeskedjen, ficánkoljon meg a finom abrakot túletek fölzabálja, míg tik az ekét vagy a boronát vonszolítok...“ „Lám, most aztán mind parádés, ha mink akarjuk, — egyetlen egyig...!... Úgy ám, kese, ezt nem kő' efelejteni...“ „... Ho, má' megint mit bokrosoc, mit ficánkósz?... Ja-a-a-a?... Itt vagyunk a körösztűná?... Öhöm... A barna köröszt, meg rajta a bádog-Krisztus, csupa rozsmadarta az egész... Süvegelje meg, aki akarja, de én, — aztán nem bizon!... Ugye, kese?“

Így vágatott el az egyik szekér a másik után a kastély előtt, én meg kapkodtam a lábam mert a nap már kidugta fejét a látóhatár piros-lilás-báránnyelű pereme fölé és a nagyút teljes hosszán át bekukkantott a faluba... Sietnem kell, motyogtam magamban, mert az „igazgató“ már biztosan ébren van s ha nem érem otthon, ki találja meg majd

kint a népeknél, a kukoricaföldeken vagy a Széki majorban?... Azt se tudom merre hol terül el, csak épp annyit, hogy az északi határban... Hát keresd, ha tudod... De még bizonyosan otthon lesz, hisz csak öt óra körül jár az idő, — aztán meg ha éppen örökké a határt járja és későre jár, mire hazavetődik, akkor biztosan otthon találok.

Gyorsabban kapkodtam a lábom, de a sarkon megtoppantam. Ismerős a ház, a bejárati lépcső. Mikor is találkoztunk? Ja, igen, hisz ez volt itt az Árkádia. Ni, alig lehet ráismerni: új mezbe öltözött. Ma már hármas ablakkal néz a fölkelő nap felé, ajtaja is új s fölötte meg egészképp tábla hirdeti:

„Szövetkezeti étterem és vendéglő.“

Az „Árkádia“, — de honnan is vetődött ez a klasszikus név ebbe az egyszerű faluba. Tulajdonképpen kicsiny, földszintes ház a sarkon, vele szemben, a tulsó oldalon platánok és tölgyek között a kastély. Persze. A kastélyt majmolta. Ha már nem volt a homlokzatán ívezet s bejáratánál oszlopokon nyugvó ív, hát legalább névben utánozta a kastélyt, hogy méltó legyen igazán a feudo-kapitalista környezethez. Így az Árkádia nevével és öblös poharaival együtt lebukott a letűnt idő szétzúzott emlékei közé. Ki emlékszik még rá? Talán már senki, vagy csak a régi öregek, kiket ittfelejtett az idő, hogy utoljára még egyszer bepillantsanak a fiatalok életébe és megnyugodva térjenek meg az örök pihenőre? Nem is hallottam én senkit az Árkádiáról beszélni, csak arra a kérdésemre adtak választ, hogy hol is található Varga Ferencet, a termelő szövetkezet igazgatóját.

A gépállomásra irányítottak. Menjek oda, — ott lesz.

— És mondja, ilyenkor már bent lehet találni, hisz még elég korán van.

— Bizon az úgy van. Későn fekszik, korán kel, hogy eljusson mindenhová... Azé siet olyan nagyon. A műtkő is aszonta: „... akár milyen korán is kel az ember, ha korán is kel a nap, mégis rövid nekem az útja!“

A gépállomáson azzal fogadtak, hogy még „hajnalhasadás előtt kiment a földekre. A gépekhez“. A szövetkezeti elnök is kint van, csak a könyvelő, meg a tisztviselők szállingóznak be később az irodára.

Azon töprengtem, hol is lehet őket megtalálni, hisz legfőbb dolgom hozzá, meg a népbizottsági titkárhoz köt.

Hol is lakik a titkár? Azt mindenki tudja a faluban. Bárkit is kérdezek, sietnek mindjárt megmutatni.

Egyszerű kis fordított ház időrágta, sűrű léckerítéssel. Alacsony, könnyű fölötte betekinteni. Csönd van az udvarban, még a kutya se csahol. Köszöntésemre megjelenik ő. Negyvenkörüli. Csupa erő és egészség, de már nem lehetne azzal jellemezni, hogy „tőről metszett paraszt“. Onnan jött, közülök, de már elhagyta a bölcső emlékeit, meg azt is, amit az „anyatejjel magába szívott“. Bátorabb, öntudatosabb, nyiltabb, mint a parasztlak. Ő már mezőgazdasági munkás: Csóka beláthatatlan földterületeinek dolgozója, akiben a megmaradt kastély árnyéka sem ébreszti föl többé a szolgálalkúséget.

Arról beszélek, hogy szeretnék a falu új életébe betekinteni. A rögít ismerem, mert jártam itt, de az új, az még ismeretlen előttem. Itt van a nagy állami uradalom, meg a szövetkezetek is, hisz ebbe a kettőbe belefér az egész falu.

— Az igaz, hogy beleférne, de azért akadnak olyanok, akik még maguk szántják a földjüket és telekkönyvileg akarják apáról-fiúra

hagyni. Ezek begyöpesedtek, majd csak a mi fejlődésünk és az ő lemaradásuk téríti észhez őket!

Hosszasan beszél a faluról, szülőfalujáról: a tiszamenti „csöndfaluról“, ahol a csöndnek minden pillanatát már kora reggeltől betölti a munka zaja. Ahogy a szavait hallgatom a szövetkezetekről, az állami uradalomról, a gépekről, az új traktorokról, az aszályról, az ígérkező terméstről, — gondolataim messze elkalandoznak... Szavak és szavak; adat és anyag... És tovább: ...egészségház, szülészeti otthon, a falu közepén új oszlopcsarnokos szövetkezeti otthon... „Új várak épülnek. Csupa új vár lesz a világ.“... Ady... Ennek az otthonnak igazán vannak árkádjai... Szavak és szavak, de — ...nem csak szavak, hanem tettek is. Bent a kultúrotthonban és valahol hátul, az oldalfalon kopácsolnak az ácsok; most süllyesztik a szögfejeket a padló deszkájába, hogy aztán majd — ha megnyílik —, simábban röppenjen a tánc, ... színházterem. oly nagy és mély a színpada, akár egy városi kamaraszínházé... Könyvtár! A polcon rendre sorakoznak a könyvek... Tanítók, — ma már kétszer annyian vannak, mint két esztendővel ezelőtt... Szavak és tettek: adat és anyag.

És amikor mindezt mondja, arca széles mosolyra derül.

Igen. Ez lesz az új falu szíve, — nem a kastély! Itt összpontosul majd minden és esténként, vasárnaponként vagy ősszel, amikor a nagy esőzés akadályozza a munkát a földeken s nehéz csöppekben dobol az ablakon, akkor nem a délutáni litánia orgonásipjai hívják a falu aprajagját szemforgató imára, és nem is kocsma vagy az ereszeiatti fiilközás egydináros alapon, hanem a szövetkezeti otthon forró élete.

Ahogy visszaérkezünk — mert időközben körüljártuk a falu központját, itt minden egyrakáson van, akár a csillagteres Telecskán; bepillantottunk mindenhová, a népbizottság termeibe is, hogy a lehető legrövidebb idő alatt mindennel megismerkedjek —, megálltunk a háza előtt, nekitámaszkodtunk a palánknak s csak úgy álltunkban beszélgettünk tovább, fölvetődött a szó: ez kellene még meg az kellene még... Meglátja kezemben a folyóiratot, nem hagyja szó nélkül...

— Jó lenne olvasni, sokat olvasni, ha lehetne. De, mit tegyen az ember, ha még nyáron is rövid a nap és nem futja az időből... Sokszor úgy gondolom: nagy kár ez a mulasztás, még akkor is, ha kényszerűségből származik... Hát kicsinájak? Eszalad az idő, nem lehet visszatartani. Meg hát még mostan — a termelőmunka az első!...

Amit mondott és ahogyan mondta, rádöbentett engem egy intellektuális tévedésre. **A**ra: ha nincs is mindig könyv a kezében, lap az asztalán, újságsomó a hóna alatt, azért életünk minden izzó témája benne él, sokkal inkább, mint bármikor azelőtt. És olvas? Igenis, olvas! De nem olvas el akármit, nem kap bele ebbe is, abba is. Inkább vár...

Mire?...

A műre! Az igazi, életadó műre, mert — szinte hihetetlenül hangzik ez az intellektuális válasz —, fejlett irodalmi ízlése van. Sokkal, de sokkal fejlettebb, mint amilyenre mi eddig gondoltunk. És az a belső vágy, kíváncsi vagyok minek is nevezem (azt, ami után az ember gondolata, képzelete nyúl, az írástudók szakmabeli nyelven irodalmi érdeklődésnek hívják), ez a belső tulajdonság egészen más, mint a miénk! Nem elvont, nem komplikált művészi forma után kapaszkodó, hanem egyszerű és szürke egyszerűségében olyan, mint maga a hétköznapi élet.

Természethű, mert a természethűség a hétköznapi életben él; a vasárnapok pihenőjén is mindig arról álmodik, hogy milyen volt a tegnapi és milyen lesz, vagy milyen is legyen a holnap munkája.

Jött érte a kocsi.

Elbúcsúztunk. Mosolyogva lekezelt velem és még annyit mondott:

— Jó, hogy néha elgyűnnek hozzánk. Találkozunk. Beszélgetünk. Elmondjuk egymásnak a magunkét.

— Csak előbbre jutunk veled, — tettem hozzá fölvidulva.

Olyat nevetett, hogy mind a harminckét fogva megvillant fehéren a reggeli napfényben. Intett a kocsisnak és kalapjához emelte mutatóujját.

— Az ember mindig előre nézzen! Sose hátra!... No! Gyerünk Bálint!...

Csattant egyet az ostor, erre asszonya is kitekintett a palánk fölött. Találkozott a tekintetük, de — költő kell oda, mai költő, hogy ennek a két egyszerű emberi szempárnak az egybefonódását megénekelje. A prózairó szava nem elég.

A lovak nekiiramodtak és zörgött a szekér végig a nagyúton.

III.

Tovább jártam a falut, egyik utcából a másikba át, mentem a dolgom után.

Az iskolában tiszta, üde levegő csapta meg az arcom. Frissen meszeltek. Hőfehérek a falak, tiszta a padló, a folyosó nagy kőkockái, magas párkánya, a nebuló rá, ha pipiskedve fölé, képek a falon, rajzok és földgömb a szekrény tetején. Az udvarban hulladékalmaz, tán a diákok gyűjtötték és ásott öntözőcsatornák vezetnek le a kút partjáról egyenesen a kertbe, az ágyások közé.

A fiatal tanító is tele van gondokkal. Nekigyürekezve hol ezt, hol azt végzi és nem azon töri a fejét, hogy hogyan is lehetne a nyugdíjjogosultságot a legrövidebb uton megközelíteni. Eszeágában sincs! Hisz itt van az iskola, az iskolai könyvtár, a tantestület, a szervezet, a kultúregylet, a műkedvelők próbája, sügni is kell meg rendezni is, bírászkodni a futballpályán, szaktanfolyamot vezetni az önkéntes tűzoltótömbben, tankönyveket hozatni, árúsítani, elszámolni, irkákat kell hozni a városból, meg majd rajztömböket is, hogy mire kezdődik a tanítás, minden együtt legyen.

Ő a falu mindenese.

— Van itt mit tenni, ugye?

— Van bizony, csak győzze az ember. Rámegy az egész nyári vakáció, el sem tudtam utazni. De itt van a Tisza, meg a szigetek is, majd leszek Jókai Timár Mihály: aranyember!

Szikár, kemény ember. Bármennyi is a terhe, elbírja a válla. Kora reggeltől késő estig: látástól vakulásig, de nem a tengődésért, mint a múltban a csókai cselédek, parasztok, hanem az új életért. Bent a községben, kint a határban, gyalog vagy kerékpáron, egyre megy. Egy ilyen falusi tanító élete kész regény, de olyan izgalmas regény vagy dráma, amilyent még keveset írtak.

Itt van a gazdag anyag a témakeresőknek.

A könyvtárat nézegetjük. Mi van még, és mi hiányzik még.

— Sok minden kellene ide, de kevés a pénz. Talán ad valamennyit a termelő szövetkezet?!...

— Majd utána járok, — mondom, miközben fölírom a beszerzendő könyveket, — ez az én föladatom. Egy-kettő itt lesz, hogy minél előbb a gyerek kezébe jusson.

Megindultan nézi a jegyzéket. Föltekint rám, mintha a határtalan örömében nem hinne a szemének.

— Valóban? Dedijer Naplója megjelent magyarul?...

Bólintok és mondom: ugyanazokkal a mellékletekkel, mint eredetiben.

— Az kell! Nem is egy példányban. Jó lesz az iskolának is. A gyerekeknek fölolvassuk belőle...

Meleg érzés fogott el. Ez a könyv útja az olvasóig; a legkisebb olvasóig, aki pöttöm ember léttére már hőseink harcos életét éli majd a Napló soraiból. Igen! Erősíti meg a tanító a szavait. Kell a könyv, bármennyi is van belőle, sose elég! Megilletődéssel nyúlok a szekrény mélyére: kiemelek egy könyvet. Rongyosra olvasták, olyan maszatosak a lapok, hogy helyenként alig látszik benne a betű.

Ez tán az egyetlen „pusztulás“, amit örömmel fogad az ember. En legalábbis így vagyok vele. Nem kár és nem veszteség, ha a zsiros, maszatos kis kezek tapintása, lapozgatása, gyúrása alatt tépődik, szétfoszlik a könyv. Ez a sorsa. Itt, faluhelyen, ahol a nyomtatott betű — ha sokasodott is — még mindég elég ritka madár, ez kell, hogy legyen a sorsa... Majd hozunk s adunk helyette másikat. Szébbet is, jobbat is, épp olyat, amilyent az ő lelke kíván!

A tanító munkájába mélyed, én meg megyek tovább.

IV.

Keringek a falu körül, mint a galamb, amely távolról jövet ismerős ducra talált s most azon tanakodik magában: melyik lyukon röppenjen be a többiek közé.

Immár vagy negyedszer visz el a kastély előtt az utam, de azért megint megnézem magamnak. Szép, komoly épület, vakítóan fehér és tiszta, gondozott, még a park minden egyes sétánya is. Fölötlük bennem a kuncogtató kérdés: vajjon a magasról megtisztelt mérnök gondolt-e rá, amikor tervezte, hogy ebből a nagy állami uradalom igazgatóságának épülete lesz. Nem is olyan sokára, (mert a kastély maga sem valami ódon vár, hanem meglehetősen modern épület). Az állami birtoké, de azé az államé, amely a szocializmust építi!

Földadatom vége felé járok s utána, ahogy útitervem mondja, el kell hagynom Csókát, — még Bánátot is. Igen, utána le a Tiszára és kompon át a zentai partok felé. Ó, Zentáról már hányszor néztem Csóka dombon kakaskodó templomát!... Húsz esztendővel ezelőtt, amikor még homlokomon több szálat lengetett a szél, a Tiszapart korlátján Bácskából Bánátot bámulva néztem azt a sárgán kakaskodó templomot s mindig arra gondoltam, hogy orgonaszóra milyen ájtatosan énekel az a sok cseléd. Keserű volt a számíze, hogy annyi ember tizenötparás vöröshagymával az atyaúristen könyörületére vár.

És most. Már — már bántott, hogy el kell hagynom Bánátot és a tanyaatlan puszták igazi, napharnított képű emberével még nem is beszéltem. Össze se akadtam, egyel se. Hisz mind falubéli, akivel beszéltem. Hát a pusztaiak?...

A túlsó sarkon, nem messze a kastélytól épp a kövesút kereszteződésénél áll az újságáros bódéja. Az újságáros fiatal csókai szerb leány, magyarul is beszél. A magyar újságról épp olyan hangon, mintha azt is az ő anyanyelvén írták volna. Bent néhány újságköteg meg régebbi folyóirat. A legújabb lapok még nem érkeztek meg. Most hozza a posta Zrenyanin felől. Radojka épp azokat várja, én jómagam is, mert már több, mint huszonnégy órája nem volt újság a kezemben.

— Fogy az újság, fogy? — kérdem, mert eszembe jut az ócska, porlepte halmaz láttán, hogy az írástudó, rideg parasztek mindig „föltörekvő osztálynak“ nevezték a szántók dolgozóit. Azok pedig szeretnek olvasni. Csak azt a gondolatot nem mertem még magamban fölengedni, hogy „tudnak“ is olvasni, mert e kérdés elhangzásakor már sok ellentétes vélemény csapta meg fülemet az utóbbi időben. Még azok ajkáról is, akik büszkén mondták magukról mintegy paraszti önigazolásként, hogy: „... nézze, én is a mi hutjánk kölyke vagyok, tehát nyugodtan beszélhetek rójuk. Mert magamról is beszéllek“!

Radojka szavai rezzentettek föl gondolataimból. Jobb is, hogy fölrezzentettek, mert néha úgy belefeledkezem, hogy végül is, inkább a képzelet szüli meg a nyert képet, mint a valóság. És én úgy melengetem magamban, mintha maga a valóság lenne. Pedig a húszév előtti emlékekből is csak a tizenötparás hagyma maradt meg, a többi letűnt az idők mélyire. Radojka annyit mondott, hogy viszik az újságot, de azt már nem tudja, hogy olvasásra-e vagy inkább szalonnát csomagolnak bele. Mert ezt mondta nekem az egyik faluban egy szövetkezeti könyvelő, miközben kipiszkálta körme alól a beszorult dohányhulladékot.

Mivel újabb kérdéseimre Radojka vállát vonogatta s én egyre a Tiszapart felé tekintgettem, hogy melyik úton is vágjak át a legelőn, megint eszembe jutott a tekintélyes hasú könyvelő, aki azzal a szándékkal, hogy rámpiritson, igyekezett engem fölvilágosítani, hogy a „legjobb magyar író Somogyvári Gyula-diák“ és a legjobb magyar regény a „Virágzik a mandulafa“. Érthető tehát, hogy szerinte a parasztek nem olvasnak, — Somogyvárit valóban nem olvassák —, és az is érthető, hogy szalonnájukat újságpapírba csavarják.

Hirtelen valami nagy zaj támadt, de olyan, hogy majd elvitte magával Radojka csöndes, tikkadt bódéját. A kocsi rúdja a kemény fékezéstől úgy az egekbe meredt, akár egy messzehordó ágyúcső. A lovak megtorpantak s egy szélesvállú, természetes ember lépett le a bakról. Amikor a bódé ajtaja elé lépett nekem is biccentett s mindjárt Radojkához fordult olyan sürgető gesztussal, mint aki nem szeret sehoh sokáig fölöslégesen időzni. Félreálltam az útból, gondoltam ő biztosan siet, s ahogy így egymás mellé kerülünk, jól megnéztem magamnak kemény, napbarnított arcát. Mélyenülő szeméből nyílt, őszinte tekintet árad. Az ilyenfajta embereket a mi vidékünkön tagbaszakadtnak nevezik, noha jobban illik rá az, hogy természetes. Az első pillanatra láthatni rajta, hogy nem árt ennek se szél, se vihar: állja az időt, akár az évszázados jegenye.

Az első pillanatban nem tudtam fölfogni, mit is keres az újságos bódében. Hisz itt se dohány, se pálinka. De ő kiségitett, ahogy odaszólt Radojkának.

— Van-e újságja?... Vasárnapi.

Radojka intett, hogv nincs. Elfogyott. Szétkapkodták a hetipiacon.

— Tüvé tettem az egész falut, sehun egy se! Hát hunnan vegyek most?

— Minek magának a vasárnapi újság? — kérdeztem, mert eszembe jutott, hogy van egy a táskámban.

— Benne van a széki major „cigája“, azt akarja olvasni meg hallani ott, kint a pusztán valamennyi pásztor...

Szavai földidéztek bennem a vasárnapi riportot. Csakugyan! Itt van az ország egyik leghíresebb juhtenyészeté. Kiveszem a táskámból az újságot és átadom neki.

— Tessék, én már úgyis kiolvastam.

— No ez jó gyütt, mer' má nem hagynak békén az emberek.

Fölnyitja az újságot. Tudja, a második oldalon nagy riport van a széki major juhtenyészetéről. Mohón olvas, szemei szinte fölisszák a betűket. Szólni akarok valamit, hogy ezt a váratlanul itt termett pusztai embert beszédbe vonjam, (belülről az izgat; mi mindent mondhatna nekem arról az életről, amelyből mi — akár a vonat ablakából akár az országút vagy a gyalogút porából tekintgetve feléje — csak annyit látunk, hogy a távoli sárgás-zöld mezőben szürke foltokban gomolyognak a nyájak, itt-ott terelő puli, mint valami fekete gombóc gurul utánuk, mögöttük mozdulatlanul áll vagy mélézva heverész a pásztor; napközben egyszer-kétszer lefelé hajlik a kút hórihorgas gémje, itatóra; este pászortűz gyullad vagy ha a közelben legeltettek, porfelhővel a fejük fölött terelik haza a nyáját). Feleletre akarom készíteni kérdéssel: hogy és miben telnek napjai most? . . .

Pászortűz, pirított szalonna, furulyaszó: ez már mind a mult teátrálisan beállított romantikája. Azt hiszem mostanában a legöregebb se mond már esténként népmeséket, mert szeget ütött a fejébe a sorsforduló. Amióta elhallgattak az ágyúk, elült a háború füstje és eltűntek szeme elől a romok: **másfelé terelődött** a nyáj is. . . Eltűnt az uraság is, „kőd utána“ és a juhtenyésztés — . . .?

De nem is kell kérdezniem. A bódé ajtófélfájának támaszkodó ember fölnéz az újságból és meglegedett arccal rámosolyog:

— Hát jó megírták a juhainkat.

A neki ajándékozott újság és a közbevetett véleményére támadó kérdésem, hogy kivel is beszélek a szokásos bemutatkozás után, megszólaltatja őt is. Fölnyílnak a beszéd kapui s lassan gyülő szavai éreztetik, hogy a puszták embere hallgatag, nem sokat beszél. De, ha megszólal, szereti ha hallgatják. Így ő is, bölint, nagy tenyerébe veszik a kezem, markolja keményen. Állom a szorítását, hisz magam is féllábbal a pusztáról való vagyok, csak a ruhám meg a nevem városi ízű. Tán az indítja szóra: ha el is szakadtam tőlük, nem estem olyan messzire, hogy a túlsó oldalról kellene néznünk egymást. Mindössze annyi a különbség, hogy engem a város falai között dajkált a szállásról odavetődött anyám, ő meg kint maradt — híven a pusztához —, a tanya bölcsőjében.

A barátságát kereső ügyetlen szavaimra ő sokkal egyszerűbben szól:

— Nevem Banka Mihály. . . Én vagyok az uradalom számadó juhásza, azé' nézem az újságot, hogy mit írnak a tenyészetünkről.

— A tenyészetünkről?

— Igen. Kint jártak, megint nálunk a széki majorban megnézni a nemesítéseket. Má' hogy amit ott mink nemesítettünk. Mert mink körsztözzük őket, magunk.

— Mekkora az állomány?

— Egyezeröttszáz birka, meg valamennyi bárány. De má' nem akad közöttük közönséges: mind nemesített.

— Most nemesítették?

Mosolyogva legyint, mint aki már rég ismert dologról beszél.

— Á, — dehogy. Esztendők óta. . . Tavalyl jutalmat is kaptunk érte, má' ezé a nemesítő munkáé. . . az állam adta: negyvenezer dinárt. Mindnyájának jutott belüle.

— Hogy-hogy?

— Hát kint van a pusztán tizennégy pásztor: némelyik már több mint hetvenéves. Meg egy bojtár is van, az meg tizenötéves. Az is kapott pár ezrest. Bár fiatal még, de muszáj tanítani, ha meghalunk, legyen aki majd utánunk következik. . . Én is úgy tanútam. Juhász vót az

apám, — még a nagyapám is. Tán még annak is az apja. Így kezemre áll a munka.

— Hol tanulta a keresztezést, a nemesítést? Úgy mondja, már másodszer kapják az első díjat az országban.

Arcán semmi változás jele nincs. Se a büszkeségé, se a belső öröme. Olyan természetesen veszi az eredményt, mintha csak egyszerű hétköznapi munkáról lenne szó.

— Annak a fortélyát az öregektől tanútam, meg olvastam a szak-könyvekből.

— Szakkönyvet is forгат?

— Persze, csakis aztat, meg néha mást is, ha kezem ügyébe akad... A multkorjában benn jártam Zentán, ott meg is vettem magunknak Rózsa Sándort... Hűsz család van odakint a pusztán, de azt aztán elolvasták valamennyien. Majdnem veszekedtek érte, hogy kié lesz előbb... Persze, sorra került mind. A fiatalabbja most olvassa, meg az asszonyok. Mer' nálunk az asszonyok is olvasgatnak, csak akkó nem, ha nem kapunk semmit... Mer' alig vagyunk pár kilométerre Csókátul és néha hetekig nem gyün ki semmi. Magunknak köll behajtani, ha akarunk ilyesmit. Így, mint akár most is. De ha megint beáll az eső, akkor ki tudja, mikó' jutunk majd hozzá?!... Meg tudja, nemcsak nekem, hanem a gyerek kedvié is... Hát igen!

Olvasó juhászok. Nemesítésen törik a fejüket és pislogó lámpafény-nél olvassák a könyvet. Nem elmélázó pásztorok már ezek, akik csak folyton az égen úszó báránylehőket nézik, hanem a birkát, a bárányt meg a mezőn sarjadó füvet nézik, figyelik és minden életmoccanásban tapogatják a holnapot.

És mindezen túl mi érdeklí őket. Adódik a kérdés: hátha támaszt találok benne, hisz magam — mit tagadjam —, jóhiszeműleg bár, de csak én magam annyiszor megválaszoltam már helyettük. Hát hadd mondja most ő. Kérdem:

— Mit szeretne olvasni?...

Rámnéz. Látom a szeméről, a föltett kérdés helyén való. Most neki is ez járhat az eszében. Összehajtja az újságot és tiszta szívvel, nyíltan:

— Olyat —, mint „Rózsa Sándor“!... Nem az afféle tudomisé-nmit... A betyárosabb, csatárosabb darabokat, azt igen, de az amolyan szerelmit, azt aztán nem...!“...

Arcom talán elárulta neki, hogy kedvemre való, amit mond s ezzel, ha nem egyfelől indultunk is, de egy útra találtunk. Szórol-szóra följegyeztem szavait. Csak nézte a kúsa sorokat némi megelegetéssel, mint aki tudja, hogy ebből nyomtatott betű lesz és másnak is szól majd. Azt is akarja, hogy elhallatsszon szava a pusztáról és meghallja a földművese a tanyasoron, a falun, meg azok „ott bent a városban is“... Igaz, hogy tudatában nem sok név él még; Petőfi, Arany, Jókai, József Atti-láét, Adyét látja a szövetkezet, a kultúrkör homlokzatán és talán azt is hallotta, hogy a puszták költője volt a legszebb nevű peéta: Csonokai Vitéz Mihály, de többre már nem igen emlékezik, ha olvasta is, mert kihullott az emlékezetéből. De valami mégis csak megmaradt ami szemléletét élesítette, látókörét tágitotta sokszor olyan messzeivelőre, mint a bánáti sík legelő, ahol sokszor egyetlen tanyafölt sem akasztja meg, sem szállás a végtelenbe futó tekintetet.

Pusztai, szállási emberek ezek. Megint anyám jut eszembe, akít a házassága a városba vitt egy ácsmester mellé fészekteremtőnek. Az ács zsinórmester volt a színházban, mindig kapott egy-egy ingyenjegyet asz-

szonyának. Nem egy ilyen színházi este oly mély nyomot hagyott anyámban, hogy esztendőik múlva is csillogó szemekkel mesélt János vitézről. "Tudod — mondta —, ott ült a francia király a trónján, de olyan nyiszlett volt, olyan semmisség szegény, hogy majd elvitte a szél. Amikor hírül hozták, hogy jön az ellenség, kihúzta magát, nekiveselkedett és fennszóval mondta: '...Meghódítom én ezt a vén rücskös, rongyos Európát!... Nagy erőlködéssel kirántotta kardját és — akkorka volt az egész, mint egy kisbicska... De amikor aztán megjött János vitéz, azt se tudta hová meneküljön. Ijedtében a trón alá dugta a fejét, de persze, az egész üllepe kinn maradt...' Ahányszor csak elmesélte, mindig jókat nevetett rajta, mint aki szíve mélyén, titokban, örül annak, hogy lám a nép fia diadalmaskodik a király fölött is.

Petőfit mindig úgy emlegette nekem, mint hőst, aki a népért halt meg a segesvári csatában, de versei közül csak a „Távolból“ strófáit tudta énekelni és kedves kántálással szavalni a poéta „István öccséhez“ írt költeményét. Az „Apostolról“ tudott valamit- de a „XIX század költőit“ vagy a „Nép nevében“ írt versét soha nem emlegette.

Így lehet ez Banka Mihállyal is, meg a többivel. Közülök egy-kettő kiemelkedik és elmondja érzelmeit, emlékeit, gondolatait, — a többi hallgatagon, konok zárkózottsággal magában hordja. Csak egy-egy mondatból, lopva ellesett életmózanatból lehet kitapogatni, kibogozni azt, ami benne él.

Ilyen találkozások után mindig újra, hányszor elismételtem már magamban: nem lehet őket csak fehér vagy csak fekete színnel festeni és nem is olyannak, amilyennek látni szeretném a juhász-szamadót, hanem csak olyannak, amilyen a maga valóságában. Természetes, darabos, kemény, akaratos ember, aki a pusztán a nyájának él. Folyton az jár az eszében, amit tenni kell, másra nem igen jut idő. Most is, mint aki befejezetnek tekint a találkozást: szó nélkül zsebébe gyűri az újságot, nem simogatja szemével órákon keresztül a róla szóló riportot, hanem egyszerűen tudomásul veszi, kocsira száll és leakasztja a gyeplőt a lócs nyakáról. Az ostor nyelével előre mutat.

— Mondom, itt van a széki major, nem messze a határban. Pár kilométer az egész. Épp a falu alatt. Elhozhatná a posta azt az újságot, vagy kiküldhetnék valahogy, mert mire mink begyűvünk, im — má nincsen!... Így van! Oszt napokig, hetekig olvasmány nélkül marad annyi család. Azt se tudjuk sokszor, mi van a világban.

— Hát az uradalom? — kérdem.

— Á, — annak meg van épp elég gondja.

— Magukkal nem gondol? Ők mégis csak itt vannak a faluban.

A bíráló kérdést nem hagyja annyiban.

— Dehogyan nem gondol. Hát az állami uradalom nélkül nem tudtuk volna megcsinálni ezt a juhtenyészetet.

— És maguk,, juhászok? Az a sok emberöltőnyi tapasztalattal bíró pásztor?

Egy kicsit mintha megütközne szavaimon, mint aki már megint olyant kérdezett tőle, ami természetes dolog.

— Az uradalom meg nélkülünk nem tudta volna megcsinálni. A többi aztán hun a mi gondunk, hun meg az övéké...

A választ értem és titkolt örömmel jegyzem a noteszembe. Ez a kollektív lélek villanása. Jó, de ennyi lenne az egész húsz esztendő óta? Nem! Van ennél több is. Más lett a hangjuk; nyitottabb szemmel nézik a világot. A természet fekete függőnye se zárja el többé előlük az utat.

Hisz itt van: az éjszakai szántás. Nemcsak a traktor, az ember, a ló is bírja a csillagok alatt vagy a hold fényénél a munkát.

Csak köszöntése maradt a régi.

— No, isten megáldja!

Ahogy a távozó kocsi után nézek, majd Radojkára, agyamban valami ötlet villan. Utána kiáltok.

— Hallja! Ez a bódé itt áll az útkereszteződésnél, a maguk útja meg mindig erre visz el... Majd itt lesz a könyv, amit küldök, — Radojkánál...

Int, hogy megértette amit mondtam s lehajt a nyári útra, hogy a kő ne marja a kerékvasat, mert drága manapság a kovács. A kocsi mögött porfelhő kerekedik vastag gomolyagban; előbb csak az üres zsákokkal megrakott saroglyát ölelgeti, majd mindig följebb és följebb emelkedik s nemsokára eltakarja a számadó egész alakját.

Aztán az újságárusnőtől köszöntem el. Radojka úgy tekintett én-rám, mint aki őszintén örül a juhász számadóval kötött barátságának s ő, akár csak a saját nyelvén szólna az ígért írás, készséggel teszi köztem és a széki major pásztorai között az épülő félben levő kapcsolatot.

V.

Vettem az utam a Tiszának.

Búcsúztam Bánáttól, tanyátlan pusztaságaitól, amelyeken most is, tölcésreket pergetve maga előtt, végigszalad a forgószél portverő kendője. A csókai dombról, ahol a sárga templom úgy ül, mint valami kotlós, — innen messze ellát az ember. Törnyök és téglagyárkémények jegyenesor vagy ákácós jelzi az emberek lakóhelyét: Paděj, Hódegyháza, Jázova, Verőce, ... aztán, amarra följebb Majdán-Rábé, egészen a határ csücskében. És itt fönt, a Tisza-kanyarban Török-Kanizsa. Falvak, utcák, házak és emberek... Szorgalmas, szakadásig dolgozó mezőgazdasági munkások, — meg hallgatag, kőnok, templomjáró régi parasztok. Az utóbbiakat a mi fejlődésünk és az ő életévük sokasodása viszi az elmulás felé.

A túlsó oldalán Bácska.

A Tiszán már készülődnek a révészek, amikor a kompra lépek. Félhúzzák a kijáratit pallót, izmos kezükben a fogantyú beleakaszódik a vaskötélbe s a komp elhagyja a bánási partot. Mögöttem Bánát, előttem Bácska, alattam a Tisza vize kavarog.

Falvak és tanyák népe. Hányszor jártam már közöttük, amikor a népi írók hatása alatt magam is azt éreztem, hogy paraszt vagyok!... Igen. Félállbal közülük léptem a polgári világba, homlokomon hordom a jegyüket. Magamban és magamon őket keresem vagy inkább kerestem. Am a látogatások és a találkozások során rájöttem arra, hogy a falu és a pusztai életének kérdéseire (ha előttem vagy általam is vetődnek föl) nem nekem kell megadni a választ, hanem nekik, — vagy ahogy szemem bírja, olvassa ki mindennapi életükből. És nem mindenáron formai csattanó után szaladni, hogy kerek legyen az írás, hanem természetű színeiben tükrözni azt, ami való.

Milyen egyszerű ez és mégis, ha hozzá nyúlsz, kiperdül a kezedből. Utána kapsz, ó milyen elérhetetlenül nehéz! Nem ismered!... Nem olyan „törőlmetszett“ amilyennek vélted. Nem fényes csizmában és nem talpig feketében áll előtted vagy a lány, asszony a népviselet ringó színeiben, hanem kopottas vagy inkább foltos munkásruhában, ripacos, piszkos a tenyere, amelyben kézfogáskor elvesz a kezem, légylepte a konyhaasztal, amikor benyitok az ajtón, csempé tányér az asztalon és

rozoga székek az asztal előtt. A sötét istállóban alig lát bebotorkálni az ember, a hevederfáját vesztett kiskaput pedig téglával vagy korhadt szőlőkaróval támasztják be, hogy a baromfi ki ne szökjön az utcára.

De amott már bontják a nádat, mert cseréptakaró kerül a tetőre, mellette a szomszéd — a többiekkel összefogva — kőkerítést épít, az aszszonyok tapasztanak, mázolnak, kék és barna színekkel szegélyezik az ablakalatti párkányokat. Félfüllel hallottam az egyik faluban, hogy a szabó alig győzi a munkásruhákat varrni, (még a felesége is segít az eldolgkozásban), a cipészek, asztalosok, kovácsok, bognárok, amint pirkad, már kezdenek. Jóval előbb, mint ahogy a csorda meg a nyáj a legelőre tér.

Megint csak eszembe jut az éjszakai szántás.

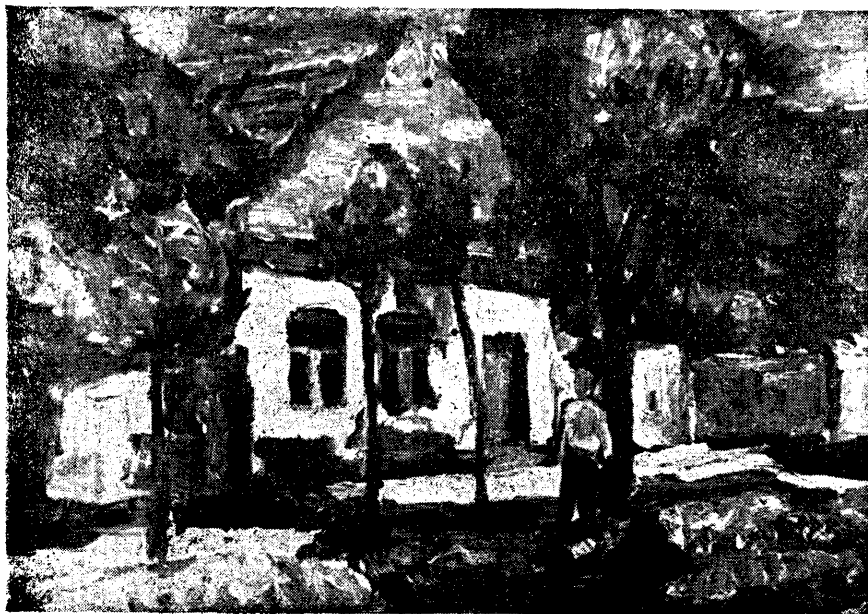
Giono regényében olvastam esztendőkkkel ezelőtt, hogy a francia paraszt holdfényben is szánt. A mi vidékünkön ezt még sose láttam. Csak most, a nemrégiben tapasztaltam először, amikor a rokon szállásra tartva messziről, valahonnan a „Dózsa György“ szövetkezet földjéről eljutott hozzám a motorberregés zaja.

Ezt csak az érti meg, aki olykor — sokszor — az éjszaka csöndjét is munkára szánja, s a hold sugaránál vagy lámpafény mellett tovább menlegeti kezével a szerszám agyát, s hajtja, forgatja, hogy a hajnali eler nyedtségéből aztán a fölkelő nap fénye adjon végtagjainak új erőt.

Knut Hamzum mondta egyik regényében: csak így, csak ezen az úton lehet meghosszabbítani az ember életét.

És beérkezni oda, jóval előbb, ahová az utunk vezet.

— — — — —
A komp átkelt a Tiszán és kikötöttünk a bácskai partokon...

Acs József: Zentai utca

MÁCSAY ISTVÁN:

Aludjanak a szavak

Felütöm a fejem a hallgatásból,
ez a posvadt némaság megöl,
szavaidat szeretném hallani,
hogy elmeneküljek a csend elől.

Nagyra dagadt köztünk a csend,
egyikünk sem szólal, mire várunk?
Versenyezünk hetykén, megvallom,
ez nagy ostobaság, könnyen játszunk

az idegekkel, amit nem lenne
szabad. Hogy szűrődik a hangtalanság:
egy perc, majd egy óra és semmi nesz,
ma vastagon ránk ragadt a bolondság,

s úgy dacolunk a ki nem mondott szóval,
mintha ördögöt akarnánk győzni;
milyen furcsa fogadás, de mégsem
tágítunk, nem akarunk szőni

a szavakból láncot, hogy később
rabjai legyünk, s jobb is így talán —
egy szót sem kérjünk, ma aludjanak
a szavak, ezen az őszi délután...

CSÉPE IMRE:

Tamás bácsi meg a süldők

(Elbeszélés a 90-es évekből)

A korareggeli tavaszi légben magasra fúrták magukat a pacsírták. Trillájuk, mint csöpögő méz hullott a harmatos mezők fölé. A nap felbújt a szemhatáron, és sugárkéveit szétdobva, úgy nézett ki a felhők közül, mint egy óriási vörös kerék, melynek már fele küllői hiányzanak. Az ég enyhe kékje simára vasalva feszült a végtelen testén a szoktnál tiszseresebb messzeségben.

Nyugaton még ködös homályba vesztek a mezők, míg keleten a nap előtt, mint mázoló-csutakok úsztak a sárgás felhő-rongyok. Az idő úgy öt óra. Szinte érezni lehet ilyenkor a föld lágy lüktetését, az élő élet zajos és zajtalan továbbfolyását, ami áthullámszik e partnélküli óceánon a tudatosan és a tudat alatt a meghatározatlan „valahová“ irányába, ahová a szem képtelen követni.

A szekicsi határban szétszórt tanyákon is megmozdult az élet. Gémeskutak csikorgása, kocsik zörgése, kakas kukorékolások, dalok, ostorpattogások, elnyújtott kiabálások zajlottak szét a reggeli csöndben. Az egész tájon zsongott a munka, mint a legszentebb lüktetés az élet véreérében.

Pancinger Jakab csőszbérese, Kocsis Tamás, a mindennapi reggeli munkák végefelé tartott. Korán kelt, még három óra sem volt. Megetette a lovakat, megpucolta őket, kiganézott, vetett a marháknek, fölöpörte az udvart és ellátta az egyetlen koszos malackáját, — most már csak az itatás van még hátra.

Könyékregyűrt ingujjakkal, ami alól előlógtek vastag véreeres karjai, ugyancsak rángatta kifelé a vizet a kútból, amit egymásután lötytyintgetett a nagy favájúba a szürcsölő marhák elé, amelyek nem akartak betelni vele. Szinte szemlátomást dagadtak a friss víztől laposokat pislantva hozzája. Tamás bátyánk pedig egyre szorgalmasabban húzogatta fölfelé a csikorgó gémen nagyokat cuppangatva a selmeci pipából. Arca színe egybeolvadt a pipa vörösével a sok hajlongástól. Már egy kicsit mérges is volt, hogy sokat isznak a marhák. A nyolc közül öt már jólakott, de három még ugyancsak neki van hasalva a vájúnak. Megmeríti a vödöröt, lehajol, hogy lejjebbről fogjon, megrántja az ostorfát, melynek karikája a pipa makját érve kiüti agyari közül. A pipa karikákban bukfencezve, szikrázva zuhant a kútba. Az öreg nyomban utána kapott, eleresztette az ostorfát, ami a rántástól magával vitte a vödöröt, az hozzá ütődött az ágashoz, amitől mint a tők, szétlottyant, s dongái szanaszét hullottak az ágas körül.

— Tyüh, a gazdája istenfáját — káromkodta el magát s két száraz, nagy tenyerét a gatyá korcára téve hol a kútba, hol pedig a szétesett vödörre nézett. Nem tudta hirtelen, hogy mihez is kezdjen. A pipáját végtelen sajnálta. Az elmaradhatatlan öreg társat, ami reggeltől-estig jobban-rosszban, hol az agyarában, hol pedig az inge nyakába tűzve kapaszkodott a gazdájába sokszor egész az álmvilágba is elkísérve, tanújelét adva hűségének a kiégetett vánkossal meg a dunnahajakkal.

— Mi az istennyilát csináltál? — perdült mellé boglyas kis felesége, aki éppen a tyúkok tojózását végezve kibújt az ólból, mikor urával a szörnyű katasztrófa történt.

— Belejtettem a pipámat, üsse meg a menykű ezt az ustorfát — dörmögött az öreg s belehasalt a rovás fölött a kútba, hogy kifürkészsze, vajjon a szár nem maradt-e fönt a víz tetején.

— Ott egye meg a fene a pipádat ahol van — kárörvendett az öreg-asszony, aki szörnyen haragudott, hogy az ura meg a pipa együtt szoktak elaludni. — Tán csak nem ugrasz utána? — S szutykos kőtenyérről veregetni kezdte a tyúkólban rátapadt piszkokat.

— Má megin esz a magadé avval a pipával? — mordult felé az öreg s látszott rajta, hogy az asszony és a pipa közti választás idős megfontolás tárgya lenne, különösen ha nem lehetne másikat kapni. — Jobb lesz, ha megfűsükdösz úgy néz ki a fejed, mint a szénásszekér — vette oda az öreg félvállról.

— Hogy a fene a magodat enné meg. Bizony, maj még én leszek oka a pipádnak?... Hogy mé nem fűsükdök még meg? Tá má nem is teccik így ahogy vagyok? Akkó csak aló, ki erré ki arra! — vicsorgott az öreganyó s szemei körül villámlottak a sugár alakú ráncok, s kezeivel úgy hadonászott, mintha elszabadult szélmalom vitorlák lennének.

— Fog má be a szádat — szólt szelídebben az ura. — Mit hadonászó, mint a fakaton?

— Na, tuttam — csóválta fejét — fogjam be a számat — s máris pityeregni kezdett, — hogy az istennyila mé nem ütött még abba a pipacsinálóba is, aki főtálalta a pipát! — S azzal hátat fordítva az urának nagy sebbel-lobbal végig pörölve az udvaron bement a konyhába, ahol ugyancsak mondogatta a mondókáját mind a két szájaszélével nagy csörömpölések között.

Minden reggel rendszerint csak azt leste, hogy hol és mikor kössön bele az urába, mert isten ments, hogy egy nap zsörtölődés nélkül lebukjon. Akkor már vége mindennek, vizket a teste, mint a csaláncsípés, az epéje meg belcagad és kész a hetes ágybaesés.

Minden nap megtalálta ő erre a módot, mióta a gyermekei a maguk szárnyára keltek, azóta folyton az urával osztozik, néha félnapokat is, ha úgy jön, még egy szalmaszálon is. Ha pedig az ura nincs közelben, akkor képes a macskára is egész nap szórni az áldást, vagy bármire, ami elébe kerül. Ez a hisztéria már annyira hatalmába kerítette, hogy sokszor ő maga magával is pörbe száll, fennhangon hirdetni az igazát.

Tamás bátyánk pedig hagyta. Hadd mondja a mondókáját, megszokta ő már ezt.

Még mindig a kút fölé hajolva nézte a vizet, ami elnyelte a pipáját. Szörnyen sajnálta az érett, pirosra kiszívott cseresznye-szárat, rajta a fehér szopókával. Sírni szeretett volna, mint az a gyermek, akinek a szájából kiesik a csecs. Bajsza meg-megrángott keserűségében.

Fönn a keresztdúlón ezalatt egylovas kocsi poroszkált jó százméternyire a tanyába vezető úttól. Az öreg meglátta a kocsit, egy ideig nézte s egyhamar megismerte a rajta ülő gazdáját.

— Gyün a Jakab — szólta be a kúttól a konyha felé. Az asszony megjelent a konyhaajtóban, szétnézett és ismét befordult a konyhába. Tamás bácsi pedig a kútrováshoz dőlve várta a közeledő kocsit, aminek kimondhatatlanul örült. Borzasztó útálta ezt a hosszú svábot, aki olyan fősvény, hogy a hajába-krumplit kétszer megenné, ha másodszor nem volna bűdös, a cselédet pedig úgy ki tudja használni, hogy ritka az, aki évig kiviszi nála.

— Kukurikúúúú — kiáltott bele a nagy fehér magkakas, ami föl-szállt az itatóvájú szélére s nagyot tapsoiva szárnyaival lehajolt, hogy igyon. Tamás bátyánk ránéz a kakasra, odalép, elkapja a nyakát, érdes tenyerével ropogósat szorit rajta s ledobja a vajú mellé. A kakas kettőt-háromat rüg, megfeszíti a begyét, egyet még csap a szárnyával, majd ujjjaival belemarkol a levegőbe és végleg kinyúlik.

— A gazdád istenit — bökte ki az öreg s újból nekitámaszkodott a rovásnak, s várta a gazdát, aki ekkorra befordult a tanyába vezető útra. — Mind megeszitek azt a kis bérkukoricámat, oszt semmi haszon belületek, az a pár tojás, amit vettek, mind a gazdátok eszi meg, ördög b'on a belibe — morogta az öreg a bajsza alá. Szörnyen dühös volt, különösen most, hogy a szája özvegyen maradt, már mint pipa nekül.

Amúgy is méregbe jött, ha meglátta ezt az átkozott gazdát, aki mindenben kihasználni igyekszik. Ezekkel a tyúkokkal is kibánt vele, olyan öregek adott ki magnak, melyek még talán a Noé bárkájának fenekén keltek. Nem tojnak egy istené se, hiába babonázta őket Luca-reggelén az asszony, azzal, hogy régi babona szerint piszkafával megkotorázta az ólban a tyúkokat, azt hajtogatva többször, hogy: az én tyúkom toj, toj, toj, a másé meg koty, koty, koty. A tojást meg állandóan követeli a telhetetlen svábja.

— Jó reggelt Tamás bácsi — köszönt oda a gazda, amint beérkezve megállt az udvaron s hosszú póklábain úgy lépett ki a derékből, mintha babakocsiból szállna ki.

— Agyon isten — bökte meg kalapja szélét az öreg, s oda ment, hogy kíségetse fogni a lovat.

— No, mi újság, Tamás bácsi — villant meg egy keserű mosolyt a gazda, akinek ránézésén még a szeplői is savanyúak lettek.

— Van itt elég, Jakab.

— Na, mi?

— Ahun van a, — biccentett fejével a kút felé az öreg. A gazda oda nézve észreveszi a kakast is, meg az ostorfát is.

— Ah, Tamás bácsi, mit csinált! — meresztette ki rémüldözve szemét a gazda, s két szeplős nagy kezét a csipőjére kapva úgy nézett ki, mint a nyilvessző.

— En? Semmit. Éppen a szemem előtt szédült le a kakás a vályú széléről. Nincs neki tíz perce se. Vödrt is mindig mondtam, hogy hozzá má ki másikat, mer e má csurog, oszt magátú foszalad. De úgy látom, hogy te nem bálnád, ha én vennék rá vödrt — kerekedett fellebbre az öreg.

Na, na, Tamás bácsi, nem kell mindgyár úgy beszélni, vezesse be a ló — vörösödött neki a sváb s odament, hogy közelebből szemügyre vegye a kárt.

Az öreg kibujtatta a hámból a lovat, bevezette az istállóba, megkötötte a jászolhoz egy kéve szárat dobva elé újból visszament a kocsihoz.

— Hát ezekke mi lesz? — intett az állával a kocsiderékba, amiben hat darab bodorszőrű süldő lapult göré ajtóval leborítva.

— Kihoztam, Tamás bácsi. Őszig majd itt lesznek míg be nem kell őket fogni. Itt a jó fű, egy kis moslék kukorica meg minden reggel és este maga vagy a Panna néni meglegelteti. Mos má úgy sincs sok munka.

Az öreg nem szólt, de látszott rajta, hogy pokol fenekére kívánja a gazdával együtt a malacokat. Már megint valami istennyilát kitanát. Kihozta a hízőnak valókat, hogy ő bajlódjon velük őszig. Igaz, előre vannak a munkával, csuta szedés, kukorica ültetés, minden készen van, de nem azért hajtotta ő magát későn-korán, hogy most még kanász is legyen melléje. — No, megállj — gondolta magában az öreg — majd elintézem én a malacaidat, tudom isten.

Lerakták a malacokat a göré előtti akolba. A gazda kukoricát dobált elébük s vizet hozatott, amit az öreg rudalló-kötélen fejt föl a kútból az itató vödörben.

— Mi lesz azzal a kakassal? Haza viszed? — szólt oda az öreg a gazdához.

— Ah, Tamás bácsi, ássa el — mondotta a gazda, aki az akolhoz dőlve gyönyörködött a süldőjeiben.

Az öreg előkerítette az ásót, megfogta a kakast és megindult vele a tanya mögé, hogy elássa a nagy gödörbe. A tanya mögé érve megveri a konyha ablakot.

— Panna, nyisd ki az ablakot! — Öreganyó fésűvel a kezében megjelenik az ablaknál, kikallantyuzza a rozoga zárat s úgy néz az urára mint a gyilkosára.

— Itt van — nyujtotta be a kakast az öreg. — Vágd e a nyakát oszi főzd meg. Vigyázz, hogy a Jakab meg ne lássa. — Öreganyó valamit morgott, bevette a kakast és becsapta az ablakot. Az öreg pedig kis idő múlva visszament a gazdájához, aki ki adta neki parancsba, hogy fogjon be és ő is bemegy a faluba, hogy kihozza a vödört.

Tamás bácsi bement, megmosakodott, fölhúzta az ünneplőjét, pénzt vett magához, zsebbe tette a dohány-zacskóját, s kiszakított két lapot a kalendáriumból, hogy legyen mibe csavarni a dohányt, míg a faluba érnek, és kiment, hogy befogjon. Míg az öreg mindennel elkészült addig a gazda körül tekintett a tanyán.

— Háromra kint leszek — szólt vissza az öreganyóhoz, s azzal fölültek a kocsira és kigördültek a tanyából.

Egész úton alig szóltak egymáshoz egy-két szót. Nézték a tavaszi nyüzsgő mezőket, a tanyákat, melyek körül szürkés-zöldbe öltöztek az akácfák. Nézték a haragos zöld bácskai búzákat, melyeken csapatokba verődve hancúroztak a nyulak. Egy feketepuli rúgta magát utánuk, nyomában füstölt a szétcsapott harmat. A nyulak kétlábra állva incselegtek vele. Egész közelre bevárták, majd újból egy jókora darabon elszaladtak a csahogó kutya elől, melynek síró vakkantásaiból kierzett tehetetlen dühe.

Négy-öt dülő hosszáig is elzavarta őket, majd reményt veszelve fölvetett farokkal, kilógó nyelvvel vissza lihegett a tanya felé. Néhol megállt, körütekintett, belenyúlt a harmatos búzába s újból megindult. Fekete szőrén százszinben tündökölt a reggeli napfény.

A faluból kihallatszott a harangszó, a kanászok és a gulyások túlkölése. Eget-földet betöltő harmónia zsongott a tájon. A tanyákról különböző fogatok ereszkedtek ki a mezőre. Ekék, vendégoldalas kocsik, kukorica ültető gépek, fogtak a tegnapról félbeszakadt munkához...

Tamás bátyánk cigarettával bibelődött, ami sehogysem akart kerges ujjai között megsodródni. Szörnyű bajban volt vele. Már a harmadik papírost szakította ketté, mire a negyedik kiállta a próbát, amiből fele dohány kihullott, mire a bajsza alá került. Az is minduntalan lángra lobbanva bajszát sercegettette. Hiába, nincs párja a pipának, még ha makrapipa is az, kupak nélkül. A gazda pedig nem kínálta meg az övőből, ha az egész bajszát lelegelné is a tűz, pedig van neki még kesz cigarettái is, attól ü fősvényebb üsse meg egy olajozott menykű!

Így társalogva ki-ki magával poroszkáltak Szekics felé. Tízet vert a toronyóra, mire a szekicsi községháza elé értek. Tamás bácsi lekázmálódott a kocsirol és egyenest a legközelebbi bolt felé indult, hogy pipát vegyen magának, mert szörnyen pipáhatnékja volt. — A gazda utána szólt menetközbe: — Tamás pácsi, ha elfékszett, jöjjön el a hászhosz a főtöré.

— Jó van, tudom má — vette oda az öreg és folytatta tovább az útját.

Kopasz, kis fürge boltos fogadta az öreget, akinek tudára adta, hogy mit szeretne vásárolni. Nagy fehér dobozba csomagolt piparakás került a pultra az öreg elé. Egy darabig nézte, mustrálgatta, kotorászott közöttük, míg végre rálelt egy hasonló formájúra, mint amaz, ami volt, csak éppen a kupakja volt más formájú, más állású.

— No ez teszi — szólt oda a boltosnak — adjon hozzá szárát meg szopókát is. — Azt is megkapta. Beledugta a szárát, de először rongyot hasított a kabátja béléséből, amit rácsavart a szár makbavaló végébe, hogy ne szeleljen. Nyelvével belepattogott a szárba, ami kitűnőnek bizonyulva adta vissza a hangot s kiértett belőle az új árú szaga.

Rátömt, meggyujtotta s megkérdezte, hogy mit kóstál?

— Tíz krajcár — felelte a boltos, aki a pultra támaszkodva nézte az öreg műveletét.

Kivette a kis mellényzebből a pénzt, kifizette s nagy bodor füstöket eresztetve úgy hagyta el a boltot, mint egy tehervonat az állomást.

Egyenest a legközelebbi butika felé tartott, hogy leszopjon egy-két pálnkát, mivel még nem reggelizett, mert hát pipa nélkül úgy sem tudott volna egy falatot sem lenyelni, meg hát a gazdánál úgy sem kap semmit. A sarok kis helység tömve volt vendégekkel meg pipafüsttel, amint nagy füstkarikák között bebujt a kocsmá ajtaján. Az asztaloknál pipákra támaszkodva könyököltek az emberek, ital mellett fontolgtatva az eseményeket. A sarokban egy cigányasszony hadart valamit, rövidszárú kupakatlan pipája prüszkölve hányta ki magából a szikrát.

— Agyon má egy fütyülövel — szólt oda a kocsmárosnak a söntés elé érve, akinek léptei alatt nyöszörögve hajlott a padló s az üvegek is összekoccantak ijedtükben, ha százharminc kilójával közéjük lépett.

— Tessék — koppantotta elébe a fityókát a kocsmáros, amit az öreg jobbába vett, hüvelyk ujjával lefogta a száját s megrázott, hogy jól tartja-e a láncát? Egy darabig nézte, majd a bajusza alá dugta. A cingár üveg-fióka alig látszott ki közüle míg kiszopta belőle a lelket. Majd vissza állította a kocsmáros elé, hogy buktassa meg mégegyszer. Keze-fejével kétfelé bökve a bajuszát csecsesgombú kismellényét kezdte kigombolni a pénz után. Kifizette a pálnkát, begombolkozott, egy darabig még nézelődött majd kiverte markába a hamut, újból rátömt, meggyujtotta, kiitta a pálnkáját és megindult a gazdája háza felé. Odaérve üledelmesen beköszönt a konyhába, ahol előlról-hátulról egyforma dongájú

hordórahúzott szoknya csapódott valami asszonyi alak után, aki lapos fejével igazán úgy nézett ki, mint a talpra állított hordóba felejtett lópó. Rézi a gazdasszony.

— Jónapot. Rézi.

— Jónapot, Tamás bácsi. Na bejött? Mi van a kakassal? Mongya a Jakob, hogy megdöglött.

— A má nem döglük többet — hagyta rá az öreg.

— Mé nem vigyáznak. Tamás bácsi, a legszebb magkakas.

— Hogy vigyázzunk rá. Én nem döglölhetek meg helyette.

— Na, na, Tamás bácsi, csak máskó jobban vigyázni mindeare. Hogy vannak a malacok?

— Hát még most hozta ki őket a Jakob, hogy vónának. Efttek-ittak, mikó együttünk.

— Mit csinál a Panna néni? Van-e má sok tojás meg csirke?

— Hunnan vóna — türtözteti magát az öreg az alattomos csipkelődésre — két kotló az egész amik ünek, a többi nem akar kotlani, ha csak a Pannát nem ütetem rájuk a tojásokra, hogy hadd krityogjon rajtuk. Nem is nagyon tojnak a tyúkok, pedig a Panna minden regge valagázza őket, nem tom van-e má száz tojás.

— Biztos nem etették a télen, sajnálták a kukorica.

— A menykú ami megüti a tyúkjaidat — mérgeződte el magát az öreg. — Az egész bérkukoricámat mind megették. Vének a tyúkjaid, Rézi, mint a Matuzsálem, nincs má azokba tojás.

— Jobban kell gondozni őket — csipett mégegyet az öregem a gazdasszony, amitől az öreg szájából majd kiesett a pipa. Mondani akart valami bokrosat, de lenyelte, mert ekkorra belépett a gazda a kapun egy új favödrtől lóbázva a kezében.

— Na, megjött, Tamás bácsi?

— Meg — felelt az öreg és átvette a vödrt.

Tizenegyet vert a toronyóra, az öregnek is jólesett volna a szépaszszony főzte, még akkor is, ha a szépség mérést a gazdasszonyán kezdik, aki túrósrétest szeletelt a tepsziben cuppogó ujjnyalogatások között. Várt az öreg még egy kicsit, mint aki arra várt, hogy megkínálják. Majd látva, hogy hiába, mert a fősvénytől még csak lehet kapni, de a torkostól nem, elköszönt a gazdájától, aki a kiskapuig kikísérve lelkére kötötte, hogy vigyázzon nagyon a malacokra. A gazdasszony még utána bugyogott daganat mélyéből — hogy küldjenek be tojást.

— No isten áldja — köszönt mégegyszer el az öreg és megindult kifelé. Útközben még kihúzott egy-két fütyülővel a közbe eső csárdákban.

Fenn a zöldeskék tavaszi égen magasra húzódtak a pöttömnyi felhők. Alattuk golyák úszkáltak. Az országút porából kölyök forgószél állt föl, egy darabon beszaladt a búzákra és leült a barázda szélén. Tarka pillangók kergették egymást. Távol a szemhatár szélén kékes délibáb hullámzott, ami mögött sötéten kéklettek az újvidéki hegyek.

A déli harangszó már a mezőn érte utól az öregem, aki félvállra vett kabáttal ballagott kifelé a sárga kikiriccsel szegélyezett düllőúton. Búbra lökött kalapja alól előcsapzott deresedő haja, ami meg-meglibbent az illatos tavaszi szélben. Dohányzacskója sallangjára erősített vörösréz pipaszurkáló csillogva himbáldozott a déli napsütésben. Szomjas dongók bögtek a fülébe minduntalan megzavarva gondolataiban.

Fél kettőt vert az öreg falóra, mikor benyitott a szobába.

— Aszontad, hogy háromóra gyűsz, — fogadta az öreganyó, aki krumplit pucolt küsszéken ülve a kemence előtt. — Mit szót a Rézi a kassnak? — érdeklődött tovább az öreganyó, aki az ura szájáról lesve a szót saját szájaszélével segített beszélni.

— Aszonta, hogy kúgyé be neki tojást — vette oda az öreg, s elkezdett vetközni. Csizmája sarkát rátéve az asztal keresztfájára lehúzta lábairól s oda állította a nagyláda mellé, amibe összehajtogatva a kabátját nadrágját is belerakta.

— Adtá a jószágnak? — szolt oda öreganyónak.

— Adtam — robbant föl az öreganyó, akit borzasztó begyújtott a tojás.

— Akkó jó van. Én egy kicsit leheverek, míg megfőző — s azzal fölperdült a subával párnázott kiságyra.

Félnégy volt mire öreganyó vásári csöndben elkészítette az illatos kakaspaprikást, folyton a gazdasszonyával osztozva a tojásokon. Meg volt ott minden ósnek a maga dologja, amire beosztotta őket a Panna nenénk, sőt még a szentek is szerepeltek a dologban...

Elsöpörte a konyhaajtó küszöbje elől a szemetet. Leterített egy zsákot és rátálalta a nagy labas paprikást. Kenyeret, kést, vellákat, tányérokot tett mellé nagy csörömpölések között, mert minduntalan a macskát kellett kipoloznia a szoknyája alul, amey minden lehajlásnál hangosan dorombolva fente bajszát a labához. Mikor mindennel kész volt, belökte a szobaajtót és bemordult az urához. — No, enni gyünni.

Az öreg felpislantott, megdorgoite a szemét, két tenyerét végighúzta az arcán és lerugta magát az agyrol. Kiment a konyhába egy rossz kabátot maga alá gyürt, amire mélyebol nyogve raült. Jobb kezevel keresztet vetett magara, míg bajzavai a labas oldalához lokte a tányért. Szedet és maga elé húzta. Öreganyó az ökiére tamaszkodva a kuszobre ült. Ez az ő helye evés kozben. Valamit seppegett még mielőtt hozzafogott volna a szedéshez. Lassan megfontolva ettek, egy-egy melegebb krumplit sokáig fújva. Az öreg kajja bajusza, minden falatot kiuen atoleit hutes kozben a kés-vella hegyén, mintha búcsúzna tőle. Az ádamcsutkák, mint bőraiatti kis markocskak, fel-fel nyutak a sarga agyarak kozbe egy-egy falatert. Néha ráforditak a szemteien macskara vagy a kozelüköze merészkedő kutyára, ami éber frissességgel kapkodott a tejeje dobott csontok után, össze-össze szaladva a macskával, amiböl nagy tujás és morgó acsarkodás keletkezett kettőjük kozott.

Evés kozben az öreg elmesöite a gazdaasszonyával történt vitát, amit lassan, szünetekben adott ero, mint a kanaias orvossagot.

Kint már hosszúra nyúltak az árnyak. A csönd mindjobban alább ereszkedett a felhotlen égool. A madarak is abbahagytak a csiripelést és fészkeik szeléről hunyorogtak a bucsuzo naplementebe.

Tamás bátyánk evés után tenyerébe törolve bajuszát elővette a pipát, megszeleitette, rátómt, paraszat keresett a sparnetban, amit tenyerébe táncoltatva a pipába tett, s feivette a vodrot, hogy raszereje az ostorára. Mikor készen volt vele, kipróbálta. Telehúzta a vályut, vetett a marháknak és neki fogott az esten eivégzéshez. A majacokat most nem legetiti meg, mert más szándéka van veuk. Mikor mindent eivégzett, bement az istállóba leakasztotta a szegröl a compókot, ami egy rovid nyéire rakólt méterhosszú kötöldarab, öt-hat csomovai a derekan. Bement az akolha a süldök közé. Azok rárohantak és lebegő kék vászon gatyája szarát kezdték fogheggyel húzogatni. Felemelte a compókot és egy sivalkodósat

végigterített a megszeppent süldők hátán. Majd utána másodikat, harmadikat úgyannyira osztotta közöttük a tiszteletet, hogy szegény párák egymás-hegyire-hátára szorulva össze-vissza csunytították egymást. Majd kilökték az akol oldalát. Az öreg pedig minden suhintásnál a legnyájásabb hangon hívta őket: kca, kca, kca. Mikor jól elnászpángolta őket csak azután adott nekik enni és inni, amit szegény süldők csak úgy éjjel tájban mertek megközelíteni és elfogyasztani, mikor legnagyobb volt a csönd, de akkor is a legkisebb nesz nélkül. Közülük egyet mindig örnek állítva a hasadékra, hogy nem jön-e a compók?

Nappal pedig szegény párák egymás hasa alá bújva az ól sarkába húzódtak, szuszogásuk is visszafajtvá.

— A gazdátok istenit — hagyta el az öreg az ólat reggel és este, mikor elvégezte rajtuk az áldást, amit rendszerint már egy hete órapontossággal gyakorolt felettük — majd meglegeltetlek én benneteket, a compókból, tudomisten...

Szegény jószágok már annyira odavoltak a sok ütlegeléstől, hogyha már az öreg hangját meghallották az udvaron a rossz nyavalya törte őket. Elég volt egy madárláb-koppanás az akolszélen ahhoz, hogy felröffenve megijedjenek és egymás hasa alá bújjanak.

Hátha még az öreg elkiáltotta magát, hogy, kca, kca. Szegény megszeppent süldők már ettől az üres szótól is nyöszörgésbe kezdtek. Az öreganyó egypárszor pörbe szállt az öreggel a süldőkért, de az öreg meggyőzte róla, hogy valamit itt csinálni kell, mert lassan a gazdák annyira kihasználják a csőszbérest meg az egész családját, hogy ezután majd a csőcsnének is be kell majd járni, a faluba, hogy kimossoon meg megsüssön a gazdasszonya helyett.

— Maj tá én kanászt fogadok, aki őrizi az ő süldőjét? — veszekedett neki az öreg. — Má aszt emlegette, hogy a Snájder csősze nyárára gulyást fogad a marhákó. Aszonta, hogy én is jótennem, ha fogadnák egy gyereket, mert akkó többet bírnánk mást csinálni. Az anyjuk úristenit! Egysze gyere be szőlőt kapáni, máskó kötözni, permetezni, tapasztani, má úgy annyira rángassák az embert, hogy kísün-korán nem látni mást mint az országútat végig tele csőszel, akik reggel mennek, este meg gyűnnek a munkábú, ők meg a hasukat növesztik a kiskapuba. Kint a tanyán meg végezzen el a csőszné. Nem a malacokat köllene itt verni, hanem úket, a gazdákat, szakadjon rájuk az ég, meg arra a Ferenc Jóskára is, aki beléjük tolta a bizalmát. Annyira elkínyeztette őket, hogy nem lehet velük bírni.

— No csak ne edd má annyira magadat, no — szólt neki öreganyó, aki még így kikelve magából nem látta az emberét.

Hat-hét napig hullt a compók az istennyilán is túltéve, mikor egy napon a reggeli órákban megérkezett a gazda. A kocsiról leszállva egyenest az akolhoz lépett. Óh! — ugrottak egymás hegyire a süldők ijedtükbe. A gazda kinyitotta az ólajtót, bebujt a göré alá, hogy kihajtsa őket. Azok meglátva a nyitott ólajtón át integető szabadságot úgy kisurrantak, mint a vadászfegyverből a sörétek hasuk alá kapva a dülőutat.

— Mi van ezekkel a malacokkal, Tamás bácsi, hogy úgy megijedtek?

— Tán kiengedted úket? — kérdezi az öreg, aki most jött ki az istálóból, ahova bekötötte a lovat. S a bajsza alatt megvillant egy rejtett mosoly.

— Kiszalattak — csodálkozta el magát a gazda.

— Ejnye, ejnye, Jakab, alig bírjuk őket behajtani legeltetés után! Hun vannak? — Mosolygott az öreg belülről, hiszen csak ezt várta, hogy a gazda kiengedje őket előre kész volt ömár ezzel, tudta, hogy mit csinál.

— Amott mennek — s a gazda megindult utánuk, köröszkül a búzákon, ölesekét ugorva, hogy utól érje a tőle két düllőre nyargalászó süldőket, amik egyenest Mohol felé a Tisza irányába kocarásztak.

Mikor a gazda látta, hogy itt már gyalog nem boldogul, mert ő egyre hátrább-hátrább marad, visszasietett a tanyára, ahol lovakra vezényelték mindketten magukat és azokon ereszkedtek a malacok után. Már a szekicsi határon is átugrattak, amikor meglátták őket közel Gunaras alatt egy nagy völgyben, amint megállva legelésztek a gyöngö buzákon.

Száz méterre megközelítve őket Tamás bátyánk kivette szájából a pipát és hívni kezdte őket: kca, kca, kca... Az ismert hangra, mintha menyő csapott volna közējük fölkapták a fejüket, füleik fölhegyezve úgy neki ereszkedtek a szaladásnak, hogy egy díjnyertes agárnak is díszére vált volna.

— Jaj, Tamás bácsi, mi lesz a malacokkal — nyögte el magát a gazda.

— Semmi — szippantott egyet az öreg — megfogjuk őket. Te ára eregy a — balra mutatott, ő meg jobbra indult keríteni. S megindultak utánuk, melyek már megint három düllőre szaladtak előttük, nyomukban szinte porzott a friss tavaszi szántás.

Az öreg kétszer is bekorcolta őket nyájasan hívogatva, amitől még jobban nekivadultak a szaladásnak. A tanyákról itt-ott kutyák is rájuk szaladtak szétzavarva őket úgy annyira, hogy alig verődtek utána egybe. A gazda messzire lemaradt Tamás bátyánk mögött, szörnyen törve hústalan fenekét a ló gerince. Hol jobbról, hol balról lógott a lóról, mind a két lába a ló egyik oldalán. Hol pedig két kezére nehezdedve tartotta magát rajta.

Komoly délután volt az idő, mikor utolérték a malacokat, amelyeket nekiszorítottak a moholi nagy völgy lópvilágának. A kitikkadt, elfáradt malacok belehasaltak a nád melletti pocsolyába s úgy feküdtek ott, mint a partra vetett pontyok, amiket csak össze kell szedni.

Tamás bátyánk elsőnek ért oda. Megkockáztatta még egy párszor a hívásuk, de az agyonra hajszolt jószágok csak a fülüket mozgatták a nyájas hívásra s fejüket lejjebb húzták a sárba. Annyira ki voltak fáradva, hogy nincs az a csomós compók, amivel föl lehetett volna keltetni őket.

Kisvártatva utána megérkezett a gazda is, aki jobb lába inával tartotta magát a ló gerincén átölelve a nyakát, úgy nézett ki, mintha rá lett volna a lóra kötözve, s menetközben félre csúszott rajta. Mikor odaért a helyszínre kimondottan leesett róla.

— Ah Gott, Tamás bácsi, fogja meg a ló — s szörnyű savanyú képet vágva hosszú lábain úgy terpeszkedett, mint a tehén, mikor ürülni készül.

— Most mit csinálunk a malacokkal, Tamás bácsi? — nyögte.

— Kocsit kő keríteni és hazavinni őket — mondotta az öreg, aki pipaszurkálóval kotorászott a pipában.

— Menyen Tamás bácsi, nézzen valahol.

Az öreg elment s egy órának utána disznószállításra fölszerelt fuvaros kocsival jött vissza, amire fölrakták a még mindig holtra fáradt malacokat.

Az öreg egyik ló kötőfékjét a másik nyakába kötve felperdült a nyeregesebb hátára s odaszólt a gazdának:

— Hová viszed őket, vissza a tanyára?

— Isten ments, Tamás bácsi. Ezek képesek egyszer világgá menni, bevisszük Szekicsre, maga hónap hajtja be a kocsit a faluba.

Azzal megindultak. Ki jobbra, ki balra. Mögöttük rejtelmesen susogott a nádas, mintha regét mesélne a szunyókáló nádi verebeknek, s a lópvilág rejtett élősdiének. Fenn a völgyparton a kettős szélmalomnál kocsik álltak a malomajtók előtt. Egy asszony fején lobogott a piros kendő, mintha egy lány integetés volna. Tamás bátyánk fölérve a völgy másik partjára, visszanézett a nádas felé. Gatyája szárát lengette a szél. Az alkonyi nap ikrás fényében megcsillantak pitykés gombjai. Ugy nézett ki fenn a parton, mint az emlék mélyén felvilámló lóköti betyár, ki elmerül a puszták mélységeibe, az idők lombhullásai alá.

Petrik: Kaštel Stari

BENCZ MIHÁLY:

Japán versek

KEZEK

Épít, rombol, ver, cirógat,
ölel, ellök, leint, nógat,
s egyszer mind, mind közömbös lesz hozzád.

HADIROKKANT

Akik háborúra megint lelkesítnek
s győzedelmes, boldog hónapokban hisznek:
tudják-e azt, hogy mi történt velem?...

A SZÍV

Gyémántnál keményebb vár az, melyet
elfoglalni addig sohase lehet,
amíg belülről ki nem nyitják.

ÓHAJ

Szeressenek téged az újévek,
s ha egyszer még sem köszöntenének
kerüljenek el engem is örökre.

HÁROM TANÁCS

I.

Óvakodj attól, ki szemedben dicsér meg,
mert nem tudod azt, hogy mit akar veled.
Néma annak ajka, ki téged szeret.

II.

Ne higj a tükörnek, ha azt mondja, szép vagy;
s gyér tarkódon az ősz most szór el havat:
csak az igaz, ami mögötted maradt.

III.

Tárulkozó asszony s ajtó előtt állj meg,
az örömben sokszor csak a könny terem,
hisz a sorsok útja láthatatlan, néma,
mint a pókok útja poros könyveken.

FELHŐ

A gondra mondják azt, hogy, mint ő, eloszlik,
pedig az öröm az, ami szertefoszlik
minden kicsi felhőn.

Találkoztam József Attilával

Itt járt nálunk Fejtő Ferenc, Párizsban élő magyar irodalomtanár, Károlyi Mihály munkatársa, a felszabadulás utáni magyar kormány franciaországi sajtóattaséja, az AFP francia távirati ügynökség munkatársa, József Attila szerkesztőtársa, barátja, egy nagyműveltségű, szabadságszerető, szabadon gondolkozó, a szabadságért élő, ritkaképzett-ségű íróember.

Hosszú felsorolás kell, hogy az ember — ha sablónokba szorítva is — elmondhassa, ki, mi Fejtő Ferenc. Hosszú volt a felsorolás, pedig még mindig nem teljes. Fejtő Ferencnek még két rangja, címe van: Horthy-emigráns és Rákosi-emigráns. Kétszer kellett menekülnie hazájából, kétszer kellett elszakadnia szülőföldjétől — mert Magyarországon akkor is, most is, az erőszak az úr.

Szöknie kellett, mint lángeszű, tragikus sorsú barátjának, akit az akkori Magyarország urai menekülésre kényszerítettek. És József Attila is átlépte a Határt, de ő az élet és a halál mesgyéjén csusszant át a balatonszárszói vonat kerekei alatt. Fejtő Ferenc erőtartalékai nagyobbak voltak, tovább tudott és tud harcolni — és József Attiláról beszélt nekünk.

Furcsa érzésem volt, mialatt ezt a nagyszerű kozórt, előadót hallgattam. Szertartásnak éreztem ezt az összejövetelt, amelyen néhány hívó — az igazi irodalom, az igazi igazság hivei — sereglett papja köré. De a mi papunk nem a feltámadásról beszélt, nem vigasztalni igyekezett bennünket, nem esett szó közöttünk halottról — hiszen József Attila verseiben, benne, bennünk, sokakban változatlanul él.

Imponáló tudással és tiszteletet keltő szerénységgel beszélt. Sohasem, egyetlen egyszer sem mondta ki József Attila nevét így: az Attila. Mindig teljes, vezeték és keresztnévén említette, egyszer sem jött kísértésbe, hogy a köztük fennálló (szándékosan használok jelen időt) bensőséges viszonyt fitogtassa.

József Attiláról beszélt. Szavai nyomán ott éreztük magunk között a „Döntsd a tőkét“, az „Eszmélet“, az „Óda“ költőjét. Olyan szellemidézés volt ez, ami nem csak József Attila szellemét hívta tetemre, a hűvér embert, a küzdő, szenvedő, örömszóró költőt hozta elénk. József Attila mindenek felett szerette, tisztelte az igazságot. Szópnak csak azt tartotta, ami igaz. Lapjának címe, a „Szép szó“ igaz szót, mindenek felett való igazságot jelentett. Minden szava, verseinek minden sora igaz volt. Nem tudott kimondani, leírni hazugságot, nem írt le semmit, ha mondánivalóját át nem érezte, ha a valóságban vagy gondolatban át nem élte. Sohasem tett engedményt a forma kedvéért — egy-egy szép rímért, érdekes fordulatért, költői képért szemernyi igazságot sem áldozott fel.

Amilyen szentnek, mindenek felett valónak, kötelezőnek tartotta a maga számára az igazságot, ugyanígy követelte meg mástól is az igazság tiszteletét. Devecseri Gábor kereste fel egy ízben a „Szép szó“ szerkesztőségében. Verset vitt, bírálatot kért. József Attila figyelmesen, elmélyülve olvasta a kéziratot, egyszerre hirtelen felkapta fejét, keményen Devecseri szemébe nézett, s ráförmedt:

— Maga hazudik! Az a lány, akiről ír, akit szökének mond, barna!

József Attila nem csak nagyra tartotta, de érezte is az igazságot. A vers hangulatából megérezte; hogy Devecseri barnáról irt, amikor szökéről hazudott.

Szeretett úgy írni, hogy tudja, kinek ír, ki lesz a hallgatósága, kik lesznek az olvasói, sőt attól sem félt, hogy megrendelésre írjon.

Így született a „Levegőt“ című verse, amelynek igazságalapja, valóság-fundamentuma illusztrálhatja, mennyire hitelesek, megtörténtek József Attila versei.

A pesti utcákat róttá egy napon. Útközben találkozott Hevesi Sándorral, az ellenzéki „8 órai újság“ vezércikk-írójával. Hevesi a csendőrszuronyok árnyékában készülő választások elé irandó vezércikk problémáján rágódott. Kellene írni róla, ki kellene mondani az igazságot a választásról, meg a népről, „amely rettenet, hogyha választ“. De, ha megteszi, a lap létét veszélyezteti. Amikor megpillantotta József Attilát, jó ötlete támadt:

— Te, Attila, írd vezércikket, verset a választásokról!

A költőt az első pillanatban meglepte a különös megrendelés, de azután így felelt:

— Jó, majd gondolkozom rajta.

Továbbstájt „majd betért a Japán-kávéházba, „napközi otthonába“, ahol abban az időben barátaival, író- és költő-társaival ideje jó részét töltötte. Leült a márványasztal mellé, monologizált, gondolkozott, firkálni kezdett:

Ki tiltja meg, hogy elmondjam, mi bántott
hazafelé menet?

A gyepre éppen langy sötétség szállott.
mint bársony permeteg
és lábom alatt álmatlan forogtak,
ütött gyermekként csendesen morogtak
a sovány levelek

— — — — —

A téma — az első strófa mutatja — már kész volt benne, ehhez s további két személyi élményéhez fűzte, építette a vers többi szakaszát:

Éppen arra gondoltam, rám törhet, ki érti,
e táj oly elhagyott.

S im váratlan előbukkant egy férfi,
de tovább baktatott.

Utána néztem. Kifoszthatna engem,
hisz védekezni nincsen semmi kedvem,
míg nyomorult vagyok.

Ennek a versszaknak története van: József Attila akkoriban Zuglóban lakott és — mert nem volt pénze villamosra — éjszaka is gyalog

járt haza. Amikor a Ligeten át haladt, a sötétben előbe toppant egy férfi, „de tovább baktatott“. Felmerült benne az a gondolat, hogy meg is támadhatnák, talán le is üthetnék — és ekkor riadt rá, hogy nem is védekezne, ha megtámadnák, hiszen semmi kedve hozzá.

A „Szép szó“ táborának egyik tagja, egy kezdő novellairó hozta a hírt egy nap a szerkesztőségbe: a rendőrség rendszeresen megfigyeli őket, telefon-beszélgetéseiket kihallgatja, sőt — szerkesztőségi üléseikről, megbeszéléseikről egész halom jegyzőkönyv tornyosodik a rendőrségen. Besúgó volt közöttük, ma sem tudni ki volt. Erről írta József Attila a „Levegőt“ következő versszakát:

Számon tarthatják, mit telefonoztam
s mikor, miért, kinek.
Aktákba írják, miről álmodoztam,
s azt is, ki érti meg.
És nem sejtetem, mikor lesz elég ok
előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg.

Ezután a személyi átélésekből a társadalmi élményekbe lendült át:

És az országban a törékeny falvak
— anyám ott született —
az eleven jog fájáról lehulltak,
mint itt e levelek
s ha rájuk hág s felnőtt balszerencse,
mind megcsörren hogy nyomorát jelentse
s elporlik, szétperreg
— — — — —

Az országról, „a törékeny falvakról és a népről ír, mely csak akkor „vidul, ha toroz“, de József Attilában ez is egyéni élménnyé hevül. a személyi kapcsolatok tüze fűti akkor is, amikor az eltiport országról, a rettegő népről beszél, hiszen édesanyja ott született „az eleven jog fájáról lehullott“ falvak egyikében. S amikor a rendről az akkori rendszerről, Horthyék Magyarországaról ír, amelyről a középkori zsolozsmák óta nem tűnt el a „szegény Magyarország“ szomorú bélyege, éreznünk kell, hogy úgy fáj neki a rendnek csúfolt szurony-rezsim, mint szomorú, félredobott gyermekkorának érthetetlen, oktalan szenvedései. A „rend“ korbácsütései úgy hullanak lelkére, mint azok az ütések, amelyek védetlen kis gyermektestén csattanták, amikor

sokszor nem is tudtam, hogy miért vertek,
mint apró gyermeket,
ki ugrott volna egy jó szóra nyomban.

A szeretet után vágyakozó kisgyermek — József Attila nem tört le az ütések alatt, vigasztalást talált abban, hogy:

Én tudtam — messze anyám, rokonom van,
ezek idegenek,

Van kihez odabújni — ha csak lélekben is — van, kihez odaszorítani a könnytől maszatos, sírástól forró gyermekarcot, hiszen akik verik: **idegenek.**

De, jaj, azok, akik Magyarországot sujtják, akik a magyar népet verik. akik csendőrpuskákkal törték le a magyar dolgozók derekát — **magyarok!** Itt nem talál vigaszt József Attila, ez ellen már a harcos költő emeli fel szavát, lelkének öklét:

.....De jogom van
és lélek vagy anyag
még nem vagyok s nem oly becses az irhám,
hogy érett fővel szótlánul kibírnám,
ha nem vagyok szabad!

— — — — —

Még egy versszak, amelynek végén József Attila a szabadságot hívja, tőle vár új rendet, **rendet**, emberi életet, örömet:

— — — — —
Jöjj el, szabadság! Te szülj nekem rendet,
Jó szóval oktasd, játszani is engedd!
szép, komoly fiadat!

— és elkészült a vers.

Elvitte a „8 órai újság“ szerkesztőségébe és Hevesi ki is verekedte — nem ment könnyen — hogy Nagy Samu leadja. A vezércikk helyett megjelent vers — már a lapban elfoglalt helyénél fogva is — nagy feltűnést keltett. Sokan olvasták, sokat beszéltek róla, sokan merítettek belőle vigasztalást — nem volt a pusztában kiáltó szava annak ellenére sem, hogy a választás — természetesen — a csendőrszuronyok intése szerint folyt le.

★

Erről beszélt nekünk Fejtő Ferenc, ezt mondta el a „Levegőt“ születéséről, József Attiláról. Számomra, számunkra, akik jelen voltunk, ritka, nagy élmény volt ez az előadásnak is beillő beszélgetés. Es ezért — bizonyára más is így van vele — úgy érzem, meg kell osztanom örömemet másokkal is, azokkal, akik nem lehettek ott azon az estén az írók és újságírók újvidéki klubjának egyik szobájában, ahol Fejtő Ferenc szellemet idézett, ahol összehozott bennünket József Attilával.

El kellett mondani ezt azért is, mert most készülünk mi, jugoszláviai magyarok a mi külön József Attila-ünnepünkre: hamarosan megjelenik József Attila könyve, amely azóta, hogy a nagy proletár-költő leírta verseit, először tolmácsolja hitelesen a sokszor megnyírbált, cenzura-szabdalta verseket.

Ez lesz az első hiteles József Attila-kötet és — úgy-e érzik, milyen nagy dolog ez — ezt mi adjuk ki!

B. I.

VLAJ LAJOS:

Kajuh

Karel-Desztovnik-Kajuh partizán költő 1922 december 19-én született Sostányban, s fiatalemberré serdült azokban az években, amikor kiéleződött az ellentét a világ imperialista és szabadságszerető erői között és a fegyveres összeütközés már elkerülhetetlen volt; azokban az években, amikor hazánkban az uralkodó osztály önkénye a legbrutálisabb eszközöket kezdte alkalmazni azok ellen, akik ezt az uralmat le akarták rombolni.

Amikor Lengyelországban fellángoltak az első harcok, Kajuh akkor volt tizenhetedik évében, és amikor először tekintett ki az internálótáborból a világba, alig töltötte be tizennyolcadik életévét.

Egyik tanítója a következőképp írja le Kajuhot, amikor az mint középiskolás naponta utazott hazulról Sostányból a celyei gimnáziumba: „Karlo Desztovnik magas, kissé szögletes mozgású fiatalember volt, egy kissé túlnagy az iskolapadhoz, amelyben ült. Magábavonuló volt, elfoglalt s mindig valamilyen révületben élt. Nem beszélt úgyszólván semmit s éppen akkor nem, amikor kérdezték. Mégis ekörül a még egészen fiatalember körül valami különös légkör alakult ki; olyan mély volt a tekintete, hogy tőle az alakuló szó elhalt a nyelvemen. Már akkor susogták társai, hogy Desztovnik költő.”

De nem csak az iskolapad volt már neki szűk; a koraérett fiú hamarosan szűknek érezte a maga körét, mérlegelte a világhelyzetet és könnyen rátalált az útra, amelyen haladnia kell.

Már tizenöt éves korában keres iskolán kívüli munkát, mely kielégítené. Részt vesz a sostányi ifjúság közművelődési munkájában és erről tudósítja a haladószelemű ifjúsági sajtót, írja már első verseit is. nagyrészt Drago Jaran írói néven.

Az iskola hazug tudakosságával és rendőri nevelő módszereivel már szorítja és korlátozza. Akkoriban írja ezeket a sorokat:

Csillagokról, királyokról beszélnek itt nekünk...
Élő ember sorsát, más népek küzdelmét
Nem tudatják velünk.

Igaz, hogy Kajuh versei ebben az időben még lazák és gyengén kovacsoltak, de a laza burok már egészséges és tüzes gondolatokat takar, hasonlókat azokhoz, melyeket öt évvel később a lyublyanai illegalitás hónapjai diktáltak.

Versei leplezetlenül szociális témájúak, bennük bátran mond ítéletet a régi rend felett. De még az első tekintetre ártatlanul hangzó verscímek mögött is rátalál Kajuh poentjére. Példa erre „Este“ című kis lírai verse, mely így kezdődik:

Ma este a csillagokról
s holdról énekelnek...

Ezt a versét egy középiskolás lap leközölte, utolsó versszakát azonban a cenzura törölte. A versszak így hangzik:

A csendőrrjárőr elhúz ezenközben
keményen az éjszakai csöndben,
bajonetjeik
versemet ezer darabra szelik.

Kajuh politikai és világnézeti orientációja, mint versei tanusítják, nem lehetett rokonszenves az akkori napok hatalmon lévőknek. 1940 tavaszán, amikor Kajuh a gimnázium hatodik osztályába járt, alkalmazták ellene a középiskolákról szóló törvény 43. szakaszának 3. pontját és örökre kitiltották a celyei gimnáziumból. Ok: együttműködés kommunista eszmék terjesztésében, bizonyíték: illegális irodalmi termékek, melyeket nála találtak.

Iskoláit Mariborban folytatta, ide 1940 májusában, éppen az iskolaév befejezése előtt érkezett.

Az új iskolaévet Lyublyanában szándékozott tölteni, de ezt a számítását a bánsági hatóság keresztülhúzta.

Mariborban széleskörű munkásságot fejtett ki. Gondja volt a sostányi iskolai szervezetre is és első szerelmének Máriának írt leveleiben állandóan érdeklődik szülővárosa ifjúsági mozgalma iránt.

„Dolgozni kell mindenütt“, írja. „úgy tűnik nekem hogy bennem óriási erők vannak, melyek arra várnak, hogy megfelelő kifejezést, hangot találjanak... állandóan dolgozom és tanulok és tudom, hogy belőlem valaminek lenni kell... Tanulj te is és dogozzál a terepen.“

Ebben az időben áttanulmányozta Lenin műveit, írt a „Szlovén Ifjúság“ című folyóiratba. Gorkijtól fordított, segített a szovjet irodalmi művek kiadásánál, összejöveteleket szervezett a diákok közt, verseket írt és egy dráma megírására készült.

Minderre a széleskörű munkára Kajuhot az új idők eljövételének gondolata sarkalta.

1940 novemberében így ír egyik levelében: „Az új világ, mely közeledik kemény embereket igényel, akiknek nagy tudással kell rendelkezniök és így leszünk mi is azok közül valók, akik lelkük tűzével építjük majd a szocializmus hatalmas és szép épületének alapjait.“

Világos, hogy a fiú ilyen tevékenysége és a celyei gimnáziumból hozott fekete pontok nem kerültek el gyámjai figyelmét. Így történt aztán, hogy elkezdődött ellene a politikai hajsza.

Máriának küldött levelében ezt írja: „Megindult ellenem a hajsza s azokat is akik velem tartanak, azzal fenyegetik, hogy kitiltják az összes iskolákból Jugoszláviában.“

„December elsejei szavalatomat elvették“ írja pár nappal később. „Érdekes, mi? Dolgozom teljes gőzzel! Éljen a forradalom!“

Az új háború előtti karácsonyt Kajuh otthon töltötte. Visszatérte után pár nappal írja: „Mariskám, helyzetem kétségbeejtő... alig jöttem, máris a hatósággal van dolgom.“ — És egy nappal később: „A maribori rendőrség és a sostányi csendőrség vádat emelt ellenem és követelik az igazgatótól, hogy erről jegyzőkönyvet vegyen fel... Kommunista propagandával vádolnak. Hogy s mint lesz még, nem tudom. Lehetséges, hogy kicsapnak, lehet, meg sem büntetnek.“ — Ennél rosszabb történt: száműzték Szerbiába, Uzsiacska Pozsegába, ahol vasútépítésnél dolgozott csendőrök felügyelete mellett. Innen írt levelei egyhangú életről, egyben bizakodó kedélyállapotról tanúskodnak.

1941 február 15-én megszabadult. Mariborba való visszatérte után szigorított rendőri felügyelet alá helyezték. — Ilyen helyzetben várta be Kajuh 1941 március 27-ikét, amikor Mariborban nagy tüntetések voltak.

A megszállás első napjaiban Kajuhot ismét otthon találjuk, utána a gestapó börtönében. Néhány héttel később pár sostányi társával a Száva völgyében partizánéletet kezdett. Ehhez azonban még nem voltak érettek a feltételek, azért a csapat hamarosan feloszlott. Visszavonulásukkor Kajuh bordatörést szenvedett, mely egy időre házhoz kötötte. Egyik barátjánál bújdosott, később szüleinél. Amikor a gestapósok már nagyon nyomában jártak Lyublyanába szökött, ahol az illegalitás hosszú hónapjait töltötte. Az illegalitásban töltött 1942—43-as évek a legtermékenyebb évei.

Innen került felszabadított területre 1943 augusztusában. Tagja lett a XIV. rohamhadosztálynak, mely 1944 januárjában azt a feladatot kapta, hogy áttörjön Horvátországon keresztül Stájerba és segítséget nyújtson az ottani harcosoknak.

Ezekben a harcokban esett el Kajuh Zslebniknél, már Szlovénia földjén szülővárosa, Sostány közelében.

Az alig 22 éves költő az új, forradalmi-szocialista lírának nagy ígérete volt. „Formaérzéke még nem volt ugyan teljesen kifejlődve — írja róla bolgár fordítója Dimitr Pantalejev — de tele ifjú hősi párosszal és hittel népének jövőjében, új szocialista világ és új ember születésében. Melegség, őszinte, közvetlen érzés és egyszerű költői kifejezés, — ezek jellemzik Kajuh költészetének sorait.”

Első, nem teljes verseskötetét 1944 nyarán adták ki. Összes verseit, 55 verset, az 1949. évben rendezték sajtó alá s kiadták 4000 példányban. Kajuh népszerűségére vall, hogy ez a kiadás hihetetlen gyorsan, utolsó példányig elkelt.

Konyovics Milán: Cigányasszony

Književne novine

Közvetlenül az írókongresszus előtt kaptuk kézhez a lap utolsó számát (V. évfolyam, 66. szám, 1952 szeptember 28). Kicsit megie-pődve, kicsit érthetetlenül de majd ugyanannyi megértő nyugalommal vettük tudomásul, hogy a Književne Novine öt esztendő után — „munkáját elvégezve“ — beszüneti további megjelenését. Mi is elmondhatjuk, amit a legutolsó szám bevezető írása mondott: jelentős munkát végzett az irodalmi élet minden frontján. Az eszmei-politikai téren folytatott harcban épp úgy vezető orgánuma volt az íróknak és az irodalomnak, akár a for-makeresésben és az új, szocialista kritika hangjának és esztétikai szempontjainak megjelölésében. Tá-jékoztatónk volt ez a lap öt éven át és a világirodalmi események fölkészült figyelője. Ha kissé tá-volról is, de betekintésünk volt a számottevő irodalmi centrumok életébe s ezzel legalábbis odáig el-jutottunk, hogy az értesülésben lé-pést tudtunk tartani a művészi al-kotómunka fejlődésével. Harcos volt ez a lap; bátran harcot hird-etett minden visszafelé hajló, deka-dens kispolgári irányzat ellen, lankadatlanul küzdött a nyugatról importált és imitált divatos izmu-sok szárnyrakapása ellen és az eszmei-politikai, esztétikai fogal-mak tisztázásával szilárdabb alap-ot teremtett a haladószellemű ér-tékelésnek. Nem egy írás, vitacikk, esszé és bírálat törte az alkotó-

művészek között az ugart s nem kis része volt abban, hogy termő-vé, termékenyebbé művelte a ta-lajt. — Ennek a harcnak az ideje lejárt, mert irodalmi életünk fejlő-dése új szakaszához érkezett. A Književne Novine mint olyan, munkavégezetten eltűnt az élő la-pok sorából. Ez a tény egy pillana-tig sem jelent és nem is jelenthet meghátrálást a további föladatok megoldásáért folytatott harcok előtt, — ellenkezőleg: a megszűnés ténye a harc színvonalának emel-keését jelenti új formában, újabb föladatok vállalásában. Az eddigi irodalmi újítóg helyett jövő év január elsejétől kezdve irodalmi folyóirat jelenik meg, melynek ne-ve **Új Gondolat** lesz. A szerkesz-tőség összeállítása, a megjelenés szakonkénti időpontja, előfizetés, irodalmi levelezés mind majd ak-kor válik ismeretessé, ha már a készülődésen túljutottak és telje-sen időszerűvé válik az új folyó-irat beharangozója. — A legutolsó számban, mint eddig is kritikai írások, beszámolók, szépirodalmi közlemények, naplójegyzetek és recenziók a bibliográfiai jegyze-tekkal (s néhány műmelléklettel) foglalják el a lap hasábjait. A köz-lemények egyrésze már az irodal-mi újságé marad, de Bora Dreno-vác, Oszkár Davicsó és Milán Gyó-kovics írása ha nem is folytatásban, de visszhangban átmegy az új fo-lyóirat hasábjaira.

Szražilovo

Nincs az a szerb, magyar, horvát, szlovák, ruszin vagy román diák, olvasó vagy irodalombarát, a Vajdaságban, aki nem tudná, hogy Szražsilovó sétányain száz esztendővel ezelőtt a halhatatlan vajdasági szerb poéta: Brankó Radicsevic bolyongott és a tetőn, ahol ma sírja áll, az öreg fapadon verseit írta. Csiplics Bogdán, mint a költő szelleméhez méltó utód nem is választhatott volna találóbb címet lapjának. A „Szražilovo“ irodalmi és művészeti lap, amelynek első száma szeptember hó 20-ikán jelent meg. Szerkesztője, Csiplics Bogdán azonban adós maradt azaz, hogy legalább rövid bevezetőben kifejtette volna a lap szándékát és céljait. Így az olvasó az első két szám közleményeinek elolvasása után maga bontogatja ki: ez a lap hova tart és mik a céljai. Az első szám arra enged következtetni (ha már a második nem is), hogy a „Szražilovo“ gyűjtőhely lesz: szerb, magyar, horvát, szlovák, ruszin, román írók testvéri közösségű megszólalási fóruma, hisz Velykó Petrovics „Higgyjetek előbb“ c. verse mellett Herczeg János írása, Majtényi Mihály regényrészlete a „Garabonciás“-ból,

Ács Károly verse, B. Szabó György vázлата és Ács József rajza ilyen összefogás ígétét adja. Mindenestre a „független irodalmi lap“ figyelője irodalmi és művészeti életünknek a Vajdaságban. Az írókon és a művészeken múlik, hogy Csiplics Bogdán kezdeményezése visszhangot találjon a harmadik számban is. — A második szám bevezető helyen Bozsidar Kovacsevics cikkét hozza Noviszád város „intim történetéről“, Brankó Péics Katarina Ivánovicrsról, a szerb polgári festészet legkifejezőbb képviselőjéről ad ismertetőt, a szépirodalmi rovatban M. Palanacski, tárcanovellájával, Milán Tabakovics verseivel, Gyorgye Kosztics elbeszélésével találkozunk. Csiplics Bogdán a noviszádi Szerb Népszínház Schiller bemutatójáról (Armány és szerelem) ír kritikát. Lapszemle, Krónika és Figyelő rovat tartalmi gazdagodást jelent a lapnál, olvasásakor mind több kultur eseményre figyelünk föl és Joca Zsivánoviccsal együtt mondjuk: Vajdaság szellemei élete erősödik, fejlődik s a vidéki, tartományi keretből kilépve az ország szine elé, a maga művészi alkotómunkájának is érvényt szerez.

Letopis

A Szerb Matica folyóiratának utóbbi számaiban — örvendetes jelenségként említjük meg — erősödik a szépirodalmi rovat. Mind kevesebb az átvett cikk, az általános, inkább publicisztikai tárgyú és földolgozású írás s ezzel szemben sokasodnak az alkotómunka termékei. Mirko Zsezselj irodalmi tanulmányát kivéve, amit az októberi számban kaptunk, majd mind szépirodalom. Jankó Gyonovics és E. Sz. Petrovics írása művészi líra

prózában. Három költő (Ante Cetinea, Vlatko Pavletics és Szreten Perovics) versei mellett szépprózával Zvonimir Subics jelentkezett. Meleg érzéssel írjuk ide: a LETOPIS októberi számában is hozott szépírást magyar író tollából. Ezúttal Herczeg János három elbeszélésével találkozunk szerb fordításban. Ez sokat jelent számunkra, mert irodalmi termésünk így, csakis így válik ismeretessé a szerb olvasóközönség előtt. (Igaz,

hogy ehhez a bemutatkozáshoz sokban hozzájárul az is, hogy Majtényi Mihály novelláskötete után épp a napokban jelent meg Herceg János novellakötete is Crni andjeo (szerb fordításban a Prosveta kiadásában). — A folyóirat Szemle rovatában Miodrag Sijakovics Jean Paul Sartre egzisztencializmusáról

írt tanulmányt, D. Kirilovics pedig Doszitej Obrádovicsról emlékezik meg. A Könyvszemle, a Reminiszcenciák és a műmellékletek azt a hitet keltik bennünk megint-gáthatatlanul, hogy nálunk, a tartományban is egyre bővül, széleseedik a szellem művesei előtt a látóhatár.

Republika

A horvát irodalmi élet szemléje — a Republika — elég ritkán és elég megkéskve kerül hozzánk. Még mindig nem épült ki közöttünk az a kapcsolat, amely az irodalmi és a szellemi, helyesebben művészeti élet minden szemléjét legalább a kultúrcentrumokban hozzáférhetővé teszi. Ennek hiánya okozza azt, hogy a Republika is csak egynehány könyvtárban vagy művész-klubban található. — A folyóirat augusztusi száma pedig érdeklődésre tarthat igényt. Antun Barac, az ismert horvát esztéta és irodalomtörténész Petar Preradovics életéről és költészetéről írt tanulmányt a hátrahagyott irodalmi levelezései nyomán. A terjedelmes tanulmány komolyértékű adalék új irodalomtörténetünkhöz. — Vlatko Pavletics két verset közöl,

Nikola Milicsevics egy verssel szerepel ebben a számban. Jelena-Lo-boda Zrinski és Milica Zorics novellája (az utóbbi inkább kisregény) a mai horvát széppróza egy-egy reprezentáns alkotásának nevezhető. B. Zseljkovics a folyóirat Figyelő rovatában terjedelmes elméleti munkát tesz közzé a rím-ről és a verselésről, azonkívül a francia irodalmi és művészeletről találunk időszerű kritikai beszámolókat. A lap képzőművészeti reprodukciói között ezuttal nem találkozunk hazai művész munkájával. Ahány kép a szeptemberi számban helyet kapott, az mind Constantin Guys multszázadbeli francia művész rajzai. A kritikai rovat rövid ismertetőt is ad róla s ezzel igyekszik közelebb hozni, ismertté tenni a mai műpártoló előtt.

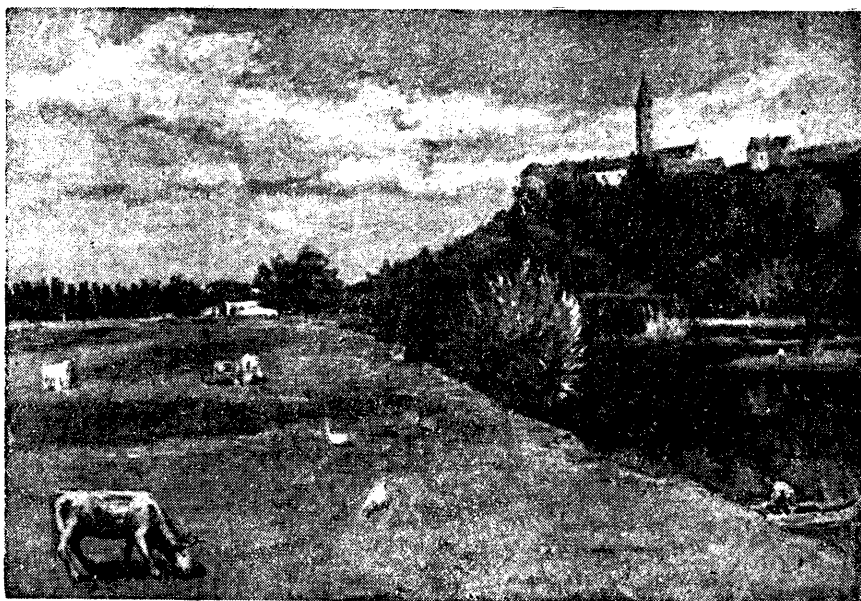
Svedočanstva

Irodalmi életünk legjelentősebb eseményéről hoz beszámolót, legújabb kettős számában a lap. Nem publicisztikai beszámoló s nem is újságírói híradás, mert a jugoszláviai írók Harmadik Kongresszusa már beszámolójánál és vitaanyagánál fogva is sokkal többet követel meg a szürke, hétköznapi regisztrálásnál. Ezért a **Svedočanstva** íróink és irodalombarátaink várakozásának tett eleget akkor, amikor a napilapok kivonatatos közle-

ményei után (hiszen terjedelménél fogva gondolni sem lehetett a központi referátum leközléséről) teljes egészében közzé tette az írókongresszus anyagát. Ivó Andrics megnyitója és Miha Marinkó köszöntője után Riszta Tosovics írószövetségi titkár kimerítő jelentése ad tájékoztatót a második kongresszus óta eltelt három esztendő irodalmi eseményeiről és arról a termésről, amit ez az idő adott az irodalomban. Sokrétű és

meglehetősen kimerítő ez a beszámoló, de föltétlenül fogyatékossgául kell megállapítanunk, hogy a nemzeti kisebbségek irodalmi termésével nem foglalkozik, fordításban megjelent műveikkel is csak hiányosan. — Alekszandar Vucsó beszámolója az írók mai helyzetével és a könyv, a nyomtatott betű térhódításával foglalkozott. Összehasonlító adatai szemléltetően bemutatják, hogy irodalmi termésünk közel 70 százeékkal magasabb ma, mint 1938-ban volt. Ennek megfelelően íróink gazdasági és szociális helyzete is hasonló arányban javult s mind közelebb kerülünk ahhoz az időhöz, amikor az alkotónak nem lesz egyéb gondja, mint az alkotás. — Mirosláv Krlezsa nagyvonalú referátuma a kultúra

szabadsága nevében vetette föl az alkotómunka szabadságának kérdését. A harmadik kongresszusnak kétségtelen ez volt a központi problémája és az ezt követő vita a kérdés továbbfejlesztése is. A teljes szöveg közreadása a kongresszus munkájának részletes ismeretét jelenti, — és még valamit. Ennek nyomán indulhat majd tovább a részletkérdések és gyakorlati problémák alaposabb vizsgálata — és hisszük — megoldása is. — Közli még a lap a kongresszus egyes bizottságainak jelentését, a zárhatározatot és az Írószövetség új vezetőségének összeállítását. — Végül a beszámoló visszapillantást ad az írószervezet multbani munkájáról.

Bosán György. Régi ház

A Vajdasági Magyar Kultúrtaács szinműpályázata

zinházi életünk ma már túlhaladta a műkedvelő színjátszás mult-
bó, oly annyira ismert sablónos színvonalát. A színjátszás Vajdaság-
szerte (ha a kisebb együtteseket is figyelembe vesszük) több mint 100
szinpadon él.

A lendületes színházi élet egészséges további fejlődését az utóbbi
időben a darabhiány akadályozza. A rendelkezésre álló bemutatásra ér-
demes színművek hiánya szükségessé teszi — ugyanakkor irodalmunk
mai fejlődése egyenesen megkívánja — hogy a ma írója is megkísérelje
művészi módon kifejezni korunk drámai mozgalmasságát, életszemléle-
tét, vagy akár a tudás mai fokáról multunkat.

Életünk drámai témában olyan gazdag és olyan bőségesen termő,
hogy a történelemben kevés olyan korszak volt, amely annyiféle utat és
lehetőséget tárt volna az alkotó elé, mint a mi korunk. Társadalmi fej-
lettségünk mai fokán a mult társadalmi jelenségeknek és egyes mozza-
natainak áttekintése is egyre világosabb.

Ezek az okok késztették a Vajdasági Magyar Kultúrtaácsot, hogy
pályázatot írjon ki egész estét betöltő színmű (dráma vagy vígjáték)
megírására.

A pályamű terjedelme három vagy négy felvonásos (40—50 gépen
írt oldalon). Pályadíj:

I. díj 80.000 dinár

II. díj 50.000 dinár.

A pályamű beküldésének határideje 1953 május 1.

Az eredeti művek mellett ugyanakkor pályázatot hirdet a Magyar
Kultúrtaács meglevő művek dramatizálására. A pályázati fel-
hívás regények, novellák, elbeszélések, szinpadra való átdolgozására
vonatkozik. A dramatizálásnál nem csupán a magyar irodalom alkotásai
jönnek tekintetbe, hanem a szerb-horvát, szlovén irodalom és a világ-
irodalom kiemelkedőbb művei is. A dramatizált pályamű terjedelme
ugyanolyan legyen, mint a színműé. Pályadíjak:

I. díj 50.000 dinár

II. díj 30.000 dinár.

A pályaművek beküldésének határideje 1953 március 1.

A pályaműveket jeligével ellátott zárt borítékkal együtt — amely
borítékba a szerző feltünteteti nevét, címét — kell beküldeni a Vajdasági
Magyar Kultúrtaácshoz, Noviszád, Nyegoseva 2/1. A pályadíjat nyert
művek nyomtatásban is megjelennek, ezért a szerzőknek külön szerzői
honorárium jár. A Kultúrtaács fentartja azt a jogot, hogy a nem ju-
talmazott pályaműveket is — amennyiben azokat előadhatónak találja
— kinyomassa és kiadja. Ebben az esetben a szerzőnek szintén jár szer-
zői honorárium.

A VAJDASÁGI MAGYAR KULTÚRTANACS
TITKÁRSÁGA

TARTALOM:

A Vajdasági Magyar Kultúrtaács színmúpályázata — — — —	561
Herceg János: A mívészeti alkotószabadságáról — — — —	562
Majtényi Mihály: A harmadik írókongresszus — — — —	567
Mirosláv Krlezsa: Alkonyatkor (Ács Károly mívfordítása) — —	576
Herceg János: Örökösök (novella) — — — —	582
Reményi József: Bujdosó szegénylegény éneke a XX. században —	587
Lévay Endre: Virradat Bánátban (részlet) — — — —	588
Mácsay István: Aludjanak a szavak (vers) — — — —	603
Csépe Imre: Tamás bácsi meg a süldők (elbeszélés) — — — —	604
Bencz Mihály: Japán versek — — — —	614

Örtúz fényénél

B. I.: Találkoztam József Attilával — — — —	615
Vlaj Lajos: Kajuh — — — —	619

Lapszemle

Műmellékleteink

Címlapképünk: B. Szabó György: A lyublyanai városháza	
B. Szabó György: Lyublyanai utca — — — —	566
M. Opresnik: Tájkép — — — —	581
Ács József: Zentai utca — — — —	602
Petrik: Kaštel Stari — — — —	613
Konyovics Milán: Cigány asszony — — — —	621
Bosán György: Régi ház — — — —	625

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, Njegoseva u. 2/I. Telefon: 20—63

Kiadja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat

Előfizetési díj: Egy évre 420 D, fél évre 210 D, egyes szám 40 D.

Postatakarékszám 300-904.870. Lapzárta minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

»Budutynoszt« nyomdavállalat, Noviszád

Könyvbarátok Köre

A TESTVÉRISÉG - EGYSEG könyvkiadóvállalat abból a célból, hogy az irodalom értékes termékeit valóban hozzáférhetővé tegye, eljuttassa a legtávolabb élő olvasó asztalára, megszervezi a Könyvbarátok Körét.

Ez az akció minden olvasónak szól: az irodalom régi kedvelőjének, a nyomtatott betű barátjának, az új, fiatal olvasónak: mindazoknak, akikben irodalmi érdeklődés él és szeretik a könyvet. A Könyvbarátok Köre a jó könyv igazi barátait gyűjti egybe, hogy közvetlenebb kapcsolatai legyenek a vállalattal, műhellyel, ahol az irodalmi mű készül, és ezeknek a kapcsolatoknak az alapján kedvezményekhez jusson az egyes művek, kedvenc írói vagy könyvei beszerzése terén.

A Könyvbarátok Köre tagjai 20 %-os engedményt élveznek a TESTVÉRISÉG - EGYSEG kiadványainak és a HÍD c. folyóirat eladási árából, amelyeket a tag szabad választása útján évenként befizetendő 1200 dinár ellenértékeként megvásárol. Ezen felül készpénzbeni vagy utánvétli vásárlás esetén 15 %-os engedményt kap a könyvek bolti árából s ha ez az összeg eléri vagy meghaladja az 1200 dinárt, az engedmény 20 %. A Könyvbarátok Köre mindezen túl az első részletek befizetése után további áruhitelt nyit a tag részére 1200 dinár értékben a TESTVÉRISÉG - EGYSEG könyvkiadóvállalat kiadványainak beszerzéséhez.

A könyvkiadóvállalat a fenti kedvezményeken túl a Könyvbarátok Körenek tagjait minden esztendőben egy külön illetménykötetként kiadott könyvvel ajándékozza meg.

A Könyvbarátok Köre tagja számára a kiadóvállalat minden raktáron levő kiadványa a kedvezményes vásárlás biztosítása mellett rendelkezésre áll. Az eddig már hirdetett kiadványokon kívül sajtó alatt vannak a következő értékes irodalmi alkotások:

Lőrinc Péter: Görbe utca 23.

Az ismert jugoszláviai magyar író új novellái.

Herceg János: PAPIRHAJÓ

Erskine Caldwell: Júliusi forró napok, regény

Ernest Hemingway: Akit a harangok elsíratnak, regény

József Attila összes költeményei, B. Szabó György bevezető tanulmányával.

IFJÚSÁGI KÖNYVEK

Magyar népmesék művészi mellékletekkel.

Dumas Sándor: Gróf Monte Christo

Rudyard Kipling: A dzsungel könyve

Hazai írók művei, verseskönyvek, népszerű tudományos munkák és meseskönyvek.

TESTVÉRISÉG - EGYSEG könyvkiadóvállalat - Noviszád, Nyegos utca 2. sz.

A Testvériség-Egység könyvkiadó vállalat eladásban lévő könyvei:

A LEGNAGYOBB MAGYAR ÍRÓK ALKOTÁSAI KÖZÜL MEGJELENT:

	Ára:
Petőfi Sándor elbeszélő költeményei — — — —	120.— din
Arany János lírai versei — — — — — — — —	29.— „
Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor a lovát ugratja — —	150.— „
Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor összevonja a szemöldökét	150.— „
Tömörkény István: Válogatott elbeszélések — — — —	32.— „
Móra Ferenc: Elbeszélések — — — — — — — —	31.— „
Mikszáth Kálmán: A beszélő köntös — — — — — — — —	50.— „
Babits Mihály: Hatholdas rózsakert — — — — — — — —	25.— „
Móricz Zsigmond: Pacsirtaszó — — — — — — — —	40.— „
Szabó Dezső: Feltámadás Makucskár: — — — — — — — —	15.— „
Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák — — — — — — — —	100.— „

KÖNYVEK HARCUNKRÓL A SZOCIALIZMUSERT:

	Ára:
Joszip Broz-Tito: Az új Jugoszlávia építése. II. könyv	65.— din
Tito: Az új Jugoszlávia építése III. könyv — — — —	120.— „
Tito marsall válaszlai külföldi és hazai sajtótudósítók kér- déseire — 1951 — — — — — — — — — —	50.— „
Borisz Kidrics: A JSzNK gazdasági problémái — — — —	45.— „
Edvard Kardely: Az új Jugoszlávia útja — — — —	150.— „
Mosa Pijade: Válogatott beszédek és cikkek 1941—1947	70.— „
Mosa Pijade: Válogatott beszédek és cikkek 1948—1949	100.— „
Milován' Gyilász: Cikkek 1941—1946 — — — — — — — —	70.— „

Mindez csak ízelítő a több mint 400 kötetre és füzetre terjedő kiadványainkból.

Könyveink minden könyvkereskedésben kaphatók: ne restellje a fáradságot és nézze meg a könyvkereskedésekben összes könyveinket! Egyesületeknek, iskoláknak, szakszervezeti csoportoknak, földműves-szövetkezeteknek, könyvtáraknak szívesen küldünk könyvjegyzéket és 2.000.— dinárnál nagyobb megrendelésnél 10%, 5.000.— dinárt meghaladó rendelés esetében pedig 15% engedményt adunk.

Izdavačko preduzeće

BRATSTVO-JEDINSTVO

Prodajno odeljenje

TESTVÉRISÉG-EGYSÉG

Könyvkiadó vállalat

Eladási osztály

NOVISZÁD

Dunavszka 10 sz.